

İnsan Hakları İhlâllerini İzleme ve İhlâllere Müdahale Etme Başvuru Kitabı

Bu kitap Hollanda Helsinki Komitesi tarafından desteklenen "İnsan Hakları Örgütlerinin Yerel Şubelerini Güçlendirme" projesinin bir parçası olarak HURIDOCS, İHD ve MAZLUMDER tarafından hazırlanmıştır.

İnsan Hakları Derneği tarafından yayımlanmıştır.

ISBN: 978-975-7090-18-2

Bu kitap Hollanda Helsinki Komitesi tarafından desteklenen "İnsan Hakları Örgütlerinin Yerel Şubelerini Güçlendirme" projesinin bir parçası olarak HURIDOCS, İHD ve MAZLUMDER tarafından hazırlanmıştır.

Berkay Matbaacılık-Ankara

0 312 231 28 42

i. Önsöz

ii. Eğitim Programı

I. Bölüm: İzleme ve Müdahale İçin Rehber İlkeler

I.1. İnsan Hakları Derneği	11
I.2. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği	17
Bilgi Notu: İnsan Hakları Nedir? "Bir İhlâl Ne Demektir?"	20

II. Bölüm: İnsan Hakları Araştırma İlkeleri

II.1. İnsan Hakları Araştırma İlkeleri	27
Örnek Çalışma: Rol Oynama	38

III. Bölüm: Bilgi Toplamaya Giriş

III.1. İnsan Hakları İhlalleri Konusunda Bilgi Toplama ve Dokümantasyon	41
III.2. Bilgi Toplama Öncesinde Yapılan Hazırlıklar	51
Örnek Çalışma: Vaka İnceleme	54
III.3. Görüşme Teknikleri	60

IV. Bölüm: Zorluklar ve Olası Çözümler

IV.1. İnsan Hakları Savunucularının Maruz Kaldığı Zorluklar ve Olası Çözümler	71
IV.2. Stresle Baş Etmek	83

V. Bölüm: Rapor Yazmak

V.1. Rapor Nasıl Yazılır?	91
Bilgi Notu: Raportlama	92
V.2. Belgelemenin Temel Prensipleri	93
V.3. Kaydedilmesi Gereken Bilgiler	96
Örnek Çalışma: Vaka İnceleme	101
Özet: İddiaların Belgelenmesi	106

Dünyanın farklı yörelerinde çok sayıda insan hakları kuruluşu, hükümetlerin insan hakları uygulamalarını izler. İnsan hakları ihlallerinin izlenmesi ile ilgili araştırma yapmak hak ihlalleriyle ilgili bilgi toplama ve edinilen bilgileri belgeleme süreçlerini kapsar. Hükümetlerin insan hakları uygulamalarını izleme sürecinde, insan hakları kuruluşları tarafından insan haklarının ihlâline ilişkin iddialar ile ilgili gerçeklerin olabildiği ölçüde doğru ve tam olarak belirlenmesi için bilgi toplanır ve raporlanır. İnsan hakları kuruluşları, bilgileri kendileri açısından doğrulamak ve geçerliliği olan raporlar hazırlamak için birinci elden bilgi toplarlar ve belgeleme yoluyla bilgilerin kaydedilmesi ve bilgiye erişimin ve bilgi yayımının kolaylaştırılmasını sağlayan bir sistemin oluşturulması anlamında kullanırlar. Raporlama sistemleri insan hakları hareketinin son yüzyılda geliştirdiği en önemli savunma ve önleme tekniklerinden biridir. Bundan ötürü insan haklarının korunmasında yerel insan hakları izleyicileri ve savunucularının rolü hak ihlallerinin belgelenmesi ve raporlanması sürecinde çok önemli bir yerdedir. İnsan hakları savunucularının bilgi toplama, belgeleme ve raporlama yapmaları için en temel nedenler şöyle özetlenebilir: Acil destek sağlama, çözüm bulma, politikaları değiştirme otoritelerin tutum ve davranışlarını değiştirme ve kamu farkındalığı oluşturma.

Bu başvuru kitabı “Türkiye’de İnsan Hakları Savunucuları: İnsan Hakları Örgütlerinin Yerel Şubelerini Güçlendirme Projesi” kapsamında geliştirilmiştir. Proje İnsan Hakları Derneği, MAZLUMDER, Uluslararası Af Örgütü (Türkiye Şubesi) ve Hollanda Helsinki Komitesi tarafından ortaklaşa yürütülmektedir. Bu başvuru kitabının genel hedefi ise insan hakları savunucularının ihlallerin izlenmesi, belgelenmesi ve raporlanması konularında teknik becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, Proje kapsamında yukarıda belirtilen genel hedefe ulaşabilmeyi kolaylaştırmak amacıyla üç örgütten farklı illerden gelen katılımcılarla eğitici eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Programın esasını oluşturan ve katılımcıların ihtiyaçlarını yansıtan eğitimin hedefleri şunlardır:

- Uluslar arası standartlara uygun, doğrulanabilir, güvenli ihlâl izleme bilgi ve becerisinin geliştirilmesi, izleme ilkeleri, yöntemleri ve tekniklerinin geliştirilmesi
- Bilgi toplama teknikleri, ilkeleri ve yöntemlerinin geliştirilmesi
- İnsan hakları savunucularının maruz kaldığı zorluklar ve çözümler
- Rapor hazırlama yöntemlerinin geliştirilmesi
- Standart formların kullanılması
- Görüşme teknikleri
- Yetenek kazanmak ya da var olanları desteklemek; böylece profesyonel grubun işlev ve görevlerinin, insan haklarına gereken itibar ve saygıyı göstererek etkili bir şekilde yerine getirilebilmesi.

Söz konusu amaca ulaşmak için, Türkiye'deki insan hakları eğitimlerinin izleme, belgeleme ve raporlama konularındaki temel araştırma ilkelerini ve standartlarını tartışmayı kolaylaştıran bu başvuru kitabı, savunucuların karşılaştıkları sorunlara ve bu sorunlara nasıl çözüm bulunabileceğine dair bilgi vermeye çalışmaktadır.

Bu başvuru kitabında yer alan bilgiler aşağıdaki kaynaklardan derlenmiştir:

- Afrika'daki İnsan Hakları İhlallerinin İzlenmesi ve Belgelendirilmesi için UKWELI el kitabı, Uluslar arası Af Örgütü, Hollanda
- Bilgi Toplama ve İnsan Hakları İhlallerinin Belgelendirilmesi El Kitabı, Hazırlayan; D.J.Ravindran, Manuel Guzman, Babes Ignacio, Forum Asya, 1994
- İşkenceyi Raporlama El Kitabı, Camile Giffard, Essex Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi, 2000
- "Stresle baş etmek", IFRC ve Danimarka Kızıl Haçı, 2004
- HURIDOCs Micro-Kavramlar sayı 4 ile uyumlu olarak, bkz. <http://www.huridocs.org/tools/micro-thesauri/micro-thesaurus-4>
- www.hrea.org

Bu kitabın hazırlanma sürecinde emeği geçen Proje Yürütme Kurulu Üyeleri Dr. Levent Korkut, Av. Öztürk Türkođan, Sema Alpan ve Ayhan Bilgen ile uzmanlardan Cristina Sganga, Daniel D'espósito, Nejat Taştan, Naci Temeltaş, Ayşe Bilgen, Yılmaz Ensarođlu, Sevim Salihođlu, Av. Dilek Özbek, Ömer Atalar ve Sídika Çetin'e; Proje Koordinatörü Bişeng Özdiñç ve Proje Asistanı Ahmet Kızılkaya'ya, projenin başından itibaren gerek eğitim programlarının düzenlenmesinde, gerekse bu kitabın hazırlanma sürecinde değerli katkılarını ve desteğini eksik etmeyen Feray Salman'a teşekkürlerimizi sunarız.

Hollanda Helsinki Komitesi
MAZLUMDER

İnsan Hakları Derneği
Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi

Eğitim Programı

1. Gün Sabah

09.00 -10.00 Açılış

- Hedeflerin ve beklentilerin sunulması ve tartışmaya açılması, katılımcıların sunumları, idari noktalar.

10.00 -11.00 1. Oturum : Sunum/ İHD- Mazlumder'in İzleme ve Raporlama Politikası Ve Araçları

- Hangi sorunları ve ihlalleri izliyoruz? Neden bu sorunları izliyoruz?
- Bilgi toplamayı, raporlamayı ve mağdurlara sunulan destekleri birleştiren bütünsel bir yanıt
- İhlal olgu-kağıtlarının ve vaka giriş formlarının sunumu

11.00 -12.30: 2. Oturum : Rol oynama / Bir İnsan Hakları Konusunda Bilgi Toplama

- Katılımcılar, bir ihlali bir gazeteci veya polis şefine sunma pratiği yapar.
- Tartışma: İkna edici bir durum yaratmada bilginin önemi, bilginin kalitesi, ihtiyaç duyulan detayların seviyesi

1. Gün Oğleden Sonra

14.00-14.30: 3. Oturum: Sunum/Bilgi Toplamaya Giriş

- Amaçlar, biçimler, standartlar, kaynaklar, kanıt seviyesi, teyit, ispat yükümlülüğü.

14.30-17.30: 4. Oturum: Vaka İncelemesi/insan Hakları İhlallerini İncelemek

- Katılımcılar bir insan hakları vakasını inceler ve şunları belirler: Olaylar, fiiller/ ihlaller, şahışlar/roller
- Tartışma: teyit, kaynakları teşhis etme

19.00-20.00: 6. Oturumun Hazırlığı

- Akşam grup alışması: Bilgi toplamada katılımcıların zorlukları ve olası çözümler

2. Gün Sabah

08.30-10.30: 5. Oturum: Rol Oynama / Görüşme Teknikleri

- Katılımcılar bir insan hakları ihlalinin tanığı veya mağduru ile görüşme yapma pratiği yapar.

11.00-12.30: 6. Oturum : Grup alışmasının Sonuçlarının Tartışılması: Bilgi Toplamadaki Zorluklar ve Olası zmler

2. Gün Oğleden Sonra

14.00-15.30: 7. Oturum: Vaka İncelemesi / İyi Bir Raporlama Yapmak

- Katılımcılar nek raporları inceler ve güçlü ve zayıf yönlerini teşhis eder.
- Katılımcılar rapor için öneriler formüle eder.
- Tartışma: iyi bir raporun özellikleri, iyi öneriler formüle etmek

16.00-17.15: 8. Oturum : Beyin Fırtınası / Eyleme Geçme

- Katılımcılar, "eylem matrisini" kullanarak bir insan hakları ihlaline cevap olarak gerçekleştirecekleri eylemleri teşhis eder.

17.15-18.00: Değerlendirme ve Sonuç

- Katılımcıların neleri öğrendiklerinin ve ileride uygulayacaklarının değerlendirmesi
- Katılımcıların eğitimden aldıkları tatminin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gereken noktaların teşhis edilmesi

I. BÖLÜM

İzleme ve Müdahale İçin Rehber İlkeler

I.1. İnsan Hakları Derneği

1.1 Giriş

Kurulduğu 1986 tarihinden bu yana insan hakları ihlallerini izleyen İnsan Hakları Derneği, izleme ve müdahaleyi aşağıdaki şekilde tanımlar:

İzleme

Bir durumun veya bireysel bir olayın, sonraki eylemler için temel teşkil edecek bir değerlendirme sunma amacıyla gözlemlenmesi.

Bilgi Toplama: Bir olay içindeki ihlalleri teşhis etme ve alan araştırmaları, görüşmeler gibi teknikler kullanarak söz konusu ihlallere ilişkin olguları saptama süreci.

Belgeleme: Bulunan bilgilerin kaydedilmesi ve ihtiyaç duyulan bilgiyi içeren mevcut belgelerin toplanması.

Analiz: Toplanan bilgiler temelinde, bir raporun ve alınması gereken önlemleri içeren önerilerin hazırlanması.

Müdahale

Raporlama: Raporlama, İnsan Hakları Derneği için müdahale etmenin temel aracıdır. Belirli insan hakları ihlalleri için araştırma raporları ve insan hakları ihlalleri üzerine hazırlanan yıllık raporlar ve üç ayda bir açıklanan insan hakları bilançoları bulunmaktadır.

Savunuculuk: Belirli insan hakları ihlalleri hakkında ilgili kamu idaresi ile ilişkiye geçme, basın yoluyla insan hakları ihlallerinin kamuoyuna duyurulması, hem mağdurun durumunun düzeltilmesi hem de idari uygulamanın düzeltilmesi amacıyla resmi şikayetlerin düzenlenmesi.

Mağdurlara Yönelik Hizmetler: Mağdura çare olacak tıbbi ve hukuki destek sağlanması.

1.2 İzleme ve Müdahalenin Kapsamı

Aşağıda sıralanan alanların İnsan Hakları Derneği tarafından izlemesi yapılır. İhlaller hakkında bilgi elde etmenin iki temel kaynağı mevcuttur:

1. Günlük gazeteler (hergün, 8-10 gazete taranmaktadır).
2. Şubelere yapılan bireysel başvurular (bireysel başvurular, başvuru alan ihlalin niteliğine uygun olarak hazırlanmış formlar üzerinden alınır). İnsan Hakları Derneği, aşağıda sıralanan insan hakları ihlallerini belgelendirir:

I.Yaşam Hakkı

- Yargısız İnfazlar
- Faili meçhul öldürmeler
- Gözaltında ölümler
- İnançları yüzünden cinayete kurban gidenler
- Hapishanelerde gerçekleşen ölümler/ yaralanmalar
- Silahlı Çatışma Mağdurları
- Kara mayınları ve tanımlanamayan savaş gereçleri nedeniyle mağdur olanlar
- Şiddet mağduru çocuklar
- Şiddet mağdurları (namus görüntüsü altında)
- Aile içi şiddetin kadın mağdurları
- Şüpheli ölümler
- Resmi ihmallerin mağdurları
- Sosyal gösteriler sırasında güvenlik güçlerince aşırı derecede güç kullanımı nedeniyle mağdur olanlar
- Polis ve ordu içindeki intiharlar

II. Kadınların İnsan Haklarına Yönelik İhlaller (Ölümle Sonuçlanmayan)

Aile içi şiddet, kamusal alanda gerçekleşen şiddet, kadın intiharları, kadınların istismarı ve tecavüz, fuhuşa zorlanma, iş yerinde ayrımcılık.

III. Çocuk Haklarının İhlalleri

Aile içi şiddet, çocuklar arasında görülen intiharlar, tecavüz ve istismar, zorla fuhuş yaptırma, şüpheli çocuk ölümleri.

IV. Bireylerin Özgürlük ve Kişi Güvenliğine Karşı İhlaller

Özgürlüğünden alıkonuların sayısı, kayıp iddiaları, alıkonulma sürelerinin ihlali, alıkonulma sırasında tecavüz ve istismar iddiaları, tehditler (muhabir olmak için) korucu olunması yönünde zorlama, kaçırma, ev baskınları, gazetecilere, politik partilerin üyelerine, sendikalara, derneklere, yerel yönetimlere yönelik saldırılar.

V. İşkence ve Kötü Muamele

Polis ve jandarma tarafından resmi gözaltında tutulma sırasında; resmi olmayan alıkonulma yerlerinde, korucular tarafından, cezaevlerinde, eğitim, rehabilitasyon ve gözetim kurumlarında, okullarda şiddet.

VI. Cezaevlerindeki İnsan Hakları İhlalleri

- Sağlık, keyfi ve kötü muamele, transferler, iletişim, hukuki desteğin sağlanması, disiplin rejimi, dış dünya ile iletişim.

VII. İfade, Düşünce ve İnanç Özgürlüğü İhlalleri

- İfade ve inanç özgürlüğünü kısıtlayan yasal düzenlemelerin mağdurları (davalar)
- Yasaklanmış ve el konulmuş yayınlar
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yapılan kovuşturma

VIII. Adil Yargılanma Hakkının İhlali

- Savunma hakkı üzerindeki kısıtlamalar
- Mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesinin ihlalleri

IX. Toplantı Hakkının İhlali

- Ertelenen ya da yasaklanan toplantı ve gösteriler
- Güvenlik güçlerince müdahale edilen toplantı ve gösteriler
- Toplantı ve gösteri kanunu kapsamında başlanılan duruşmalar

X. Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Hakların İhlali

- Sosyal güvenlik hakkının ihlalleri
- Çalışma hakkının ihlalleri (adil olmayan işten çıkarmalar, sürgüne uğrayan devlet memurları)
- İş sağlığı ve güvenliği hakkının ihlali (iş kazaları)
- İşçi sendikalarında örgütlenme hakkının ihlali
- Barınma hakkının ihlali
- Mülkiyet üzerindeki yasaklamalar
- Sağlık hakkının ihlalleri
- Eğitim hakkının ihlalleri
- Kültür hakkının ihlalleri

XI. Engellilerin Haklarının İhlali

XII. Sığınmacıların ve Mültecilerin Haklarının İhlali

XIII. Ayrımcılık

XIV. Bireysel Silahlanma

Bilgi Toplama Yöntemleri:

İnsan Hakları Derneği, bilgi toplama sürecinde temel yöntem olarak alan araştırmalarını ve görüşmeleri kullanmaktadır.

Savunuculuk ve Raporlama: İHD, genel olarak gerçekleştirilen araştırma üzerine bir rapor yazar ve raporu basın toplantısı yoluyla ifşa eder. Ardından bu raporu milletvekillerine, ilgili bakanlıklara ve bazı gazetecilere gönderir.

İHD aynı zamanda Yıllık İnsan Hakları İhlâl Raporları yayınlar, basın toplantısı yoluyla bu raporu kamuoyuna sunar ve internet sayfasında raporu yayımlar.

İHD konuya bağlı olarak ilgili bakanlıklara, onları eyleme geçmeleri için uyarmak amacıyla mektuplar yazar.

Mağdurlara Yönelik Hizmetler: Mağdurun rızasına ve isteğine bağlı olarak, mağdurla birlikte bir basın toplantısı organize edilir.

İşkence mağdurları genellikle Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın en yakın rehabilitasyon merkezine ya da işkencenin teşhis edilmesi ve tedavi için bir hastaneye gönderilir.

Resmi bir şikayet hazırlanır ve failere karşı yargı sürecinin başlamasını sağlamak için savcıya sunulur.

1.3 Etik İlkeler

Bilgi toplama görevi yerine getirilirken, aşağıdaki kurallara mümkün olduğunca uyulur.

Bilgi toplama raporlarının güvenilirliğini sağlamak amacıyla, sadece mağdurlarla değil, tanıklarla ve ilgili kamu yetkilileriyle de görüşmeler yapılır. Bilgi toplama (araştırma) görevleri içine konunun uzmanları da dahil edilmeye çalışılır. Gerçekleştirilecek her eylem için mağdurun rızası alınır.

Çocukların isimleri asla kamuya duyurulmaz. Mağdur veya tanığın rızası olmadığı sürece asla fotoğraf çekilmez. Mağdur aynı fikirde olduğunda, kamu yetkilileri ile ilişkiye geçilir ve yargı süreci başlatılır.

1.4 Diğer Örgütlerle İşbirliği Yapma

İşkence Vakaları İçin: İnsan Hakları Derneği, işkence ve kötü muamele mağdurlarının rehabilitasyonu kapsamında Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ile işbirliği yapar. TİHV'in ülke çapında beş tedavi merkezi bulunmaktadır ve TİHV ile İHD arasında güçlü bir işbirliği mevcuttur.

Aile İçi Şiddet: Aile içi şiddet mağdurları, danışmanlık ve sığınak hizmetleri sağlayan kadın örgütlerine gönderilirler (İnsan Hakları Derneği'ne başvuran aile içi şiddet mağdurlarının sayısı oldukça azdır).

Hukuki Destek: Olanaklı olduğu ölçüde barolarla ve onların hukuki yardım servisleriyle de işbirliği içinde çalışılmaktadır. Bununla birlikte, bazı yerlerde İHD şubesi ve Baro arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Bilgi Toplama: Araştırma sırasında, Baro, Tıp Doktorlarının Örgütleri ve Mühendis ve Mimar Örgütleri gibi ilgili meslek örgütleriyle işbirliği içinde, araştırma için bir "İnsan Hakları Heyeti" oluşturulur.

1.5 . Roller ve Sorumluluklar

Etkinlik / Düzey	Şube	Genel Merkez
Bilgi Toplama	Şubenin yönetimindeki üyeler (özellikle avukatlar)	Üyelerin hazır bulunmalarına bağlı olarak yönetici üyeler
Belgeleme, Analiz	Ücretli olarak çalışan belgelendirme uzmanları (sayısı azdır), genellikle yönetimdeki üyelerden biri	Genel Sekreterin denetiminde, ücretli olarak çalışan belgelendirme uzmanları (2)
Savunuculuk, Raporlama	Yönetim Kurulu. Genellikle, şube genel sekreteri veya başkanı	Savunuculuk: Yönetim Kurulu Raporlama: Genel Sekreterin denetiminde, ücretli olarak çalışan belgelendirme uzmanları (2)
Mağdurlara Destek	Şubedeki gönüllü ve yarı profesyonel avukatlar	Sadece belirli kategorilerdeki mağdurlar (sığınmacılar) için lobi faaliyeti yapılmakta, bazı vakalarda "gözlemci" rolü üstlenilmektedir.

1.2. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği

2.1 Giriş

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER) izleme ve müdahaleyi aşağıdaki şekilde tanımlar:

İzleme

İzleme, ihlâl ile ilgili durum tespiti yapılması, müdahale ise ihlâl ile yönelik girişimde bulunulmasıdır. İzlemenin hedefi ihlâl ile ilgili doğru bilgiye ulaşmaktır. Müdahalenin hedefi ihlâlin ortadan kaldırılmasıdır. Başvuru ya da haber alma sonrasında vaka dinleme ya da yerinde inceleme ile hazırlanır.

Bilgi Toplama: Bir olay içindeki ihlâlleri teşhis etme ve alan araştırmaları, görüşmeler gibi teknikler kullanarak söz konusu ihlâllere ilişkin olguları saptama süreci.

Belgeleme: Bulunan bilgilerin kaydedilmesi ve ihtiyaç duyulan bilgiyi içeren mevcut belgelerin toplanması. Mağdurun yakınlarına, hakkında bilgi alınabilecek resmi makamlara, ihlâl ile ilgili olayın tanıklarına başvurulmalı, olayla ilgili gelişmeler basından, haber ajanslarından araştırılmalı. Belgelemeye yarar sağlayacak, hukuki değeri olan, kanıt niteliği taşıyan, mağdurun kimliğini tespit etmeye yarayacak her türlü belge derlenmeli.

Analiz: Toplanan bilgiler temelinde, bir raporun ve önerilerin hazırlanması.

2.2 İzleme ve Müdahalenin Kapsamı

Aşağıda sıralanan alanların Mazlumder tarafından izlenmesi yapılır.

- Yerinden edilme
- Yargısız infaz
- Ayrımcılık
- İşkence iddiası.

İhlâller hakkında bilgi elde etmenin iki temel kaynağı mevcuttur:

1. Günlük gazeteler (hergün, 8-10 gazete taranmaktadır).
2. Şubelere yapılan bireysel başvurular (bireysel başvurular için kullanılan formlar mevcuttur).

Bilgi Toplama

Mazlumder temel olarak alan araştırmalarını ve görüşmeleri kullanmaktadır. Mağdur, tanık ya da ihlâlcı ile görüşmeler, belgeler üzerinde inceleme, olay yeri incelemesi gibi. Mazlumder sorulması gereken soruları şöyle belirlemektedir:

- Olayla ilgili kişilerin ve mağdurların kimlik bilgileri
- Olayın geçmişi, ayrıntıları, yaşanan süreç
- Olayın sebepleri, müsebbibi
- Mağdur yakınlarının görüşleri
- Tanık görüşleri
- Olayla ilgili kanıtlar, belgeler vs.

Savunuculuk ve Raporlama

Mazlumder savunuculukta genel olarak aşağıdaki araçları kullanır:

- Periyodik raporlar
- Tematik raporlar
- Mektup
- Vaka raporu.

şubeler bireysel, bölgesel ihlâl ve vaka başvuruları ile ilgili daha çok hukuki savunuculuk yapmalı, bunu yaparken diğer insan hakları örgütlerinin yerel unsurları ile birlikte dayanışma ve işbirliğini güçlendirmeli ve mümkünse vakalar ile ilgili hukuki sürecin izlenmesi, raporlama ve eylem takvimini birlikte oluşturulmalıdır. Mazlumder’de öncelikli olarak ihlâl ya da vaka konusunun niteliğine bağılı olarak ihlâle doğrudan neden olan kişi/kişiler veya kuruma yönelik bir savunuculuk yapıyor. Daha sonra güçlü ve sonuç almaya odaklı bir savunuculuk duygusundan hareketle medya, sivil toplum temsilcileri, resmi çevreler ve ilgi düzeyine göre uluslararası çevrelerin harekete geçirileceğı lobcilik planlaması yapıyor.

Savunuculukta Mazlumder’in vermek istediğı mesajlar şunlardır:

- Mağdura; Mağdurun yalnız olmadığı ve haklarını koruma konusunda kararlı bir mekanizmanın varolduğı duygusunu vermek.
- İhlâlcıye; Hak savunuculuğı yapan güçlü bir çevrenin bulunduğı izlenimi vermek, cezasızlığa karşı yeterince güçlü bir hukuki savunuculuğun varolduğı, sözkonusu ihlâlin insan hakları hukuku, ulusal hukuk ve uluslararası hukukun ilkelerine aykırı olduğı ve aynı zamanda suç niteliğı taşıdığıının vurgulamak,
- Resmi Çevrelere; İhlâlin önlenmesi ve ortadan kaldırılması için insan hakları savunucularının dayanışma içinde olduğı ve ihlâlcilerin korunmaması, cezasızlığın önlenmesi için somut adımlar atılmasının istenmesi ve ihlâle neden olan fiziki ve yasal koşulların ısrarla izlenip takip edileceğini göstermek.

Mağdurlara Yönelik Hizmetler

Mazlumder mağdurlara yönelik şu hizmetleri sağlar:

- Mağdurlara ve istek halinde mağdur yakınlarına hukuki yardım sağlanması
- İhlâl maruz kalan kişilerin istemesi halinde basın açıklaması yapılması, resmi ve diğer ilgili makamlara mektup ya da dilekçe yazılması
- İmkan olması halinde maddi yardım sağlanması
- Daha faydalı olacağına inanılması halinde alanda çalışan diğer dernek veya vakıflara ya da uzmanlık gruplarına yönlendirme yapılması
- İnsani yardım talebinde yönlendirme yapılması

Bütünsel yaklaşım anlayışını açıklayınız.

İnsan hakları sorunları karşısında ayrımsız bir anlayışla ve tüm araçların kullanımı ile hareket etmek.

2.3 Etik İlkeler

Bilgi toplama görevi yerine getirilirken, aşağıdaki kurallara mümkün olduğunca uyulur.

- Objektiflik
- Tarafsızlık
- Duyarlılık

1.4 Diğer Örgütlerle İşbirliği

Kitlesel etkinlikler ve raporlama çalışmalarında birlikte organize yapılabilir.

Aktivite / Düzey	Şube	Genel Merkez
Bilgi Toplama	Şubelerde avukatlarla Bireysel başvuru yoluyla	
Belgeleme-Analiz	Şubelerde avukatlarla	Genel merkezde ihlâl analizi
Savunuculuk-Raporlama	Tüm şubelerde savunuculuk ve raporlama	Genel merkezde periyodik rapor
Mağdurları Destekleme	Tüm şubelerde hukuki yardım	

Bilgi Notu

İnsan Hakları Nedir? “Bir İhlâl Ne Demektir?”

İnsanlar bir araya gelerek oluşturdukları tüm topluluklarda, ortak yaşamı istikrarlı bir şekilde sürdürmek için bazı mekanizmalara ihtiyaç duymuşlardır. Söz konusu mekanizmalar, bu istikrarı sağlamak için belirli durumlarda topluluğun yapabileceği ve/ya da yapmaktan vazgeçmesi gereken şeyleri belirlemek üzere ortaya konulan kurallara topluluk üyelerinin uymasına yönelik olmuştur. Bu kurallar dizisine genellikle “kanun” denir ve kanunlar bir ülkenin hukuki sisteminin temelini oluşturur.

Ulusal kanunlar, doğası gereği yasama organı meclis tarafından belirlenirken, insan hakları yasaları ve standartları hükümetler tarafından, uluslararası ya da bölgesel temelde belirlenmektedir. İnsanlar, insan hakları olmadan onurlu bir şekilde yaşayamazlar. İnsan hakları insanın doğuştan sahip olduğu tüm potansiyelini geliştirmesine, zihinsel ve fiziksel gereksinimlerini karşılmasına olanak sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler’in (BM) en önemli başarısı bütün ülkeler tarafından kabul edilmiş kapsamlı bir insan hakları standartları oluşturmuş olmasıdır.

Bu insan hakları standartlarının temellerini Birleşmiş Milletler Tüzüğü ve İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi oluşturur. Oluşturulduğu ilk günlerden bu güne değin bu standartların kapsamı her geçen gün geliştirilerek kadınları, çocukları, engellileri, azınlıkları, göçmen işçileri ve diğer savunmasız grupları kapsayan çeşitli belgeler ortaya koymuştur. Böylece sözü edilen bu gruplar artık pek çok toplumda yaygın bir şekilde görülen ayrımcı uygulamalardan kendilerini koruyacak haklara sahip olmuşlardır.

İnsan Haklarının Özellikleri

İnsan hakları bir erk tarafından birine verilemez, miras bırakılamaz, satın alınamaz. İnsan hakları bireylere aittir ve bireyler haklarıyla doğarlar. İnsan hakları cinsiyeti, dini, etnik kökeni, siyasi ya da diğer görüşleri, ulusal ya da sosyal kökeni ne olursa olsun tüm insanlar için aynı şekilde geçerlidir. Hepimiz onurumuzla ve haklarımızla özgür ve eşit doğarız. İnsan hakları “evrenseldir” çünkü dünya üzerindeki herkes için geçerlidir.

İnsan hakları “devredilemez”, geri alınamaz, hiç kimse herhangi bir nedenle bir kişiyi haklarından mahrum bırakamaz. Bir ülkenin kanunları insan hakları standartlarını içermese bile bu ülkede yaşayan insanlar da bu haklara sahiptir.

İnsan hakları “bölünemez”. Onurlu bir yaşam için tüm insanlar özgürlük, güvenlik ve iyi bir yaşam standartlarının hepsine aynı anda sahiptir.

İnsan hakları İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi bölgesel belgelerde ilan edilmiştir.

Bir hükümet herhangi bir sözleşmeye taraf olmayı kabul ettiğinde, söz konusu sözleşmeyi kendi yasalarını bu sözleşmeye uyumlu şekilde yeniden düzenlemeyi ve ona uymayı da kabul etmiş olur.

Belirli haklar kimi acil durumlarda bile hiçbir şekilde askıya alınamaz ya da sınırlandırılmaz. Bunlar yaşama hakkı, işkenceye uğramama hakkı, köleliğe maruz kalmama hakkı, borç yüzünden hapse düşmeme hakkı, geçmişe dönük ceza yasalarından etkilenmeme hakkı, yasa önünde kişi olarak tanınma hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkıdır.

İnsan Hakları İhlâlleri ve Yasalara Karşı Gelmek Arasındaki Farklar Nelerdir?

İnsan hakları savunucuları tüm ihlâl ve suç durumlarıyla değil yalnızca insan hakları ihlâlleri ve suistimalleriyle ilgilenir. İnsan hakları ihlâlini ya da suistimalini oluşturan olguları belirleyebilmek için aşağıdaki iki soruyu yanıtlamamız gerekmektedir:

1- Yapılan Eylem, Ulusal İnsan Hakları Hukukunu mu ve / ya da Uluslararası İnsan Hakları Hukuku mu İhlâl Etti?

Bu sorunun yanıtlanması ulusal hukukun genellikle uluslararası insan hakları hukukundan alınan birçok hüküm içerdiğinin fark edilmesi açısından çok önemlidir. Uluslararası bir insan hakları sözleşmesini onaylayan ülke anayasalarını ve ulusal mevzuatlarını bu sözleşmeye göre düzenlemek zorundadır. Bu nedenle insan hakları ihlâli olarak adlandırdığımız şey mutlaka uluslararası insan hakları hukukunu ihlâl etmekte, aynı zamanda belki ulusal mevzuatı da ihlâl edebilmektedir. Ancak ulusal mevzuatın ihlâli, aynı zamanda uluslararası insan hakları hukukunu da ihlâl etmiyorsa, bu eylem insan hakları ihlâli olarak görülmemektedir (Bkz İnsan Hakları İhlâlleri Örnekleri).

2- İhlâl Sorumlusu Kimdir?

(i) Devlet

İnsan hakları ihlâlleri insan haklarının korunması ile ilgili ulusal ya da uluslararası hukuku ihlâl eden, kişi ya da kişiler tarafından gerçekleştirilir. Bir eylemin insan hakları ihlâli olarak sınıflandırılması için söz konusu eylemin polis memuru ya da devlet dairesinde çalışan bir görevli gibi devleti temsil eden kişi ya da kişilerce yapılması gerekmektedir.

Devlet;

- İnsan haklarına saygı göstermelidir: Bir hakkın kullanımını ihlâl etmemeli ya da hakkına kullanımına müdahale etmemelidir.
- İnsan haklarını korumalıdır: İhlâlleri durdurmalı ve engellemelidir.
- İnsan haklarını uygulamalıdır: Hakların tam anlamıyla hayata geçirilmesi, kullanılması ve yaygınlaştırılması için gerekli önlemleri almalıdır.

(ii) Devlet Dışı Aktörler

a. Silahlı Direniş Grupları

Silahlı direniş grupları insan hakları hukukuna uymayı kabul etmezler. Ancak uluslararası insancıl hukuk kapsamında söz konusu grupların da insan haklarına uymaları zorunludur.

b. Çok Uluslu ve Uluslararası Şirketler

Son yıllarda güçleri ve refah düzeyleri nedeniyle uluslararası ve çok uluslu şirketlerin insan haklarına saygılı olma konusunda daha dikkatli ve sorumlu olmaları gerektiğine ilişkin bir tartışma konuşulmaya başlamıştır. Ancak bu tartışmalar henüz bir sonuca varamamıştır; çünkü söz konusu kurumları insan hakları ihlallerinden sorumlu tutacak belirli bir sistem henüz oturmamıştır.

c. Adli Suçlular

Hiç şüphesiz birçok suçun ve ihlâlin bulunduğu bir ortamda toplumun haklarını kullanması olanaksızdır (Örneğin; hareket özgürlüğü ya da mülkiyet hakkı) ancak bu durum adli suçluların ya da saldırganların insan hakları ihlâli yaptığı şeklinde anlaşılmaz. Bu kişiler yasaları çiğnemektedir ve ülkenin ceza yasalarına göre yasa uygulayıcı kurumlar tarafından yargılanırlar.

İnsan Hakları Nasıl İhlâl Edilir?

İnsan hakları ihlâli bir eylem (örneğin; bir kişiyi keyfi olarak haklarından mahrum bırakmak ya da kişiye işkence yapmak) ya da bir ihmal (örneğin; bir grup tarafından diğerine uygulanan sistematik suistimale karşı önlem alınmaması) tarafından gerçekleştirilebilir.

İnsan haklarının korunması konusundaki en büyük sorumluluk hükümete aittir. Yasanın herkesi korumasını (ayrımcılık yapmamasını) ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak hükümetin görevidir. Bazı kültürel tercihlerin insan hakları standardına aykırı faaliyetlerin yürütülmesine zemin hazırladığı durumlarda, yetkililer yasayı uygulamak ve söz konusu faaliyetlerin insan haklarını ihlâl etmesini engellemek üzere yeni yollar bulmakla yükümlüdürler.

İhmal, insan haklarının korunmasıyla ilgili ulusal ve uluslararası kanunların gereksinimlerinin yerine getirilmesinde kusurlu olunması şeklinde tanımlanabilir. Bu kanunlar hükümetlere kamunun insan haklarının korunması amacıyla bazı görevler yükler; yetkililer bu görevlerin yerine getirilmesinde kusurlu ise ihmal ortaya çıkar.

Herhangi bir ihmal durumunda normal vatandaşlara da büyük zararlar verilebilir. Bu gibi durumlarda zararın çok geniş olduğunu, belirli bir örüntüye (kalıba) sahip olduğunu ve mağdurların onurunu zedelediğini gösterebilmek durumundasınız; böylece yetkililer söz konusu duruma bir son vermek ve kurbanlara koruma sağlamakla sorumlu olurlar. Eğer yetkililer bunu yapmazlarsa, kendi ihmalleri sonucunda mağdurların haklarını ihlâl etmiş olurlar. Örneğin; belirli bir bölgede çocukların kaçırılarak zorla çalıştırılmaları insan hakları ihlâli olarak adlandırılabilir; bu durum, çocuk kaçırma olayı devletin kurumları ya da silahlı muhalif gruplar tarafından yapılmasa bile, yetkililer durumu engellemekle sorumludurlar ve bu sorumluluğu yerine getirmedikleri sürece ihmal durumu söz konusudur.

İnsan Hakları İhlalleri Örnekleri

Tür	I. Örnek	II. Örnek	Bir Örnek Yazın
Devletin Bir Temsilçisi Tarafından İşlenen İnsan Hakları İhlali	Bir polis memurun kendi nezaretindeki bir kişiyi dövmesi.	İçişleri Bakanı'nın normal kanun yolu olmaksızın keyfi olarak 50 mülteci için zorla ülkelerine geri gönderilmesi talimatını vermesi.	
Sivil Bir Kişi Tarafından İnsan Haklarının Kötüye Kullanılması	Silahlı muhalif bir grubun bir köyü yakıp yıkması.	Bir milisin, teslim olup silahlarını bırakan başka bir silahlı grubun savaşçıları öldürmesi.	
Kanuna Karşı Gelme	Mehmet Demirtaş'ın bir kavga sırasında komşusunu öldürmesi.	Bir polis memurunun çalıştığı karakolun kasasından para çalması.	
Vatandaşlar Tarafından Yapılan Suistimalleri Önlemedeki İhmaller	Polisin rapor edilen tecavüz olaylarıyla ilgilenmemesi.	Devletin zorla yaptırılan evlilikleri yasaklayan ulusal bir kanununu etkin olarak uygulamaması.	

II. BÖLÜM

İnsan Hakları İzleme İlkeleri

II.1. İnsan Hakları Araştırma İlkeleri

İnsan hakları araştırmacılarının, insan hakları ihlalleri üzerine inceleme yaparken daima akıllarında tutmaları gereken dört temel rehber ilke vardır. Söz konusu ilkeler şunlardır:

Doğruluk: İddia ettiğiniz şeyin gerçekten olduğu konusunda emin olmak; bir tarafta gerçekler, bir tarafta ise söylentiler, rivayetler ve ithamlar arasında net bir ayırım yapmak.

Gizlilik: Bilgi kaynaklarınızın, eğer kaynaklarınız ve siz isimlerin açıklanması konusunda mutabık değilseniz, gizliliğini temin etmek.

Tarafsızlık: Herhangi bir siyasi görüşün değerlendirmelerini karıştırmaksızın, insan hakları ihlallerinin dokümantasyonunu milliyet, ırk, din veya politik inançlar vb. nedenlerle ayırım yapmadan gerçekleştirmek.

Cinsiyete Duyarlılık: Kadın hakları ihlallerinin belgelendirilmesinin gereği gibi yapılmasını ve kadın haklarının ihmal edilmemesini temin etmek.

Doğruluk

Doğruluk Neden Önemlidir?

“Olduğunu iddia ettiğiniz şeyin gerçekten olduğundan emin olmak, insan hakları alanındaki herkes için anahtar bir konu olmalıdır: Hükümetler ve diğerleri, sizin raporlarınıza ve bunları derleyen insanlara karşı kampanya yürütülmesini sağlayacak yöntem hataları arayabilirler”.

- Doğruluk, insan hakları savunucularının en güçlü silahıdır. İzlemenin hükümeti ve kamuoyunu etkileyebilmesi, içerdiği bilginin doğru olmasına bağlıdır.
- Doğruluk, izleme ve bilgi toplamanın bel kemiğidir. İnsan hakları izleyenleri, kaynak kişiler veya görüşmeler aracılığıyla sağlanan bilgiyi kamuoyuna açmadan önce, edinilmiş bilginin değerlendirilmesi için uzun bir zaman harcamalıdır. Zaman kıtlığı ve aciliyet önemli noktalar olmakla birlikte, doğruluktan taviz vermek pahasına hızlı raporlama yapılmamalıdır.
- Çoğu zaman toplanan kanıtlar güçlü bir şekilde tek bir yönü işaret eder ve kesin biçimde dile getirilmiş, anlamı açık sonuçlara varmaya izin verir. Buna rağmen bazen, bir konunun doğru bir resmini çıkartabilmek için sonsuza kadar bekleyebilirsiniz. Her gerçeğin kesin bir şekilde teyidinde ulaşmanın imkansız olduğu durumlarda olayların üstesinden gelmenin çeşitli yolları vardır: Dilin dikkatli bir biçimde kullanımıyla, sonuçları “öyle görünüyor ki...” ya da “kanıtlar şunu gösteriyor ki...” şeklinde dikkatli bir biçimde dile getirmek zorunda kalabilirsiniz.

Doğruluğun Önündeki Engeller Nelerdir?

- İnsan Hakları İhlalleri ile Fiili Araştırma Arasında Geçen Süre

Tanıklar veya mağdurlar bazı önemli ayrıntıları veya olayların kesin tarihlerini unutabilirler; mağdurlar veya tanıklar ölmüş veya başka yere taşınmış olabilir; mevcut yazılı kayıtlar eksiklikler içerebilir; vb.

- İrtibat Halinde Olunan Kişilerin Eğilimleri

Tanıklar ya da mağdurlar, korku, kişisel çıkarlar, politik güdüler gibi birçok nedenden ötürü size yanlış bilgi verebilir ya da gerçekleri abartabilir.

“Yüksek beklentiler nedeniyle, sempati elde edebilmek için içinde buldukları kötü durumu abartan mağdurlarla karşılaştık. Başka bazı zamanlarda, insanlar bizlere gerçek olduğunu söyledikleri raporlar verdiler. Fakat sonradan söylediklerinin sadece söylentiden ibaret olduğunu fark ettik” .

- İzleme Yapanların Olası Eğilimleri

İzleme yapanların kendi eğilim ve duyguları da doğruluğa erişmeyi engelleyebilir.

- Çelişkili Bilgi

Bazı durumlarda tanıklar, mağdurlar veya irtibat kurulan diğer kişiler, olayın kendisiyle, faillerle vb. ilgili çelişkili bilgiler verebilirler. Bazen tanıklar tam olarak ne olduğu konusunda emin olmayabilir ya da birbirlerinden farklı fikirlerde olabilirler. Başka bazı durumlarda ise tanıklar veya memurlar size kasten yalan söyleyebilirler.

Bilgiye ya da İhlallerin Gerçekleştirildiği Yerlere Erişim Güçlüğü

Örneğin silahlı çatışma ortamlarında failer, toplu öldürmeler ve toplu mezarlar, “kaybolmalar” gibi insan hakları ihlallerinin tüm kanıtlarını veya izlerini saklarlar. Araştırmacılar güvenlik nedenlerinden ötürü (örneğin kara mayınlarının bulunması gibi) olayın geçtiği yere gidemeyebilirler. *Bu konuda daha ayrıntılı bir tartışma için bu kitabın “Zorluklar ve Olası Çözümler” başlıklı IV. bölümüne bakınız.*

Doğruluğu Nasıl Sağlarsınız?

İnsan hakları ihlalleri konusunda rapor hazırlanması, insan hakları kuruluşu veya savunucusu tarafından bilinen gerçeklerin doğru bir biçimde açıklanması üzerinde temellenir. Bu amaçla, daima ve her durumda, bir tarafta gerçekler diğer tarafta ise söylentiler, rivayetler ve ithamlar arasında net bir ayırım yapmalısınız.

Doğruluğu sağlamak için aşağıdaki adımların tümünü veya bir kısmını takip edebilirsiniz:

1. Bilginin ilk kaynağına erişin!

Örneğin, kendinize sorun. Bu irtibat kişinin veya örgütün veya gazetenin elindeki belge nedir? İddianın arkasındaki politik hedef ne olabilir?

2. İddia hakkında bir ön keşif yürütün!

İddianın kaynaklarına ve olası tanıklara doğru iz sürmelisiniz ve kayıp parçaları ve kanıtları belirlemelisiniz. Aynı zamanda, iddianın içerdiği gerçekler hakkında olası başka açıklamaları da göz önünde bulundurmalısınız.

3. İddiayı diğer vakalarla ve ülkenin insan hakları sicili ile karşılaştırın!

Bir ülkeyi bir süre boyunca ve sistematik olarak izlemek, o ülkenin insan hakları sicilinin ve tipik ihlâl biçimlerinin bir resmini çıkartmanıza olanak sağlar. Söz konusu iddiayı, bu tür bir ihlaller hakkında bildikleriniz üzerinden değerlendirebilirsiniz.

4. Farklı kişiler veya kaynaklar aracılığıyla bilginin sağlamasını yapın!

İhlâl iddiaları ister farklı bir kişiden, ister medyadan, ister mağdurdan veya ailesinden gelsin, başka kişiler veya kaynaklar aracılığıyla doğrulanmalıdır.

5. Kanıtları değerlendirin!

Size halihazırda fotoğraflar, tıbbi kayıtlar, kayıtlar, davalar, polis raporları gibi kanıtlar sunulmuş olabilir. Kanıtları dikkatlice okuyup yorumlayın; size sağlanmış bilgilere ve uzmanlığa dayanın; (örn. adli veya balistik uzmanları); cevaplanmadan bırakılmış soruları ve kayıp kanıtları belirleyiniz.

6. Mağdurlarla ve/veya tanıklarla görüşme yapın!

Mümkün olduğunca, mağdurun kendisi, ailesi veya görgü tanıkları ile görüşme yapmalısınız. Bir görüşmenin yürütülmesi ve değerlendirilmesi şu bilgilere sahip olmayı gerektirir:

a) Araştırılan ihlâlin türü; fiziksel ve ruhsal sonuçları, şartları vb. bağlamında.

b) Yukarıda sözü edilen unsurlar

c) İddiayı kanıtlamak için gerekli olacak kanıt.

7. Ek kanıtlar toplayın!

Eğer maddi kanıt kayıpsa veya elinizde olanlar sizin için tatmin edici değilse, ek kanıt veya ikincil görüşler araştırın. Örn. fotoğraflar, ikinci tıbbi veya adli kayıtlar, davalar, polis raporları vb. Video filmler ve fotoğraflar çekin.

8. Bir bilgi toplama görevi yürütün!

Siz veya bazı çalışma arkadaşlarınız, gerçekleri tespit edebilmek için bir bilgi toplama görevi ile ihlâlin gerçekleştiği yere gitmeyi gerekli bulabilirsiniz.

9. Eğitim almış ve güvenilir araştırmacılar gönderin!

Araştırmacılar bilgi veren kişiler ile aralarında bir güven bağı oluşturabilmeli ve ifadeleri değerlendirme konusunda deneyimli olmalıdırlar. Buna ek olarak, kendi çalışma alanları ya da cinsiyetleriyle en yakın alanda doğru bilgi elde edebilmek için, farklı alanlarda birikim sahibi olmalıdırlar. *Bu konuda daha ayrıntılı bir tartışma için bu kitabın “Zorluklar ve Olası Çözümler” başlıklı IV. bölüme bakınız.*

Gizlilik

Gizlilik Neden Gereklidir?

- Riskleri en aza indirin!

- İnsan hakları örgütlerine ihlâllere ilişkin hayati bilgiler sağlayanlar; ihlâl mağduru olmuş, ihlâllere tanıklık etmiş ya da mağdur olma riski taşıyan kişilerdir. Gizlilik, bu kişilerin size bilgi vermelelerinden ötürü daha fazla zarar görmesini engellemenin bir önlemidir. Bilgi sağlayan kişiler için temel bir güvenceyi oluşturur; onlarla insan hakları kuruluşu arasında güveni ve her iki tarafın da güvenliğini sağlayan bir sözleşmedir.

- Bilgi kaynakları hükümetin, silahlı kuvvetlerin, kolluk kuvvetlerinin veya silahlı muhalif grupların üyeleri de olabilirler ve sizinle “kayıt dışı” konuşabilirler. Bu durumda gizlilik en önemli şeydir çünkü söz konusu kişiler kendi birimlerinin eylemleri hakkında bilgi sızdırmaktadırlar.

- En kötü durum olarak, gizlilikte oluşabilecek bir aksama bilgi kaynaklarının hayatlarını tehlikeye sokabilir. Daha az ciddi durumlarda, insan hakları örgütleri ile bilgi kaynakları arasındaki güveni zayıflatabilir ve ileride ülkede veya bölgede yapılacak çalışmaları zora sokabilir.

- Gizlilik, bilgi kaynaklarınızla güvene dayalı bir ilişki kurmanızı sağlar.

• Mağdurlara erişimi kolaylaştıran veya kendileri birer mağdur veya tanık olan bilgi kaynakları, gizlilik olasılığından haberdar edildikleri zaman, insan hakları izlemesi yapan kişilerle işbirliğine girmede daha istekli olacaklardır. Bazı kişiler, eğer gizlilik garantisi olmazsa bilgi paylaşmaya cesaret etmeyecektir. Diğerleri, eğer her şeyden önce isimlerinin, yerlerinin vb. bilgilerin saklı tutulacağına ikna edilmezlerse, mağduru veya tanığı oldukları insan hakları ihlallerini açıklamayabilirler.

• Eğer bu konuda dikkatli olmazsanız insanlar sizinle konuşmayı bırakacaktır; gizli bilgiyi elinizde tutma konusunda dikkatsiz davranırsanız bilgi kaynaklarınız kuruyacaktır.

- Gizli bilgi şu anlama gelir:

• İnsan hakları ihlalleri ile ilgili bilginizin kaynakları kamuoyuna açıklanmamalıdır, isimsiz kalmalıdır ve ortaya çıkartılamaz olmalıdırlar (eğer isimlerinin açıklanmasını kabul etmemişlerse) ve/veya

• Bilgilerin kendileri (örneğin bir olayla veya iddia olunan faille ilgili) kamuoyuna açıklanmamalıdır, en azından açıklanması stratejik önem kazanana ve güvenli olana kadar gizli tutulmalıdır.

Bilgi öncelikli olarak tanıkların veya bilgi kaynaklarının isteklerine bağlı olarak gizli addedilir.

- Bilgi sizin kararınıza göre gizli bir şekilde ele alınacaktır.

• Bir bilgi kaynağı sağladığı bilginin gizli bilgi olarak ele alınmasını talep etmemiş olsa bile, insan haklarının izlemesini yapanlar gene de söz konusu bilgiye çeşitli nedenlerden ötürü gizli bilgi muamelesi yapmaya karar verebilir. Örneğin, görüşme ile bilginin açıklanması arasında geçen zaman aralığında, görüşme sırasında mevcut olmayan fakat sonradan ortaya çıkan bir güvenlik tehdidini gösteren olaylar olmuş olabilir. Bu durumda insan hakları izlemesi yapan kişi bilgiye gizli bilgi muamelesi yapmaya karar verebilir, çünkü o sırada bilginin veya kaynakların isimlerinin açıklanması mantıklı veya stratejik önemde olmayabilir.

- Bilgiye kuruluşunuzun politikası çerçevesinde gizli bilgi muamelesi yapılacaktır.

• Bir irtibat kişisi sağladığı bilginin gizli bilgi olarak ele alınmasını talep etmemiş olsa bile, insan hakları kuruluşları, kendi gizli bilgi politikaları çerçevesinde söz konusu bilgiye gizli bilgi muamelesi yapmaya karar verebilirler. Çalışanlara destek olacak ve gizliliğe dair kararlarını şekillendirecek böyle bir politikanın geliştirilmesi insan hakları kuruluşları için oldukça faydalı olabilir.

Bilgiler Kamuoyuna Ne Zaman Açıklanmalıdır?

Bazı şartlar altında, bilginin kamuoyuna açıklanması ve/veya kaynakların isimlerinin söylenmesi gerekli olabilir – örneğin, eğer benzer vakalar mahkemeye gidiyorsa ve sağlanacak bilgi adalet arayışına veya cezasız kalmaya karşı yardımcı olacaksa. Söz konusu bilgilerin kamuoyuna açıklanması durumdaki fayda ve riskleri değerlendirmek ve bilgi kaynaklarını, kamuoyuna açıklamanın gerekliliği konusunda ikna etmek insan hakları izlemesi yapan bir kişi olarak size bağlı olacaktır.

Eğer kaynak kişi kamuoyuna açıklamanın sonuçlarını tam olarak anlamamışsa ve sağladığı bilginin ahenleştirilmesini açıkça kabul etmemişse, hiçbir bilgi veya isim açıklanmamalıdır.

- Koşulları etraflıca değerlendirin: Bilginin kamuoyuna açıklanmasını gerektiriyorlar mı?
- Kamuoyuna açıklama yapılması durumunda kaynaklarınızın karşı karşıya kalacağı güvenlik risklerini etraflıca değerlendirin.
- Kaynaklarınıza dönün:
  - Duygusal durumunu değerlendirin.
  - Bilginin açıklanmasının neden önemli olduğunu anlatın.
  - Kendisini gurur duyulacak olumlu bir sürecin bir parçası olarak hissetmesini sağlayın.

Gizlilikte Meydana Gelebilecek Bir Aksamaya Karşı Koruma Sağlamak İçin Bazı Öneriler

- Her zaman;

- Gizlilik konusundaki olası tehlikelerin veya gizlilikte meydana gelebilecek aksamaların bir değerlendirmesini yapın.
- Araştırma biçimleriyle ilgili, ofis içinde ve dışında bir yönerge hazırlayın; ona uygun hareket edin ve düzenli bir biçimde yeniden değerlendirin.
- Her gizlilik ihlâlinde nedenlerini belirleyin ve çareler üretin.

- İletişim kurarken;

- Telefon konuşmalarının, faksların ve e-postaların güvenli olduğunu varsaymayın: her zaman yazdıklarınıza veya söylediklerinize dikkat edin, isimler, yerler, olaylar vb. için farklı isimler, kısaltmalar kullanın.
- E-posta gönderirken merak uyandırıcı başlıklar veya konular kullanmaktan kaçının.

- Tanıklarla ilişkiye geçmeye çalışırken;

- Riskleri değerlendirin
- Eğer gerekirse görüşmeyi kendiniz yürütmeyin; görüşme yeri, biçimi ve görüşmecinin kimliğinin onlar için tehlike yaratmamasını sağlayın.

- Olay yerine vardığınızda;

- Eğer gerekliyse, yerel yetkilileri bilgilendirin fakat onlar için gerekli olandan fazlasını anlatmayın.

- Görüşme yürütürken;

- Görüşmeleri yalnız bir biçimde, güvenli bir yerde yürütün.
- Bilgi kaynaklarını veya tanıkları isimsiz kalabilecekleri veya tanıklıklarının gizli kalacağı konusunda bilgilendirin, örneğin; isim ve yer gizli tutulacak; bilgiyi, bilgiyi sağlayan kişiye bağlayabilecek her türlü bilgi gizli tutulacak.

- Güveni artırmak için;

- Bilgi kaynaklarını veya tanıkları, her zaman, sağladıkları bilginin kullanımı, bilgi toplama nedenleri, ortaya konabilecek tepkiler vb. ile ilgili olarak bilgilendirin. Tanığın, tanıklık etmesinin sonuçlarını ve hangi temel üzerinde bilgi paylaştığını anlaması önemlidir.

- Ofiste bilgiyi muhafaza ederken

- Gizli materyaller, vakalar, dosyalar, veri tabanları sadece sınırlı sayıda çalışan tarafından kullanılmalıdır.
- Gizli bilgiyi farklı yerlerde, tercihan kilit altında saklayın.
- Hırsızlara yardımcı olmayın: Dosyalama dolaplarını etiketlemeyin.
- Önemli materyallerin fotokopisini alın ve kopyaları başka bir yerde muhafaza edin.

- Bilgisayarda bilgi saklarken

- Bilgisayarda depolanan bilginin güvende olduğunu varsaymayın.
- Her gün bilgisayardaki çalışmanızı yedekleyin ve en az bir tane yedek diski ofis dışında güvenli bir yerde tutun.
- Bilgiyi disketlerde saklayın, önemli materyalleri yazdırın.
- Mümkün olduğunca şifre korumalı dosyalar kullanın.

Tarafsızlık

Tarafsızlık Ne Demektir?

Yerel veya uluslararası birçok insan hakları örgütü, insani yardım kuruluşları veya arabulucu kuruluşlar için tarafsızlık, örgütün amaçlarına ulaşmada yön gösterici önemli bir ilkeyi oluşturur. Tarafsızlık yaklaşımı, örgütün çalışma alanına ve içinde bulunduğu şartlara bağlı olarak bir örgütten diğerine farklılıklar gösterebilir.

- ZimRights (Zimbabve İnsan Hakları Kuruluşu) için tarafsızlık, sorunlara bir eğilim göstermeyecek bir biçimde yaklaşmak anlamına gelir; kabile kökeni veya başka bir konuyla ilgili önyargılar olmaksızın herkes için adaletin sağlanması ile ilgilidir: "Bir sivil mülkü yıkmamanın ve polisleri dövmenin hiçbir geçerli nedeni yoktur".

- Kızıl Haç için tarafsızlık, acı çeken insanlara, milliyet, ırk, din, inanç, sınıf veya politik görüş temelinde ayırım gözetmeden yardım etmeye çalışmaktır.

- Uluslararası Af Örgütü için tarafsızlık, partizan olmamaktır: Örgüt hiçbir hükümeti desteklemez veya hiçbir hükümete muhalefet etmez ve uluslararası veya yerel çatışmalarda saf tutmaz. Uluslararası Af Örgütü, hükümetlerin veya silahlı politik grupların niteliğine, çatışmaların doğasına, failerin ideolojisine ya da mağdurların inançlarına bakmaksızın insan hakları ihlallerini belgeler.

Afrikalı insan hakları sivil toplum örgütlerinin büyük bir çoğunluğu, politik durum ve karalama saldırılarından ötürü tarafsız olarak algılanmanın zor olduğunu düşünüyor:

'Afrikalı insan hakları sivil toplum örgütleri, hükümetlerin en kötü insan hakları ihlalciler olduğu bir durumda, muhalefetin bir parçası olarak görülüyorlar. Nijerya'da insan hakları sivil toplum örgütleri, ne hükümetler ve orduyla ne de muhalefetle yan yana görülmeye eğilimlidir'.

Öyleyse, insan hakları aktivistlerinin ve sivil toplum örgütlerinin bir tarafsızlık ilkesi ve pratiği geliştirmeye çalışmaları çok önemlidir:

'İnsan hakları örgütü, insan hakları mesajını güçlendirmenin bir yolu olarak tarafsızlık doğrultusunda çalışmalıdır'.

Tarafsızlığı gösterebilmek önemlidir:

- İnsan hakları ihlallerine ilişkin bilgi edinebilmek için: İnsanlar, eğer sizin bir partizan olduğunuzu ve onların şikayetlerini veya verdikleri bilgileri ciddiye almayacağınızı hissederlerse, sizinle konuşmak veya size insan hakları ihlallerini rapor etmek isteyebilirler.

- Güven oluşturmak ve etkin olmak için: Eğer hükümet, diğer failere de kendileriyle aynı biçimde davranmadığınızı hissederse, bulgularınızı veya sonuç ve önerilerinizi ciddi bir şekilde dikkate almayabilir.

- İtibarınızı kurmak için: Tarafsız olmanız hükümetleri veya diğer politik güçleri, sizi ve sizin çalışmalarınızı karalamaktan ve örgütünüzü toplumun dışına itmeye çalışmaktan alıkoymayabilir. Fakat onlara bunu yapmaları için yardım etmenizin hiçbir nedeni yok! Tarafsız olarak algılanmak, tüm potansiyel mağdurlara, diğer politik aktörlere, fon kuruluşlarına karşı ve uluslararası alanda itibar kazanmanız için size yardımcı olacaktır.

Tarafsızlığa Yaklaşımlar

Tarafsızlığa yaklaşım bir ülkeden diğerine değişiklik gösterecektir. Fakat genel prensip şu şekilde özetlenebilir:

'Biz RADHO'da (İnsan Haklarını Savunmak İçin Afrika Meclisi) tarafsızlığı temin edebilmek için her zaman, yargılamaktansa olaydaki gerçeklerle ilgilenmeyi tercih ediyoruz'.

Bunu yapmak için aşağıda sıralanan adımlar atmak gerekli olabilir:

1. Tüm mağdurlarla konuşmak

• İster hükümet, ister politik muhalifler veya silahlı muhalif gruplar tarafından gerçekleştirilmiş olsun, ihlalleri etnik köken, ırk, dini inanç, politik görüşler veya mağdurların diğer nitelikleri temelinde ayırım yapmadan belgelendirin.

2. Tarafsızlık üzerine bir beyan ve politika geliştirmek

- Bir tarafsızlık tanımı ve bu tanımı pratikte uygulamak için bir talimatname geliştirin.
- Örgütünüzün görev anlayışı ve ilkelerini tarafsızlık ilkesi ve davranış kurallarını da kapsayacak biçimde halka duyurun.
- Yanlılık ve taraf tutma veya politik olarak partizan olma ile ilgili tüm suçlamalara hiç vakit kaybetmeden cevap verin.
- Bir mali kaynak sağlama politikası geliştirin: Hükümetten veya politik örgütlerden mali yardım almak akıllıca olmaz.

3. İnsan kaynakları ve eğitim politikası geliştirmek

- Çalışanlarınızı veya bilgi toplama görevlilerini değişik etnik, dini gruplar veya diğer gruplardan seçin.
- Ekibinize yönelik olası çıkar çatışmaları ve taraflılık suçlamalarına karşı dikkatli olun. Örneğin, politik olarak herhangi bir göreve atanmış kişiler örgütün üyesi olabilirler ancak çalışanı veya yönetim kurulu üyesi olamazlar.
- Kendi eğilimlerinizin ve politik inançlarınızın, etnik kökeninizin veya dininizin yaptığınız insan hakları çalışması üzerindeki etkilerine dikkat edin.
- Çalışanları ve gönüllüleri tarafsızlık ve önyargılar hakkında eğitin.

4. İşbirliği yapmak ve kınamak

- Çeşitli sivil toplum örgütleri ya da kişiler ile ortak mesaj veya öneriler geliştirmek için koalisyonlar oluşturun.
- Politik partileri veya hükümeti, adalet ve insan hakları için bir şey yaptıkları zaman destekleyin. Eğer insan haklarına karşı bir şey yapıyor ya da söylüyorlarsa kınayın.

5. Sınırları tanımak: Savaş durumları

- Özellikle savaş durumlarında tarafsız olarak algılanmak zor olabilir.

'Tarafsızlığa yaklaşım, ülkenin barış içinde mi yoksa savaş durumunda mı olduğuna bağlı olarak değişir. Savaş sırasında yetkililer hiç bir eleştiriye itibar etmez veya eleştirileri kabul etmez ve isyancıların insan haklarını ihlâl ettiğini savunur. O halde biz bu isyancılara nasıl yaklaşabiliriz? Hükümet her zaman yaptığınız çalışmalarda bir hata bulacaktır ve sizi, isyancı kuvvetler veya yabancı ordular tarafından işlenmiş ihlalleri belgelendiriyor olsanız bile "düşman kuvvetlerle" işbirliği yapmakla suçlayabilir' .

'Başlangıçta, Casamence'deki çatışma üzerine çalışmaya başladığımızda, olumsuz bir kaç tepki ile karşılaştık. Biz uluslar arası standartlara bağlı kaldık. Yaptığımız çalışmanın içinde, bunun sadece Casamence'ye özgü bir problem olmadığını, tüm Senegal'in bir problemi olduğunu anlatmak da vardı'.

- Böyle şartlar altında işinizi en kapasitenizin izin verdiği en iyi biçimde yapmalısınız; ilave güvenlik önlemleri alın, bölgesel ve uluslararası düzeyde temasta olduğunuz kişi ve kurumlara bilgi aktarın ve tüm taraflarca gerçekleştirilen ihlalleri rapor etmede onlara güvenin.

Cinsiyete Duyarlılık

Cinsiyete Duyarlılık Neden Önemlidir?

1- İnsan hakları ilke ve standartlarına saygı göstermek için

- Sivil toplum örgütleri, hükümetler ve sivil toplum büyük bir oranda kadınların insan hakları ihlallerinin ihmal edildiğinin farkındalar ve kadınların haklarına saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla adımlar atıyorlar. Bir insan hakları aktivisti veya örgütü olarak, bu çabalara katkıda bulunmanız gerekir.

2- Kadın hakları ihlallerinin olması gerektiği şekliyle belgelenmesini sağlamak için

- Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik insan hakları ihlalleri çoğu zaman, kadının aile, topluluk ve toplum içindeki ikincil konumuna bağlı bir grup nedenden ötürü belgelenmeden kalmaktadır. Kadınlara yönelik ayrımcılık hâlâ dünya yüzündeki tüm ülkelerde mevcuttur. Bu ayrımcılığı yasalarda ve anayasada, toplumun inançlarında, ekonomik kaynaklara ve yasal sistemlere erişimde, cinsiyetçi davranış ve ifadelerde, kültürel pratiklerde, aile ilişkilerinde (aile içi şiddet vb. gibi) bulabilirsiniz.

- Kadınları etkileyebilecek konular çeşitlidir ve şunları içerir: Uygun eğitim eksikliği; yetersiz iş olanakları; aile içi şiddet; sivil kargaşa sırasında şiddet; tecavüz ve cinsel kölelik; zorla evlendirme; kadın sünneti vb.

- Ne yazık ki insan hakları camiası da kadınlara yönelik ayrımcılık yapmaktadır. Bu, Afrika genelinde dokümantasyonu tartışmak için bir araya gelen kadın ve erkek aktivistlerin ulaştıkları sonuçtur. Bu aktivistler özellikle şu noktalara işaret etmişlerdir:

- Kadın haklarının ihlallerinin sınırlı belgelenmesi veya hiç belgelenmemesi
- Kadın aktivistleri karalama çabaları
- Kadın aktivistlerin insan hakları camiasında marjinal bir konuma yerleştirilmeleri
- Erkek aktivistlerin, kadın aktivistlere saygı gösterme eksikliği
- İnsan hakları aktivistlerinin, kadın mağdurlara ve kadın irtibat kişilerine karşı saygı ve duyarlılık eksikliği
- Fırsat eşitsizliği

3- Bir itibar meselesi olarak

- Sizin ya da örgütünüzün itibarı, belirli bir oranda, kimsenin sizin dürüstlüğünüzü sorgulayabilir bir konumda olmaması gerektiği gerçeğine dayanır. Çalışmanızın bazı yönlerini reddederek, kendini zedelemeye ve saldırılara açık hale getirirsiniz.

4- Stratejik nedenlerden ötürü

- Ülkenizdeki ve bölgenizdeki kadın örgütleri ile bağlantılı olmak vermek istediğiniz mesajı, çalışmanızı ve itibarınızı yalnızca güçlendirebilir ve zenginleştirebilir. Kadın hareketi başarılı bir biçimde küresel bir ağ ve küresel kampanya etkinlikleri yaratmayı; üyelerinin farklılıkları ve çeşitlilikleri ile güçlenmeyi; sivil toplumu, hükümet aktörlerini ve uluslararası aktörleri bir araya getirmeyi; diğer örgüt ve gruplarla eklenmeyi ve birlikte çalışmayı; insan haklarının evrenselliği ve bölünmezliği üzerine bir anlayış ve farkındalık geliştirmeyi başarmıştır.

Yukarıdaki hedeflerin tümünü yerine getirebilmek için, insan haklarının belgelendirilmesinde cinsiyete duyarlı bir yaklaşım izlemelisiniz. Bu tarz bir yaklaşım, aşağıdaki adımları atmanızı gerektirebilir:

- Cinsiyete duyarlı bir irtibat tabanı listesi oluşturun!

Ülkenizdeki tüm bölgelerden kadın sivil toplum örgütleri, kadın aktivistler ve bağlantı sağlayacak kadınlarla ilişki kurmaya çalışmalısınız.

- Sivil Toplum Örgütleri: Kadın örgütleri ve kalkınma örgütleri ile iletişime geçmek ve aranızda bir ilişki oluşturmak için çaba harcayın.
- Bireyler: Çalışan kadınlarla ve devlet memuru kadınlarla temas kurmak için çalışmalısınız; örneğin tıp doktorları, hemşireler, avukatlar, hakimler, güvenlik görevlileri ve hapishane memurları, meclisin kadın üyeleri gibi.
- Uluslararası Örgütler: UNICEF, UNDP, UNHCR, UNIFEM, Dünya Bankası, Kadına Yönelik Şiddet Birleşmiş Milletler Özel Raportörü vb ile ilişkiler geliştirilmeli.
- Hükümet: Kadın bakanlığı, eğer mevcutsa aynı zamanda sağlık, su, adalet sistemi, kadınlar, çocuklar, vb. ile ilgilenen diğer bakanlıklar ile iletişim kurulmalı.

- Bilgi toplama konusunda cinsiyete duyarlı bir yaklaşım edinin!

Topluluk sözcüleri genellikle erkeklerdir ve onlar temsilcileri kadınlarla tanıştırmak konusunda isteksiz olabilirler ya da heyetin neden kadınlarla görüşmek istediğini anlamayabilirler. Bu ve diğer sorunlarla ilgili olarak şunları yapmanız gerekir:

- a. Bilgi toplama ile görevli heyetin içinde kadınların da olmasını ve ayrıca heyet içinde kadınların insan haklarının ihlalleri konusunda deneyimi olan erkek ve kadın üyeler bulunmasını sağlayın; çevredeki kadınlarla temas kurmanın yollarını arayın.
- b. İnisiyatifi elinize alın: Heyeti hazırlarken ve görevinizi yerine getirirken kendinize şu soruyu sorun: "Kadınlar neredeler?" Onlara erişim yollarını etkin bir biçimde aramalı ve onlarla bir araya gelmeyi istemelisiniz.
- c. Olayın geçtiği yere ulaştığınızda hiyerarşiyi izleyin ve erkekleri ve liderleri, kadınlarla konuşmak zorunda olduğunuza ikna edin.
- d. Durumla ilgili daha iyi bir anlayış geliştirebilmek için kadınlardan oluşan odak grupları organize edin ve araştırmanızı açıklayın.

- Araştırmanız için cinsiyete duyarlı bir yaklaşım geliştirin!

Kadınlar, kendilerine yönelik insan hakları ihlallerinin raporlanmasını istemiyor olabilirler: Aileden veya topluluktan gelen baskı, utanma, korku gibi duygular, kadınları sizinle konuşmaktan alıkoyabilir. Daha önce insan hakları ihlallerine ilişkin araştırma yürütmediğiniz yerlerde irtibat kişileriniz sınırlı veya güvenilir olmayabilirler. Genel olarak kadın hakları ihlallerine, özel olarak ise cinsel şiddete yönelik araştırmaların, kültürel farklılıklara ve engellere, güven eksikliği ve bilgiyi iletmenin birbirine zıt şekillerine vb. değinebilmesi için genellikle sabır, uzun süreli bağlılık ve sürekli bir çaba gerekir. Bu ve başka sorunlara değinebilmek için araştırmanıza, cinsiyete duyarlı bir yaklaşım uyarlamanız gerekir:

- a. Kadınlara karşı uygun görülen sosyal ve kültürel davranış biçimleri, cinsel şiddet, tecavüz ve bölgedeki veya topluluk içindeki cinsellik hakkında bilgili ve bilinçli olun.
- b. Eğer geleneksel yöntemler başarısız olduysa, bilgi toplamaya ilişkin alternatif yaklaşımları araştırmaktan çekinmeyin. Örneğin, *odak grup yaklaşımını* izleyebilirsiniz. Bir odak grubu, belirli bir sorun veya ilgi alanı üzerine iyi planlanmış bir tartışma yürütmek üzere bir araya gelen küçük bir insan topluluğundan oluşur. Bu bilgi toplama yaklaşımı, genellikle kadın veya kalkınma örgütlerince, aile içi şiddet ya da kadın sunneti gibi zor sorunlara çözüm aramak için kullanılır.

- c. Sizi diğerkadınlarla veya mağdurlarla tanıştırabilecek kadınları belirleyin.
- d. Topluluk içinde etkili ve özellikle de kadınların konumunda değışiklik için savunuculuk yapan kadınları belirleyin.
- e. Erkekleri ve liderleri sınırlendirmeyin; onlarla müzakere edin; neden kadınlarla konuşmanız gerektiğini açıklayın; bunu neden özel bir görüşme şeklinde yapmak durumunda olduğunuzu anlatın.
- f. Hastaneler, çeşmeler veya dereler, okullar gibi kadınları bulmanızın muhtemel olduğu yerlere gidin.
- g. İnsan hakları ihlallerine maruz kalmış kadın mağdurlara destek sağlayabilecek yerel yapıları (sivil toplum örgütleri, hastaneler, avukatlar vb) bulun. Bu bilgi, engelleri yıkmak, yaşanan acılardan söz etmek ve iyileşmeye doğru giden bir sürece adım atmak konusunda yardımcı olabilir.

- Cinsiyete duyarlı görüşmeler yürütün!

Kadın mağdurlarla veya tanıklarla görüşme yaptığınız zaman şunlara dikkat etmeniz gerekir:

- a. Kadınların toplum içindeki konumu ve kadınları etkileyebilecek belirli sosyal ve kültürel konular hakkında bilgi toplayın.
- b. Unutmayın ki cinsel işkence, sosyal, kültürel, ahlaki ve politik ortamdan ötürü en zor iddiada bulunulabilecek alanlardan biridir. Neredeyse tüm toplumlarda, tecavüz, cinsel şiddet veya cinsel küçük düşürme iddiasında bulunan bir kadının, erkeğin veya çocuğun “kaybedeceği” çok şeyi vardır ve hem ailesinin en yakın üyelerinden hem de daha büyük ölçekte tüm toplumdaki gelen olağanüstü baskılarla ve dışlanmalarla karşılaşması muhtemeldir.
- c. Sabırlı olun: Ne yaptığınızı ve neden yaptığınızı açıklamak için daha fazla zaman harcamaya hazırlıklı olmalısınız; odak gruplar organize etmeye ihtiyaç duyabilirsiniz.

Hassas konuları gündeme getirmeden önce görüşme yaptığınız kadınlarla aranızda bir güven ilişkisi kurun, şiddetin döngülerini ve kadınların hangi aşamada olduğunu anlayın.

Bu konuda daha ayrıntılı bir tartışma için Dördüncü Bölüm'deki “Görüşmeler için Öneriler” kısmına bakınız.

- Cinsiyete duyarlı bir dil benimseyin ve teşvik edin!

Cinsiyetçi olmayan bir dilin kullanımı, kadın erkek eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesini kolaylaştırır.

- a. Kadınların deneyimlerini gizlemeyen kelimeler ve ifadeler içeren, cinsiyete duyarlı bir insan hakları dili üzerine bir politika benimseyebilirsiniz.
- b. Örneğin, adam, bilimadamı vb. gibi kelimeler yerine insanlar, toplum, birey, kadın ve erkek, biliminsanı gibi genel terimler ya da sıfatlar kullanabilirsiniz.

- Cinsiyete duyarlı bir çalışma ortamını teşvik edin ve uygulayın!

İster tek başınıza çalışıyor olun ister bir örgüt bünyesinde, insan hakları topluluğu içindeki çalışma arkadaşlarınız, iletişimde bulunduğunuz kişiler, arkadaşlarınız vb. ile birlikte kadınlara ve kadın haklarına saygıyı geliştirmek için çaba harcamalısınız.

- a. Çalışma arkadaşlarınızın ve iletişimde olduğunuz kişilerin cinsel tacizlerini hoş görmeyin. İş yerinde, heyet çalışmalarında, konferanslarda vb. cinsel tacizi önlemek ve bu tür suistimallerden

---

sorumlu olanları cezalandırmak için gerekli net bir politikanın savunusunu yapmalısınız. Bu tür bir politikayı hem kendi kuruluşunuz içinde hem de dışarıda destekleyin.

b. Cinsiyete duyarlı eğitimler organize edin ve bu eğitimlere katkıda bulunun.

c. Kadın sivil toplum örgütleri ile iletişim kurun.

d. Çalışanlar, kadınlar için güçlendirme eğitimleri organize etmeye ve bu eğitimlere katılmaya güçlü bir biçimde teşvik edilmelidir.

e. Kadının insan haklarının kendi çalışma planınıza girmesini sağlayın. Örneğin:

- Kadın hakları ihlallerinin izleme sürecinin bir parçası olmasını sağlayın;

- Bilgi toplama görevi sırasında kadınlarla görüşme yapılmasını ve görevin hedefleri arasında kadın hakları ihlallerinin içerilmesini temin edin.

- Eğer kaynaklarınız müsaitse, kadın haklarının ihlali konusunda bir görevlendirme düşünebilirsiniz.

f. Kadınların liderliğini destekleyin. Kadın insan hakları aktivistleri genellikle olan bitenden haberdar edilmediklerini ve çok nadiren desteklendiklerini fark etmişlerdir. Kadınların, örgüt içindeki tüm düzeylerde iyi bir biçimde temsil edilmesini sağlayın.

Örnek Çalışma

Rol Oynama

İnsan Hakları Çalışanı

“Bir insan hakları örgütü için örgütün şube ofisinde çalışıyorsunuz. HIV nedeniyle acı çeken insanlara yönelik ayrımcılığı belgelendirmeyi henüz bitirmiş durumdasınız. Bu insanlar memuriyet için başvurduklarında hastalıkları nedeniyle genellikle reddediliyorlar (bugularınızın detayları aşağıdadır). Bir gazeteci ile,20 dakika içinde başlayacak bir görüşme yapacaksınız. Amacınız bu gazeteciyi sizin bulgularınız temelinde HIV taşıyan insanların uğradıkları ayrımcılıkla ilgili gazetesinde bir haber yapmaya ikna etmek”.

Bu toplantıya hazırlanmak için 20 dakikanız var. Elinizdeki olguları gözden geçirin. Gazeteciyi sizin öykünüzü nakletmesi için nasıl ikna edeceksiniz? Gazeteci açısından öykünün en ilgi çekici yanları neler? Gazeteci neleri bilmek isteyecek?

Gazeteci

“20 dakika içinde sizinle görüşme talebinde bulunan bir insan hakları çalışanı ile bir araya geleceksiniz. Ayrımcılıkla ilgili bir öyküsü olan bu kişi sizi dün aradı. HIV hastalarına karşı hükümet birimleri tarafından uygulanan ayrımcılık hafife alınmaya gelmez. Bir hata yapmayı göze alamazsınız. Aksi takdirde hükümet yetkilileri gazetenize saldıracak ve büyük olasılıkla gazetenizi dava edeceklerdir. Aynı zamanda çok geleneksel ve tutucu olan ve HIV taşıyan insanlara karşı oldukça olumsuz görüşleri olan bazı okuyucularınızı da kaçırmaktan korkuyorsunuz. Eğer bu okuyucular yazıyı protesto ederse söz konusu yazı bazı reklam veren müşterileri de korkutabilir”.

İnsan hakları çalışanına soracağınız tüm detayları listeleyerek görüşmeye hazırlanın. Bu kişiyi, öykünün sağlam kanıtlara dayandığından emin olmak için zorlayacaksınız. Özellikle tanıkların isimlerini sormalısınız. Böylece isimlerini yayımlayabilir ve yayımlamadan önce de onlarla kendiniz görüşmeler yapıp anlatılan öykünün doğruluğunu kontrol edebilirsiniz.

III. BÖLÜM

Bilgi Toplamaya Giriş

III.1. İnsan Hakları İhlâlleri Konusunda Bilgi Toplama ve Dokümantasyon

A- Genel Bakış

Bilgi Toplamanın Amacı, Yöntemleri ve Temel Öğeleri

Dünyanın farklı yörelerinde çok sayıda insan hakları kuruluşu, hükümetlerin insan hakları uygulamalarını izlerler. İzlemenin birbiriyle ilişkili iki yönü vardır: Bilgi toplama ve dokümantasyon.

Hükümetlerin insan hakları uygulamalarını izleme sürecinde, insan haklarının ihlâline ilişkin iddialar ile ilgili gerçeklerin olabildiği ölçüde doğru ve tam olarak belirlenmesi için insan hakları kuruluşları tarafından, bilgi toplanır. Bazı durumlarda, muhalif silahlı güçler tarafından işlendiği iddia edilen insan hakları ihlâlleriyle ilişkin de bilgi toplanır. İnsan hakları kuruluşları, bilgileri kendileri açısından doğrulamak ve geçerliliği olan raporlar hazırlamak için birinci elden bilgi toplarlar.

Dokümantasyon, bilginin, bilgiye erişimin ve bilginin iletişim kanallarına sokulmasının kolaylaştırılması için, sistematik olarak kaydedilmesi ve düzenlenmesi işlemidir. Dokümantasyon terimi normal olarak mevcut belgelerin toplanması olarak anlaşılır. Ancak, insan hakları kuruluşları bu terimi, belgelerin toplanmasını da içerecek biçimde bilgilerin kaydedilmesi ve bilgiye erişimin ve bilginin iletişime sokulmasını kolaylaştıran bir sistemin oluşturulması anlamında kullanırlar.

Bilgi Toplamanın Amaçları

1. Mağdurlara Acil Yardım Sağlama: Tutuklanma, gözaltına alınma, kaybolma, işkence ve benzeri durumlarda, mağdurlar ve mağdur yakınları insan hakları aktivistlerinden yardım isteyebilirler. Bu yardım, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin güvenliğinden emin olmak için mağdurların polis karakollarında, askeri kamplarda ya da diğer gözaltı merkezlerinde aranması ve yargı önüne çıkarılma talebiyle dilekçe yazılması gibi farklı türlerde hukuki yardım sağlanması olabilir. Bu durumlarda, iddia edilen ihlâli çevreleyen bilgileri bulmak ve doğrulamak, insan hakları kuruluşlarının mağdurlara acil yardım sunabilmesini olanaklı kılmak açısından hayati öneme sahiptir.

2. Mağdurların Kurtarılması ve Rehabilitasyonu: Acil hukuki yardımın yanı sıra, mağdurların tıbbi yardım, psikososyal terapi, maddi yardım ve diğer başka yardım biçimlerine de ihtiyaç duyabilirler. Bu tür durumlarda, insan hakları kuruluşları tarafından toplanmış olan bilgi, mağdurların kurtarılması ve rehabilitasyonu ile ilgili faaliyet gösteren kuruluşlara yardımcı olacaktır.

3. Hukuki Eylem: Bilgi toplama, ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirilecek hukuki girişimler yoluyla, ihlâlcilerden hesap sorulması ya da hakları ihlâl edilmiş mağdurların mağduriyetlerinin giderilmesi için bilgiye dayalı bir temel oluşturmada önemlidir. Birçok durumda, mağduru savunmak ya da şüpheli ihlâlcilere karşı dava açmak için ulusal düzeyde yasal girişimde bulunmak gerekebilir. Benzer bir biçimde, Birleşmiş Milletler tarafından ya da çok taraflı antlaşmalar çatısı altında kurulmuş olan ilgili mekanizmalara şikayet başvurusunda bulunmak yoluyla uluslararası ya da bölgesel düzeyde yasal girişimler gerçekleştirilebilir.

4. Hükümetin İnsan Hakları Sözleşmelerinden Doğan Yükümlülüklerine Uymasını İzleme: Bilgi toplama, bir ülkenin kanunlarının ve uygulamalarının uluslararası standartlarla uygunluğunu ve hükümetlerin uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde tarafı oldukları sözleşme/anlaşma yükümlülüklerine uyup uymadığını izlemek ve sağlamak için yapılır.

5. Kampanya ve Tanıtım: Bilgi toplama, halkın bilinçlendirilmesi ve ihlalleri durdurmak için değil, ama aynı zamanda gelecekteki ihlalleri de önlemek için, yetkililer üzerinde baskı oluşturmak üzere harekete geçirilmesini sağlayacak kampanyalar ve bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmesi için gerçekleştirilir. Kampanya ve bilgilendirme faaliyetleri, acil yardım sağlanması ve adaletin yerine getirilmesi için belirli mağdurlara da odaklanabilir.

6. Tarihsel Kayıtları Oluşturma: İnsan hakları ihlallerine ilişkin bilginin dokümantasyonu tarihsel kayıtların oluşturulması amacıyla hizmet eder. Bu tür tarihsel kayıtların oluşturulması özellikle şiddetli bir baskı döneminden geçen ülkeler açısından önem taşır. Bu tür durumlarda bilgi toplama, sözü edilen dönemde işlenmiş ihlallerin büyüklüğüne ilişkin gerçeğin açığa çıkarılması yanında kayıp kişiler ve diğerlerine ilişkin kayıtların oluşturulması gibi acil amaçlarla da gerçekleştirilir.

B- Bilgi Toplama Biçimleri

Bilgi toplama faaliyetinin yapılma amacı ve bir araştırmanın çerçevesi bilgi toplamanın biçimini de belirleyebilir. Örneğin, bir mağdur ya da tanıkla yapılan bir mülakat bir dava açmak için yeterli bilgiyi sağlayabilir. Öte yandan, yasa dışı infazlarla ilgili bir bilgi toplama çalışması daha karmaşık bir adli soruşturmayı içerebilir. Alıkonuların haklarına ilişkin bilgi toplama faaliyeti hapisane ziyaretleri ve/veya mahkeme gözlemciliğini gerektirebilir. Ciddi ihlâl iddialarına ilişkin bilgi toplamak için bir bölgeye ya da ülkeye bir heyet göndermek gerekebilir. Benzer bir biçimde, hükümetin uluslararası insan hakları sözleşmeleri çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini değerlendirmek için bir araştırma çalışması yapmak gerekebilir.

Bir bilgi toplama çalışması aşağıdaki biçimlerde olabilir:

1. Bir kuruluşun personeli de dahil olmak üzere deneyimli bilgi toplayıcıları tarafından sınırlı bir zaman dilimi için alanda araştırma yapılması;
2. Eğitilmiş görevlilerin, ihlallere ilişkin bilgi toplamak ve dokümante etmek için, daha uzun bir süre çalışmak üzere bir alana yerleştirilmesi;
3. Yerel kişilerden oluşan dikkat çekmeyecek bir bilgi toplama heyeti gönderilmesi;
4. Ülkede iyi tanınan kişilerden oluşan üst düzey bir heyet gönderilmesi;
5. Esas olarak yabancı ülke vatandaşlarından oluşan bir uluslararası heyet gönderilmesi;
6. Mahkeme gözlemciliği;
7. Cezaevi ziyaretleri;
8. Seçim gözlemciliği;
9. Hükümet dışı mahkemeler ve soruşturma komisyonlarının kurulması;
10. Adli soruşturma (mezar açma, otopsi);
11. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin veri toplama amacıyla yapılan alan araştırmaları da dahil, araştırma çalışmaları yapılması.

C- Bilgi Toplama Faaliyetlerinin Ögeleri

1. Bilgi Toplamaya İlişkin Bir Perspektif Geliştirme İhtiyacı

Aşağıda verilmiş olan noktalar, yerel insan hakları kuruluşlarına, bilgi toplamaya ilişkin görüşlerini geliştirme olanağı sağlamak için sunulan önerilerdir:

- a. Bilgi toplama derinlemesine, doğru ve tarafsız yapılmalıdır. Sadece tarafsız ve doğru olması yeterli değildir, dışarıdan da böyle algılanmalıdır. Bilgi toplamanın sonuçları saygın ve güvenilir olmalıdır. Kısacası, toplanan ve açıklanan bilginin saygınlığını sağlamak için çok büyük bir dikkat sarfedilmelidir.
- b. Bilgi toplama, sınırları doğru belirlenmiş bir alana yoğunlaşmalı ve net kriterler kullanarak yapılmalıdır. Araştırmanın çerçevesini tanımlamak ve bilginin güvenilirliğini belirlemek üzere kriterler oluşturmak önemlidir. Ancak, olabildiği ölçüde gerçeği meydana çıkarmak ve tüm ipuçlarını izleyebilmek için esneklik de önemlidir.
- c. Bilgi toplayıcıları, herhangi bir ihlâl iddiası ile ilgili olarak, hem iddia lehindeki hem de aleyhindeki delilleri gözden geçirirken açık fikirli olmalıdır. Açık fikirlilikle yürütülmemiş olan ya da öyle görünen bilgi toplama faaliyetine dayalı raporların ağırlığı az olur ve hatta bu nedenle yararsız bir amaç için tanıkları da tehlike altına sokmuş olur.
- d. İnsan hakları çalışanlarının birincil ve en önemli sorumluluğunun, insan hakları ihlallerinin mağdurlarına karşı olduğunu hatırlamak canalıcı önemdedir. Dolayısıyla, bilgi toplama faaliyeti yürütülürken bazı önemli etik değerlendirmeler akılda tutulmalıdır. Örneğin, bilgi sağlayan kişilerin güvenliği ve sağlığını her zaman akılda tutmak önemlidir. Bilginin açıklanması insan hakları çalışmaları için temel olmasına rağmen, bu süreç bilgi kaynaklarının daha çok zarar görmesine yol açmamalıdır. Etkilenmesi muhtemel kişilere, bilgi toplama faaliyeti yürütülürken onları etkileyebilecek olan, örneğin, bilginin saklanması, izleme faaliyetlerinin yürütülmesi ve diğer konularda her zaman danişılmalıdır.
- e. Bilgi toplama, mağdurlara azami saygı ve anlayış gösterilerek yürütülmelidir. Sadece bilgi toplama amaçlanmamalı, mağdurların deneyimlerini anlamak için de gayret gösterilmelidir.
- f. Bilgi toplayanlar, bilgi toplama faaliyetinin insanların hayatlarına önemli bir müdahale olabileceğini ve onlar için aşırı talepler içerebileceğini akılda tutmalıdır. Bazıları yaşadıkları sorunlara gösterilen ilgiden hoşnut kalabilir ve insan hakları ilkelerinin gelişimi çabalarına dahil edilebilirler, ancak bunun herkes için geçerli olacağı varsayılmamalıdır.
- g. Bilgi toplama faaliyeti sırasında kültürel duyarlılıklar hesaba katılmalı ve bu duyarlılıklara saygı gösterilmelidir.

2. Politika ya da Görevin Tanımlanması

Bilgi toplamaya görevli olan ya da ilgilenen insan hakları kuruluşları, kendi bilgi toplama politika ya da görev tanımlarını yapmalıdırlar. Kuruluşun politika ya da görev tanımı bilgi toplama faaliyetlerinin kapsamını belirleyecektir. Örneğin kadınların ya da yerli halkların durumu ile ilgili bir kuruluş, bu gruplara yönelik hak ihlallerinin belgelenmesine yoğunlaşacaktır. Öte yandan, bir kuruluşun görev alanı, işkence ya da kayıplar gibi ağır insan hakları ihlallerinin izlenmesi ile sınırlı olabilir. Farklı bir seçenek olarak, bir kuruluş, örgütlenme özgürlüğü ya da din özgürlüğü gibi belirli hakların korunmasına yönelik bilgi toplama kendine öncelikli alan olarak belirleyebilir.

İnsan hakları kuruluşları, politikalarını ya da görev alanlarını belirlemek için, ihlallerin ciddiyeti, etkili müdahale şansı ve uzmanlık dahil olmak üzere kaynakların mevcudiyeti gibi faktörleri değerlendirebilirler.

Bilgi toplamayla görevli olan ya da ilgilenen insan hakları kuruluşları, bu amaca yönelik olarak yeterli kaynak ve personel tahsis etmelidir. Bilgi toplama görevlileri ya da bu faaliyetleri koordine eden görevlilere bilgi toplama teknikleri ve insan hakları ihlallerinin dokümantasyonu konularında düzenli olarak eğitim sağlanmalıdır.

3. Standartların Uygulanması

Araştırmacı gazetecilik ile insan hakları alanında bilgi toplama arasındaki fark vardır. Gazeteci kendi bulgularını yazarken bir insan hakları ihlâlinin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek üzere katı standartlar kullanmayabilir. Öte yandan insan hakları kuruluşları, toplanan bilgiyi değerlendirirken, insan hakları ihlâli olup olmadığına karar vermek için insan hakları standartları ve normlarını uygularlar.

Bilgi toplamayla görevli olan ya da ilgilenen insan hakları kuruluşları, insan hakları ihlallerinin tanımlanması ve toplanan bilginin değerlendirilmesi için kullanılacak standartlara dair net bir anlayışa sahip olmalıdırlar.

Bir insan hakları kuruluşunun, hükümetin insan hakları alanındaki uygulamalarını sınamak için kullanabileceği pek çok standart vardır. Bu standartlar, uluslararası standartlarla uyumlu oldukları ölçüde ülkenin kanunlarını, ülkenin taraf olduğu uluslararası ve bölgesel insan hakları anlaşmalarını ve diğer temel uluslararası ve insancıl hukuk norm ve standartlarını içerir.

Öyleyse, insan hakları alanında bilgi toplama faaliyetleriyle uğraşanların Anayasa ve ülkenin diğer kanunları çerçevesinde oluşturulmuş normlar ve uluslararası ve insancıl hukuk standartlarına ilişkin temel bilgileri edinmeleri önemlidir. Bununla birlikte bilgi toplama görevlilerinin, bu standartları katı bir yargılama biçiminde kullanmaları önerilmemektedir. Bu standartlar, incelemenin kapsamının belirlenmesinde ve bir bölge ya da ülkede insan hakları ihlallerinin meydana gelip gelmediğini belirlemede bir araç olarak kullanılmalıdır. Standartların uygulanması, yerel kuruluşların, kendi hükümetlerinin hukuki olarak bağlayıcı insan hakları enstrümanlarının hükümlerine uyumlarını izlemelerinde yardımcı olur.

4. Kanıtın Güvenilirliğinin Sağlanması

Bilgi toplamayla görevli olan ya da ilgilenen insan hakları kuruluşları, kanıtların toplanması ve değerlendirilmesi için rehber ilkeler oluşturmalıdır. Önerilen, bilgi toplanması ve değerlendirilmesi için tek bir standart kullanılması değildir, ancak bu kuruluşlar, anlamlı sonuçlara ulaşmak amacıyla uyguladıkları standartı net bir biçimde tanımlamalı ve açıklamalıdır.

5. İnsan Hakları İhlallerine Katkıda Bulunan Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi Etkenler

İnsan hakları kuruluşları, insan hakları ihlallerine katkıda bulunan sosyal, ekonomik ve siyasi etkenleri anlamaya çalışmalıdırlar. Örneğin bazı ihlaller, sınıf, milliyet, ırk, etnik köken, din, yaş ve cinsiyet temelinde ayrımcılığı içeren mevcut toplumsal yapılar ve kültürel adet ya da geleneklerin sonucu olarak ortaya çıkabilir. Bazı durumlarda, hükümetler tarafından izlenen ekonomik ve diğer politikalar, bu politikaların gerçekleşmesi için uygulanan baskıcı yasalar ve diğer tedbirler de dahil olmak üzere hakların ihlâline yol açabilir. Başka bazı durumlarda silahlı iç çatışmalar ve/veya bir toplumda yaygınlaşan toplumsal, ekonomik ve siyasi gerilimi açığa vuran diğer grup çatışmaları insan hakları ihlallerine katkıda bulunabilir.

Bilgi toplama görevini yürütenler, sosyal, ekonomik ve siyasi durumu anlayarak ileri sürülen ihlâl ilişkili nedenlere, mağdurlara ve failere dair daha doğru bilgi toplayabileceklerdir. Güvenilir bilgi toplanması da insan haklarını korumak için uygun stratejilerin geliştirilmesini kolaylaştıracaktır.

6. Yerel Bağlantıların Geliştirilmesi

İnsan hakları kuruluşları, hareketli bir bilgi toplama yaklaşımı geliştirmeli ve bilgiye erişimi sağlayacak stratejiler izlemelidir. Bir strateji, yerel bağlantıların geliştirilmesi ve bu yerel bağlantılara yaşadıkları yerdeki insan hakları ihlâli iddialarına ilişkin bilgi toplama konusunda temel eğitimin verilmesi olabilir. Yerel bağlantılar, yeni vakalar hakkında bilgi sağlamanın yanısıra eski vakalar açısından meydana gelen gelişmeler hakkında insan hakları kuruluşlarının bilgilendirilmesini de olanaklı kılar. Yerel bağlantılar, uğradıkları insan hakları ihlâlleri konusunda mağdurları ya da mağdur yakınlarını bu alanda çalışan insan hakları kuruluşlarına bilgi aktarmaları için teşvik edebilirler. Yerel bağlantılar, bilgi toplayanlar ve yerel topluluklar arasında köprü vazifesini görür. Yerel bağlantılara verilecek eğitim insan hakları kavramı üzerine temel eğitimi içermelidir.

D- Bilgi Kaynakları, Kanıtlama Düzeyi ve Doğrulama

1- Kanıtın Kabulünde Benimsenecek Yaklaşım

İnsan hakları kuruluşları, insan hakları ihlâl iddialarını araştırırken olaya ilişkin olarak hem mağdurun hem de hükümetin anlatımlarını inceler. Ancak araştırmalarını, tarafların birbirine zıt görüşlerinin olduğu konularda hasmane görünümü usuller oluşturarak yürütmezler. Öte yandan, insan hakları bilgi toplayıcıları kendi bulgularına ulaşmak için mevcut olan her bilgiyi toplar ve değerlendirirler. Böylece, delile götüren bütün ipuçlarını izlerler ve mevcut delilleri dışlayamazlar.

Delillerin toplanmasına yönelik daha geniş bir yaklaşımı izlerken insan hakları kuruluşları elde edilmiş olan delilin gerçekliği ve güvenilirliğini değerlendirmeye büyük bir dikkat sarfetmelidirler. İnsan hakları ihlâl iddialarını araştırırken doğrudan deliller aramak ve daha üst seviyede delil elde etmek kendi saygınlıklarını korumaları açısından önemlidir.

2- Kaynakları Tanımlama

Bilgi toplama ile uğraşan kuruluşlar, delillerin elde edilmesinde daha geniş bir yaklaşımı benimserken, mümkün olduğu ölçüde ihlâl ile ilişkin doğrudan bilgi sahibi olan tanıkları bulmaya çaba sarfetmelidirler.

Kaynakların belirlenmesindeki ilk adım, vakanın bir insan hakları ihlâli içerip içermediğini belirlemek ve inceleme altındaki konu açısından olası tüm kaynakları içeren bir kontrol listesi oluşturmaktır. Kontrol listesi, inceleme altındaki konunun çeşitli öğelerini ve bu öğelerin kanıtlanması için ihtiyaç duyulan delilleri analiz ederek oluşturulabilir. Örneğin, bir askeri birlik ya da silahlı muhalif gruplar tarafından bir kişinin öldürülmesini içeren yasa dışı bir infaz iddiasında, aşağıdaki temel bilgiler elde edilmeye çalışılır:

- Mağdur kimdir?
- Kimin katil olduğu iddia ediliyor?
- Koşullar (ne zaman ve nerede; tarih, zaman, yer)
- Mağdur nasıl öldürüldü?
- Cesedi kim, ne zaman, nerede ve hangi durumda buldu?

Bu analize dayanarak, ihlâlden hemen sonra, olaylara tanık olanları belirleyin. Bunlar yaraları tedavi eden doktorlar, akrabalar, gömme işlemi yapan ya da cenazeye katılan diğerleri; o civardaki, alana çabuk ulaşmış olan gazeteciler ve diğer araştırmacılar; cesedi, yaraları, hasarı, geçen birlikleri görmüş olan diğerleri; yaraları gören hapis arkadaşları ve diğerleri.

İkinci adım, arka plandaki tanıkları belirlemektir. Örneğin, mağdur, daha önceki gözaltına alınmaları ve benzeri konularda bilgiler verebilecek aile üyeleri; coğrafya, birliklerin ya da gerilla gruplarının varlığı ve bunların uygulamaları hakkında genel bilgi sağlayabilecek olan yerel kişiler; alanda genel olarak ne olup bittiğine dair bilgi sahibi olma konumundaki yerel liderler; alandaki hükümet dışı kuruluşlar ya da yardım kuruluşlarında çalışan yabancılar gibi tarafların dışındaki kişiler.

3- Yazılı ve Belgesel Kanıt

Dikkatli bir bilgi toplayıcısı araştırmasına yardımcı olacak belgesel kanıt aramayı amaç edinmelidir. Kanıtlar, mevzuattan, mahkeme tutanaklarından, tüzüklerden, resmi emirlerden, basın açıklamalarından, hükümet raporlarından, gazetelerden, hükümet dışı kuruluşların raporlarından, mektuplardan, ifadelerden, kütük kayıtlarından (tapu, nüfus vb.) ve fotoğraflardan elde edilebilir. Bu tür kaynaklardan elde edilmiş kanıtların görece güvenilirliği akılda tutulmalıdır. İdeal olarak, sonuca ulaşmada kanıt olarak kullanılan belgeler ve fotoğraflar, imzalanmalı ya da teyit edilmelidir.

4- Alan Araştırması

Eğer bilgi toplayıcısının alan hakkında bilgisi yok ise, bir alana gitmeden önce alana ilişkin olarak olay öncesi duruma ait özellikle de sokaklar, dağlar, evler ve nehirler gibi değişmez olan bilgiler elde edilmelidir. Tanıkların incelemeye konu olan belirli olaylar ile bağlantılı yerlerden söz etmesi durumunda bu bilgiler yararlı olacaktır. Alan ziyaretleri sırasında, alanın olay sonrası durumunu tanımlamak yararlıdır. Örneğin, yakılmış ya da zarar verilmiş mülklere ilişkin bir listenin yapılması gibi.

5- Kanıt Düzeyi

Bilgi toplama ile uğraşan insan hakları kuruluşları, ulaşmak istedikleri kanıt düzeyine önceden karar vermedirler. Bu, belirli sonuçlara varmak için toplanmak zorunda olan delilin niteliği ve miktarına karar vermeleri için onlara yol gösterir.

İnsan hakları kuruluşları, bilgi toplama sürecinde, makul bir biçimde gerekçelendirilmiş sonuçlara ulaşmak için yeterli kanıtı sahibi olup olmadıklarına karar vermedirler. Aksi takdirde, bilgi toplama sonu olmayan bir sürece dönüşebilir.

Mahkemeler tarafından izlenen normal kanıt kurallarında farklı sorumluluk düzeyleri için farklı kanıt gereksinimleri bulunur. Örneğin Anglo Sakson ceza hukukunda, sanığın suçu bağımsız bir mahkemeye çıkarılmadan önce ifadesinin alındığı süreçte “makul bir şüphenin ötesinde” kanıtlanmalıdır. İnsan hakları kuruluşlarının pek çok durumda bu düzeye ulaşması pek olanaklı değildir. Çünkü, insan hakları kuruluşları, bireyleri ifade vermeye zorlama, belgeler oluşturma, kanıtların muhafaza edilmesi için karar alma gücüne sahip değildir. Bununla birlikte, mümkün olduğu yerde, insan hakları kuruluşları kendi araştırmalarında “makul şüphelinin ötesinde” bir seviyeye ulaşmaya gayret etmelidir. Bir diğer kanıt düzeyi, (sanığın hapsini gerektirmeyen) hukuk davalarında kullanılan kanıtın üstünlüğüdür (kanıtın karşı kanıttan daha güçlü kanıtlama özelliği taşıması).

Bir insan hakları kuruluşu tarafından kullanılan kanıt düzeyi, bilgi toplama faaliyetinden sonra yapılması planlanan eyleme bağlı olmalıdır. Örneğin, yetkililere kaygı bildirmek üzere gönderilecek olan bir mektup için farklı kişi ya da kuruluşların, insan hakları ihlallerine ilişkin güvenilir raporları yeterli olabilir. Öte yandan, yayınlanması planlanan önemli bir rapor ihlallere ilişkin daha sağlam kanıtlar gerektirecektir.

Eğer hükümet normal olarak bir insan hakları raporundaki her olguya itiraz ediyor ise, kanıt düzeyi yüksek olmalıdır. Hükümetlerle bu diyalogu sürekli kılmak ve onları kendi bilgi toplama faaliyetlerini yürütmek ve sonuçlarını açıklamaya ikna etmek yararlıdır.

Elde edilecek kanıt düzeyi, raporun okuyucusuna da bağlıdır. Örneğin, BM organlarının bazıları işkence iddialarına ilişkin harekete geçmeden önce daha yüksek düzeyde kanıt talep ederler.

Bilgi toplayıcı farklı ağırlıkta ve ikna edicilikte kanıt parçalarını keşfedebilir ancak, bulgular düzenlenirken tutarlı ve dikkatli davranılmalıdır. Rapor, bilgi toplayıcı tarafından uygulanan kanıt standartını göstermelidir.

Bir bilgi toplayıcı raporunda, kanıt düzeyinin güvenilirliğini genel terimlerle açıklamalıdır. Bir raporda, olasılık düzeyi de açıklanmak koşuluyla, yüzde yüz emin olunamayan olaylar da içerilebilir. Örneğin, eğer “kesin biçimde kanaat oluşturmak” için yeterince delil yok ise, vaka yine de “çok olası”, “muhtemel”, “tanık .... olduğunu belirtti” ya da diğer benzer türde cümleciklerle sunulabilir.

İnsan hakları kuruluşları bütün olguları doğrulamak ve kapsamlı rapor hazırlamak için yeterli zamanının olmadığı ani kriz durumlarına ilişkin rapor hazırladıklarında, duruma ilişkin hükümler oluşturmak için asgari bir kanıt seviyesinin altında kanıt düzeyi kullanmak iyi bir fikir değildir. Bu duruma ilişkin raporlar (acil durum bildirimleri) hata yapılsa bile, kuruluşu sonsuza kadar bağlamayacak bir kalite düzeyinde kaleme alınmalıdır. Bu tür raporlarda, örneğin, “tanıklar dedi ki” ve “şu anda doğrulama olanağımız olmamakla birlikte” gibi nitelendirme terimleri kullanılabilir.

Değiştirmek için makul bir sebep olmadıkça bütün raporlarda kullanılan kanıt düzeyinde tutarlılık olmalıdır. Örneğin, cezalandırmanın belirli bir biçimi bir raporda işkence olarak tanımlandıysa, başka bir raporda aynı durum, gerekçesi açıklanmaksızın, farklı bir biçimde tanımlanmamalıdır.

Kanıt düzeyini sınıflandırmak için bazı girişimler mevcuttur. Örneğin, El Salvador’daki Birleşmiş Milletler Gerçeklik Komisyonu üç kanıt düzeyi oluşturmuştur. Birincisi, yüksek düzeyde ikna edici kanıt anlamına gelen “kuvvetli kanıt”dır. İkincisi, sonucu destekleyen elle tutulur kanıt anlamına gelen “somut kanıttır”. Son olarak da sonuçla çelişmekten çok sonucu destekleyen kanıt anlamına gelen “yeterli kanıt”tır. Komisyon, aynı zamanda, hayati bir konudaki gerçeği göstermeye hiçbir kaynak ya da tanığın tek başına yeterli olmadığı kuralını esas almıştır. İnsan hakları kuruluşları için, bu tür kuralın benimsenmesi insan hakları ihlallerinin meydana geldiğini gösteren ancak kanıtlamaya yeterli delilin bulunmadığı durumlarda sonuca ulaşmayı hızlandırır.

6- Doğrulama

Doğrulama, kanıtlanacak bir şeyin olabilirliğini göstermek için ayrı ayrı kanıt parçalarının bir araya getirilmesi sürecidir. Doğrulama, bilgi sağlayıcılarının taraflı ve güvenilir olmadığı ya da soruşturulan konuya ilişkin sadece dolaylı kanıtların mevcut olduğu durumlarda gerekli hale gelir. İyi gerekçelendirilmiş ve güvenilir bir sonuca ulaşabilmek için insan hakları bilgi toplayıcıları mevcut bilgiyi analiz etmeli ve ortak örüntüleri ve doğrulayıcı verileri araştırmalıdır.

Alınan bilginin güvenilirliğine karar vermek için, bilgiler doğrulama amacıyla çapraz kontrolden geçirilebilir. Örneğin, mültecilerle mülakat yaparken, mülakatı yapan kişinin aldığı bilgiyi doğrulamak üzere mültecinin ülkesini ziyaret etme olanağı olmayabilir. Bu gibi durumlarda, doğrulama sağlayan herhangi bir örüntünün ortaya çıkıp çıkmadığını görmek üzere aynı coğrafi alandan gelen çok sayıda kişiden bilgi toplamak gerekebilir.

Alan ziyaretleri tanıklardan toplanan bilginin doğrulanmasında yardımcı olabilir. Örneğin, Şili üzerine çalışan geçici bir BM Çalışma Grubu, mavi fayans döşeli duvarlara sahip bir odaya yaptıkları ziyaretin ardından, bu duvarların, üç gazetede yayınlanan mahkum fotoğraflarındaki duvarlarla ve bir eski mahkûmun odaya ilişkin olarak yaptığı tasvir ile uyumlu olduğunu belirleyerek Villa Grimaldi’nin bir işkence ve gözaltı yeri olarak kullanıldığını ortaya çıkardı. Benzer bir biçimde, işkence mağduru üzerinde bulunan fiziki kanıtlar, yara bereler, şişkinlikler ve diğer fiziksel izler gibi fiziksel kanıtlar işkence uygulamalarına yönelik edinilen bilginin doğrulanması için kullanılabilir.

7- Dolaylı Deliller

Örneğin, failer tarafından delillerin saklandığı, tanıkların korktukları, alana erişimin kısıtlandığı durumlarda, ihlâli ya da bir ihlâller dizisini gösterecek asgari düzeyde doğrudan delilin bile elde edilmesi güç olabilir. Bu tür durumlarda, dolaylı deliller normalde olduğundan daha büyük ölçüde önem kazanır.

Dolaylı deliller, bir örüntüyü ortaya koymaya yardımcı olabilirler. Örneğin, tutukluluğu inkâr edilmiş ancak hayatta kalmış ve güvenlik güçleri tarafından nasıl tutuklandığını anlatan mağdurların ifadeleri, failerin operasyon yöntemlerine ilişkin bir görüntü oluşturmaya yardımcı olabilir. Dolaylı deliller, tanıklar tarafından sağlanan bilgilerden sonuç çıkarmayı gerektirir.

Örneğin, El Salvador'daki bilgi toplayıcıları, güvenlik görevlilerinin operasyon yöntemlerini aşağıdaki biçimde analiz ederek, resmi görevlilerin mağdurların zorla kaçırılma ve öldürülmesi olaylarına katıldıklarını ortaya çıkarmışlardır.

İçeriyi göstermeyen camlara sahip bir araçtaki sivil giysili silahlı adamlar; siyasi aktivistler, sendika üyeleri, öğrenciler ve topluluk liderleri gibi belirli kategorilerdeki mağdurları zorla kaçırmaktadır. Mağdurlar, failerin bir koruma altında olduklarını gösterir biçimde evlerinden, sokaktan, işyerlerinden ya da okuldan genellikle tanıkların gözü önünde ve gün ışığında ya da geceleri sokağa çıkma yasağı sırasında, ki bu da bir korunma göstergesidir, kaçırlmaktadır. Ceset, daha sonra kaçırılmanın yaşandığı olay yerinden uzakta bir yerde, kaçırmanın sorgulama amacıyla gerçekleştirildiğini gösterir biçimde; işkenceye uğramış, elleri bağlı, gözbağı takılmış olarak bulunmaktadır. Cesetlerin atıldığı alan, bir askeri kampa yakın olabilmekte ya da cesetler, sokağa çıkma yasağı ya da askeri kontrol noktalarının varlığı nedeniyle sıradan insanların serbest dolaşamadığı yerlere atılmaktadır.

Bu örnekler, doğrudan delillerin elde edilmesini güçleştiren koşullara rağmen, gayretli bilgi toplayıcılarının, bir ihlâli çevreleyen dolaylı kanıtları titiz bir biçimde toplayarak ve analiz ederek vakaları ortaya çıkarabileceklerini göstermektedir. Bununla birlikte, "dolaylı delillerin kullanımına ilişkin sorun güvenilirlikte değil, ancak bilgi toplama raporlarında doğrudan delillere dayalı bulgular ile dolaylı delillere dayalı çıkarımlar arasında ayırım yapmaktaki başarısızlıktadır. Hükümet dışı kuruluşlar vardıkları sonuçların dayanaklarını açıkça belirtmelidirler."

8- Gerçeğin İtirafı

Hükümetler, insan hakları kuruluşlarının insan hakları ihlâllerine ilişkin bulgularını bütünüyle inkâr etme eğilimindedirler. Ancak, güvenilir raporları ısrarla yayınlayarak insan hakları kuruluşları hükümetleri bulguları en azından dolaylı olarak kabul etmeye zorlamada başarılı olurlar. Örneğin, bir insan hakları kuruluşu sayısız kaybolma vakasının yer aldığı bir rapor yayınlabilir ve hükümet ise sadece bir kaç vakanın olduğunu kabul ederek yanıt verebilir. Kuruluş, hükümetin bu itirafını bir gerçek olarak ya da en azından kayıp olgularının asgari bir sayısı olarak kabul edebilir. Normal olarak ilk kaynaktan gelen bu tür kısıtlı itiraflar, hükümete karşı en sert biçimde yorumlanabilir.

Olanaklı olduğu zamanlarda, hükümet yetkilileri ile mülakat yapılmalıdır. Bu tür mülakatlar araştırma için yararlı olacak bilgi ve ipuçları sağlayabilir.

Hükümetin insan hakları kuruluşları ile buluşmayı reddetmesi ya da insan hakları kuruluşlarının yayınladığı güvenilir raporlara sessiz kalması durumunda, hükümetin sessizliği otomatik olarak bir suçun itirafı olarak yorumlanamaz. Ancak, hükümetin insan hakları gruplarıyla buluşmayı reddetmesi, insan haklarına bağlılıktaki eksikliğin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Öte yandan hükümete, bilgi toplayıcılarına görüşlerini sunma şansı verilmesi, en azından, yapılan bilgi toplamanın adil olduğu- nu göstermek için kullanılabilir.

9- İspat Yüklümlülüğü

Bir insan hakları kuruluşu kendi bulgularına dayanarak insan hakları ihlallerinin meydana geldiğini açıkladığında, bunun böyle olmadığını ya da resmi görevlilerin bu ihlallerden sorumlu olmadığını gösterme sorumluluğu hükümete aittir. İspat yükümlülüğü hükümetindir.

İspat yükümlülüğü, bilgi toplayan kuruluşun mu yoksa hükümetin mi bir şey yapması gerektiği konusunda, ileriye bir adım atmanın kimin görevi olduğunu kanıtlarla belirtmenin diğer bir yoludur. Açıktır ki, insan hakları kuruluşları her zaman sorumluluğun hükümetin üstünde olmasını isterler. Ancak, insan hakları kuruluşlarının, hükümetin kendi eylemlerine ilişkin hesap verme yükümlülüğünü üstlenmesini sağlamak için yeterli kanıt göstermesi gerekir. İnsan hakları soruşturmasının temel amacı, gerçeği ya da gerçeğe en yakın olanı bulmak ve hükümetin ispat etme yükümlülüğünü almasını sağlayacak biçimde bulgularını sunmaktır: Örneğin, hükümeti yanıt vermeye ve durumla ilgili bir tedbir almaya mecbur bırakmak gibi. Her bir adımda kanıtın hükümeti ispat yükümlülüğünü üstlenmesini sağlayacak yeterlilikte olması gerekir. "Yeterlilik" değişkendir.

III.2. Bilgi Toplama Öncesinde Yapılan Hazırlıklar

- Bütünlüklü Bir Risk Değerlendirmesi Yapın!

- Güvenlikle ilgili olası sorunları değerlendirin (örn. Mağdurlar ya da tanıkların yaşamlarının tehdit altına girme olasılığını) ve her birinin üstesinden gelebilmek için acil eylem planları geliştirin. Eğer olay yerine erişiminiz ve orada olmanız kendiniz ya da görüşme yapacağınız kişiler açısından tehlike taşıyorsa, araştırmayı sürdürmek için alternatif araçlar belirleyin (örn. mağdur ya da tanıklarla bölge dışında görüşmeye çalışın).

- Hazır olun: İnsanların size zor sorular sorması, tarafsızlığınızı sınaması veya yaptığınız işle ilgili şüphe duymaları ihtimali karşısında, ziyaretinizin nedenleriyle ve ne yaptığınızla ilgili cevaplar hazırlayın.

- Eğer gerekirse, olay yerine gitmek için yetkililerin yardımını sağlamaya çalışın.

- Gerekli Hukuk Bilgisini Edinin!

- Araştıracığınız insan hakları ihlallerine ilişkin kanunlar ve standartlar hakkında bilgi sahibi olun: Yerel kanunlar ve uluslararası insan hakları standartları çerçevesinde tam olarak neyin yasaklandığını bulun.

- Araştırma kapsamındaki iddialarla ilgili benzer örnekler hakkında bilgi edinin.

- Bilgi Toplayın!

- Olayla ilgili bildiğiniz her şeyi listeleyin.

- Söz konusu yer veya bölge ve ihlâlin kendisi hakkında bildiğiniz her şeyi listeleyin.

- Kendinize şu soruları sorun: Olayla ilgili neler biliyorsunuz? Hangi bilgiler eksik? Hangi kanıtlar eksik?

- Söz konusu görevle ilgili hedeflerinizi belirleyin.

- Uzman Tavsiyesi Alın!

- Olay yerine gitmeden önce, gerekli tüm bilgileri veya uzman tavsiyesi alın; örn. adli pataloglara, avukatlara vb kişilere/uzmanlara danışın.

- Görüşme Biçiminizi Hazırlayın!

- İddiaları değerlendirmek için gerekli veri ve olgulardan oluşan bir kontrol listesi yapın.

- Kontrol listesini konu üzerinde çalışan ya da benzer vakalarla önceden uğraşmış irtibat kişilerini ze gösterin ve katkılarını alın: Genellikle yeni sorular ekleyebilirler, uygun olmayan soruları silebilirler vb.

- Heyetin Bileşimi

- Stratejik olun: Araştırma heyeti, etnik köken, din, bilinen politik tutum vb. nedenlerle, görüşülen kişilerce taraflı olarak görülebilecek bireylerden oluşturulmamalıdır. Mümkün olduğu sürece heyet üyelerini, hem tarafsız olan hem de görüşülecek olanlar tarafından tarafsızlığı şüpheyle karşılanmayacak kişiler arasından belirleyin.
- Deneyimli heyet: Bir insan hakları kuruluşunun güvenilirliği risk altına sokulmamalıdır; bu nedenle, görüşülen kişilerle aralarında güven ilişkisi kurulabilecek eğitimli ve deneyimli araştırmacıların gönderilmesi gerekir.
- Uzmanlar: Araştırma sırasında hangi uzmanlık alanının en çok ihtiyaç duyulan uzmanlık olacağını belirleyin: Adli pataloglara, bir balistik uzmanına, bir avukata vb. ihtiyaç duyabilirsiniz. Eğer mümkünse böyle bir uzmanı heyetinizin içine dahil etmelisiniz. Eğer bu mümkün değilse, bilgi toplama görevine çıkmadan önce bu tür uzmanlarla bir araya gelmelisiniz.
- Cinsiyet açısından dengeli bir heyet: Heyet, kadın mağdur ya da tanıklarla görüşme yapabilecek bir kadın üyeyi içermelidir.
- Etnik köken, dil vb: Araştırma yapılacak bölge için gerekli görüldüğü takdirde, iletişim zorluklarını yenmek üzere, değişik etnik grupların, dil gruplarının vb. temsilcilerini mümkün olduğunca heyetin içine dahil etmeye çalışmalısınız. Eğer az miktarda kaynağınız ve bir kaç heyet üyeniz varsa, üyelerden hangisinin etnik köken, dil ve diğer önemli faktörlerle ilgilenme açısından en donanımlı olduğunu belirleyin.

- İrtibat Kişilerini ve Bilgi Kaynaklarını Belirleyin!

- Yola çıkmadan önce, araştırma ve bilgileri bir araya getirmek için kendileriyle görüşme yapmaya ve buluşmaya ihtiyaç duyacağınız olası tüm irtibat kişilerinin ve bilgi kaynaklarının listesini çıkartın.
- İlk önce kiminle görüşmenin en uygun olacağını belirleyin. Her durumda güvenlik yetkilileri ile görüşüp görüşmeyeceğinize ve eğer görüşecekseniz bunu araştırmanızın hangi aşamasında yapacağınıza karar verin.

- Güvenlik Konusunda Dikkatli Olun!

- Mağdur, tanıklar ya da kendi güvenliğiniz açısından tehlike doğabileceğini hissettiğinizde araştırmayı kesmekte tereddüt etmeyin.
- Olay yerindeki mevcudiyetiniz ve etkinlikleriniz hakkında gelebilecek sorulara ve isteklere cevap verebilmek için hazırlıklı olun.
- Gerekli tüm izinleri isteyin.

İrtibat Kurulan Kişiler ve Maddi Kanıtlar Listesi

(Araştırılan ihlâlin niteliğine ve yerel koşullara bağlı olarak düzenlenmelidir)

Bireyler ve/ ya da Gruplar

- Mağdurlar
- Görgü tanıkları
- Diğer tanıklar
- Akrabalar
- Topluluk liderleri
- Dini kurumlar
- Avukatlar
- Gazeteciler
- Tıp personeli
- İnsan hakları yerel aktivistleri
- Siyasi partilerin, hak temelli çalışan gruplarının, sendikaların, diğer toplumsal grupların vb. üyeleri
- Polis gücünün üyeleri ve memurları
- Savcılar
- Diğer kolluk/adli temsilciler
- Ordunun üyeleri ve memurları

Maddi Kanıtlar

- Hastane ve/ veya otopsi kayıtları
- Mahkeme kayıtları
- Polis kayıtları
- İddia olunan ihlâllere ilişkin resmi onaylar veya cevaplar
- Bağımsız araştırma organlarının raporları
- Olay yerinde terk edilen maddi kanıt oluşturabilecek her şey
- Mağdur ölmüşse, onun tarafından bırakılan yazılı belgeler
- Fotoğraflar, videolar vb.
- Vücuttaki yaralar ve yara izleri

Örnek Çalışma

Vaka İnceleme

1. Olay: Zeynep'in Bıçaklanması

"Zeynep" in eşi onu yedi yaşındaki oğlunun gözleri önünde en az 52 kez bıçakladı. Tek görgü tanığı çocuk değildi. Gazeteciler tarafından fotoğrafları çekilen ve kameraya alınan saldırıyı en az 10 polis memuru da izledi. "Müdahale edebilirlerdi ama belli ki izinleri yoktu. Nasıl bir izin bu! Bence suçlular... Polisin geldiğini görünce rahatlamıştım, beni kurtaracaklardı. Ama onlar hiçbir şey yapmadılar" dedi Zeynep. Eşi cinayete teşebbüsle yargılandıktan sonra eşinin akrabaları Zeynep'i ve avukatını öldürmekle tehdit ettiler. 10 polis memuru başta geçici olarak görevden uzaklaştırıldı ancak İçişleri Bakanlığının takipsizlik kararından sonra görevlerine geri döndüler.

2. Olay: Boran Kaçmaz ve Diğerlerine Saldırı

Basmane'deki "Ekmek ve Eşitlik" dergisine ait ofisinden 25 Aralık 2006 tarihinde saat 21.00 civarında ayrıldıktan sonra Boran Kaçmaz içinde birkaç adam bulunan Renault marka beyaz bir otomobil tarafından durduruldu. Adamlar arabadan indiler, ellerini ve gözlerini bağlayarak kaçırdılar ve Denizli otoyoluna götürdüler.

Araba durduğunda Kaçmaz derginin içeriği hakkında sorgulandı ve terorist olmakla suçlandı. Dergide çalışmayı bırakması için tehdit edildi. Reddetmesi üzerine adamlar tarafından bilincini yitirene kadar dövüldü ve daha sonra elleri bağlı olmadığı halde kendine geldi ve otostopla ofisine geri döndü. Orada ofisten arkadaşı olan Mehmet Kemal'in de o gece aynı şekilde kaçırdığını, dövüldüğünü ve tehdit edildiğini öğrendi. Daha sonra kaçmaz bir insan hakları çalışanıyla bağlantı kurup olanları anlattı ve yasal yardım talebinde bulundu.

Bu ofis çalışanlarının maruz kaldığı ilk olay değildi. Korkmaz ayrıca 16 Kasım 2006 tarihinde ofisin polis tarafından yasadışı olarak arandığını ve bazı yayınlara el konulduğunu söyledi.

3. Olay: Güldünya Tören'in Öldürülmesi

Güldünya Tören yeni doğan bebeğine "Umut" adını verdi. İkisinin de uzun yaşayamayacağını biliyordu. Hamile kaldıktan sonra kuzeniyle evlenmeyi reddetmiş ve İstanbul'a amcasının evine gönderilmişti. Orada, erkek kardeşlerinden biri ona bir organ verdi ve kendini asmasını söyledi. Güldünya kaçtı ve polisin kendisini koruması için yalvardı, fakat amcasının ve erkek kardeşlerinin kendisini öldürmeyeceklerine söz verdiklerine dair temin edildi. Şubat 2004'te, doğumdan haftalar sonra, erkek kardeşleri onu sokakta vurup yaraladılar. Hastane yatağında polisin kendisini kurtarması için yalvardı. Fakat katilleriyle yüzleşmesi için tek başına bırakıldı. Geceyarısı katilleri güvenliğini sağlanmamış hastaneye girdiler ve onu başından vurdular. Güldünya'nın yaşam destek cihazı bir süre sonra kapatıldı.

4. Olay: Öğrencilerin Tutuklanması

12 Nisan 2004 tarihinde sakin bir gösteri yapmaya çalışan öğrenciler çevik kuvvet polisi tarafından Ankara'da dövüldü. Gruptan 71 kişi gözaltına alındı ve söylendiğine göre bunların çoğunluğu Ankara emniyet Amirliğinde ve adliyede yargılanmak için beklerken polis memurları tarafından kötü muameleyle maruz kaldı.

12 Nisan 2004 tarihinde bir grup öğrenci Ankara'da NATO'yu ve YÖK'ü protesto etmek için toplandı. Her ne kadar gösteri izinsiz olsa da çoğunluğu Gazi, ODTÜ ve Hacettepe gibi yerel üniversitelerden olan öğrencilerin davranışları aktarıldığına göre barışçıydı. Buna karşın aktarıldığına göre çevik kuvvet polis memurları bazıları 18 yaşını doldurmamış öğrencileri yumruklarla ve tekmelemlerle aşırı güç kullanarak dağıttı ve 71 öğrenciyi gözaltına aldı.

Gözaltına alınan öğrenciler, söylendiğine göre, kötü muamelenin sürdüğü Ankara Emniyet Amirliği'ne götürüldü. Öğrencilerin gözaltındayken yumruklandıkları, tekmeledikleri, tehdit edildikleri, hakarete uğradıkları ve tuvalete gitmelerine izin verilmediği iddia edildi.

Öğrenciler ertesi gün Ankara adliyesine götürülüp, savcının huzuruna çıkarıldılar ve yargıldılar. Adliyede beklerken de polis tarafından kötü muameleyle maruz kaldıkları iddia edildi. Yine söylendiğine göre öğrenciler ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin de içinde bulunduğu pek çok görgü tanığının önünde gün boyunca -telsizle de vurulmak suretiyle- dövüldüler, aşağılandılar ve tehdit edildiler. Adliyenin dışında bekleyen fotoğrafçılar öğrencilerin dayak sırasında uğradığı -darp ve yaralama gibi- hasarları belgeleyebildiler.

Öğrencilerin ve avukatlarının duruşmaları sırasında Ankara 2 Numaralı Asliye Mahkemesi hakimine kötü muamele hakkında yaptıkları şikayetin, savcının ricası üzerine dikkate alınmadığı iddia edildi. Uluslararası standartlara göre işkence ve kötü muameleyle dair herhangi bir işaret varsa, tutuklu beyan etmekte gönülsüz olsa da, savcı gecikmeksizin sorgulama başlatmalıdır. Eğer sorgulama ya da tutuklunun kendi beyanı işkence ve kötü muamelenin işlendiğine inanma nedeni sağlıyorsa, savcı soruşturma başlatmak için girişimde bulunmak ve tutukluyu gelecekte olabilecek herhangi bir kötü muameleden korumak için gerekli adımları atmakla yükümlüdür.

Ancak 51 öğrenci bu standardın uygulanması yerine Toplantı ve Gösteri Kanunu'nun 2911 numaralı maddesini ihlâl etmekten yargılandı ve serbest bırakıldı. Bir kaç gün sonra 24 öğrenci kötü muameleyle ilgili şikayette bulundu ve savcı onların şikayetleri üzerine soruşturma açtı.

Arka Plan Bilgisi: 2003'ün sonlarında ve 2004'ün başlarında üniversite öğrencilerinin YÖK'ü protesto eylemleri Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde gerçekleşti ve göstericilerle polis arasında şiddet içeren sahneler yaşandı. Sözü edilen olayın mağdurlarının avukatları, çevik kuvvet polisinin intikam almak için öğrencilere kötü muamele yaptıklarını ileri sürdüler.

Form Numarası:.....

Olay Özet Formu

Bu olay aşağıda ismi geçenlerce belgelendirilmiştir:

Şube ofisi: .....

Alan izlemesi yapanın ismi: ..... Doldurulduğu tarih: .....

Olay başlığı: .....

Olayın meydana geldiği yer (il, ilçe, köy veya kasaba):

.....

Olayın başlangıç tarihi: ..... Olayın bitiş tarihi: .....

1- Olaylardaki Fiillerin Özeti

	Fiil	Tarih	Mağdur	Fail	Yer
1					
2					
3					
4					
5					
6					

Mağdurların Toplam Sayısı: .....

2- Olay Betimlemesi: (Ne oldu? Aşağıda, listelenen her bir fiili betimleyiniz).

.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. İhlallerin Mağdurlar Açısından Sonuçları (Fiziksel, Psikolojik, Sosyal, Ekonomik)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4- Failler Hakkında Bilgi:

İsimleri / unvanları / kurumları .....

.....

.....

Failleri teşhis etmek nasıl mümkün oldu? .....

.....

.....

5- Mağdurlar Hakkında Bilgi

Eğer mağdur bir grupsa (aile, topluluk, sosyal grup, örgüt, bir köyün sakinleri, vb) aşağıdaki kutuyu kullanınız:

Grubun Adı:
Grubun Özellikleri:
Grubun Adresi ya da Konumu:
Üye Sayısı:

Kişinin Tam Adı:		
Diğer isimleri:		Cinsiyeti (E/K)
Doğum Yeri (köy, ilçe, ülke):	Doğum Tarihi:	
Medeni Durumu:	Çocuk Sayısı:	
Bu Kişi Neden Saldırıya Açık Bir Durumda?		
Adresi:		
Mevcut Sağlık Problemleri?		
Ölmüş (Evet ya da Hayır)	Eğer Ölmüşse Ölüm Tarihi:	
Mağdur, yukarıdaki grupla bağlantılı mı? Nasıl?		

Kişinin Tam Adı:		
Diğer isimleri:		Cinsiyeti (E/K)
Doğum Yeri (köy, ilçe, ülke):	Doğum Tarihi:	
Medeni Durumu:	Çocuk Sayısı:	
Bu Kişi Neden Saldırıya Açık Bir Durumda?		
Adresi:		
Mevcut Sağlık Problemleri?		
Ölmüş (Evet ya da Hayır)	Eğer Ölmüşse Ölüm Tarihi:	
Mağdur, yukarıdaki grupla bağlantılı mı? Nasıl?		

6. Kaynaklar Hakkında Bilgi

Kaynak Kişinin Tam Adı:		
Diğer isimleri:		Cinsiyeti (E/K)
Doğum Yeri (köy, ilçe, ülke):	Doğum Tarihi:	
Adresi:		
Kaynağın Güvenilirliği Hakkında Yorumlar:		
Kaynak Kişi, Mağdur ve/veya Olayla Ne Şekilde Bağlantılı?:		

Gizlilik ve Kaynakların Rızası:

Bilgi, medya veya yetkililere iletebilir mi?..... (Evet / Hayır)

Kaynağın ismi medya veya yetkililere iletebilir mi?..... (Evet / Hayır)

Yorumlar: .....

.....

.....

III.3. Görüşme Teknikleri

Görüşmeler İçin Hazırlanmak

Mağdurun ifadesini hazırlamada ve değerlendirmede aşağıdakileri akılda tutmalısınız:

1 - Dikkat Edin!

a) Mağdurlar güvenilir görünmeyebilir: Mağdurlar, acı dolu hatıralar, utanç vb duygulardan kaçınmak için kendilerinin maruz kaldığı ihlâllere ilişkin temel öğeleri aktarmayabilirler. Deneyimlerinin belirli bölümlerini yeniden hatırlamakta olağanüstü güçlük çekebilirler, yerleri şaşırabilirler ya da çeşitli olayların zamanlarını yanlış hatırlayabilirler ya da görüşmeyi yapan kişiye güvenleri arttıkça akıllarına geldiği gibi bazı ayrıntılar ekleyebilirler. Bu, ters yönde bir etki yaratarak bir güvenilirlik sorununa yol açabilir.

b) Mağdurlar ve tanıklar abartılı olabilir: Mağdurlar ve tanıklar hikayelerinin etki yaratması ve inandırmasını sağlamak için kendilerini baskı altına sokabilirler. Bu hikayenin doğru olmadığı anlamına gelmez ancak süzülmesi gereken abartılmış bazı öğelerin olduğu anlamına gelir.

c) Siyasi bir amaç söz konusu olabilir: Hükümet, hükümet muhalifleri ya da silahlı muhalif gruplar, karşısındakinin ahlaki çöküntüsünü ortaya çıkarmaya yarayabileceğinden insan hakları ihlâllerine ilişkin iddiaların sayısını ve şiddetini çoğaltmaya çalışabilirler.

2- Kültürel farklılıkları akılda tutun!

İnsan hakları ihlâlleri ile ilgili uluslararası düzeyde kabul edilmiş tanımlamalarla birlikte, toplumun tarihi ve kültürüyle oluşmuş başka bir anlam da bulunur. Örneğin, işkence birisinin kaderinin bir parçası olarak görülebilir, gözaltında kötü muamele o kadar yaygındır ki ihlâl olarak değerlendirilmeyebilir. İşkencenin kabul edilemez olduğunu ve bunun nedenini açıklamamız gerekebilir. Aynı zamanda mağdurlara ve tanıklara anlamalarını kolaylaştıracak biçimde hitap etmelisiniz. Bu nedenle, görüşeceğiniz kişilere, sorularınızı ya da soru formlarınızı önceden göstermeniz önemlidir.

3- Tecavüz ve cinsel taciz ile ilgili bir olayı araştırıyorsanız;

- Cinsel işkence toplumsal, kültürel, ahlaki ve siyasal koşullar nedeniyle çok zorlukla ileri sürülebilen iddialardan birisini oluşturur. Hemen hemen tüm toplumlarda tecavüz, cinsel şiddet ya da aşağılama iddiasıyla ortaya çıkan bir kadın, erkek ya da çocuğun kaybedecek çok şeyi vardır ve en yakın aile üyesinden toplumun geneline kadar çoğunluğun olağanüstü baskısıyla ve dışlamasıyla karşı karşıya kalma olasılığı büyüktür.

- Ülkedeki tecavüz ve cinsiyete atfedilen toplumsal ve kültürel davranışların farkında olun ve bunlara ilişkin bilgi sahibi olun. Bunlar mağdurun konu hakkında konuşma isteksizliğini, suçluluk duygusunu, olanları ifade etmesini, ruhsal sağlığı ve iyileşmeyi etkiler. Bunlar aynı zamanda sizin görüşmeye yaklaşımınızı da etkiler, örnek vermek gerekirse: Sinirli ve rahatsız duygular ve vücut dili, göz kontağı kuramama, suçluluk duygusu ve utanç vb. bunların hepsi mağdura anlatılabilir.

- Kendinize zor sorular sorun: Korkutucu, utandırıcı, görüşülmesi acı verici olduğunu hissettiğiniz konuları önce kadın ve erkek iş arkadaşlarınızla tartışın.

4- Faillerin olağanüstü zalimliği nedeniyle iddiaların doğruluğunu kabul etmede zorluk çekebilirsiniz.

5- İnsan hakları ihlallerinin mağdurlarına yardım sağlayabilecek yerel yapılar (Hükümet dışı kuruluşlar, hastaneler, avukatlar vb.) hakkında bilgi edinin!

- Görüşmenin sonunda mağdurları bu örgütlere yönlendirmek isteyebilirsiniz.

6- İddiaları değerlendirmek için gerekli olan veri ve bilgilere ilişkin bir kontrol listesi oluşturun!

- Kontrol listesi gerekli tüm veriyi toplamanıza yardımcı olacaktır.

- Kontrol listesini konu üzerinde daha önce çalışmış ya da benzer vakalarla uğraşmış olan yerel bağlantılara gösterin, onların görüşlerini alın: Yerel bağlantılarınız soru ekleyebilir ya da kültürel olarak uygun olmayan soruları çıkarabilirler

7- Kendinizin ve örgütünüzün imajının ne olduğuna dair bilgi edinin!

- Ülkede ya da o toplumdaki imajınız ve daha önce hakkınızda yapılmış olan tanıtım konusunda bilgi sahibi olun. Örneğin; eğer yanlı/tarafli olduğunuza ilişkin bir algılama varsa, bunun doğru olmadığını açıklamak için hazır olun; görüşme yapılan kişiyi tarafsız olduğunuza ikna edeceğini düşündüğünüz kanıtlarınızı hazırlayın.

8- Bir tercümanla çalışma ihtiyacı duyuyorsanız;

- Tercümanlar, hükümet dışı kuruluş çalışanı, tıp ya da hukuk alanlarında çalışanlar, gazeteciler vb. olabilir. Görüşme yapılan kişinin tecavüz mağduru bir kadın olduğu hemen hemen bütün vakalarda, kadınların görüşmecisi olarak görevlendirilmeleri daha uygun olacaktır.

- Bir acil durum olmadıkça ve zaman gerçekten az değil ise, görüşmeciler tercümanları görevlendirmeden önce bir değerlendirmeye tabi tutmalıdır. Tercümanlık için en uygun olduğunu hissettiğiniz kişiyi görevlendirmek için vakit ayırın.

İyi bir tercüman: İfadenin tercüme edilmesine azami hassasiyet gösteren, ayrıntıların ve doğru tercümenin önemini farkında olan, dinlemeyi bilen, yargılayıcı olmayan kişidir.

- Cinsel işkenceye yönelik olarak tercümanın kişisel görüşlerini değerlendirmek için soru sorun

- Görüşmenin amacını geniş bir biçimde açıklayın; görüşmeden önce anket sorularını okumasını ve tercüme etmesini isteyin

- Zamanınız varsa bu konuların önemine ilişkin bilincini artırmak üzere gizlilik üzerine bir çalışma toplantısı düzenleyin. Tercümanla deneysel bir görüşme gerçekleştirin.

9- Kalemler ve ses kayıt cihazları kullanın!

- Kaleminizin yazdığından, beyanları yazacak yeteri sayıda kağıdınızın olduğundan emin olun. Eğer ses kayıt cihazı kullanacaksanız, cihazı kullanmak için önce onay alın, cihazın çalıştığından emin olun ve yeterince boş kasetinizin olduğundan emin olun.

Mülakatın Olumsuz Etkilerinin Ele Alınması

1- Mülakatın olumlu değerinin farkında olun!

- Hatırla: Siz fail ya da tecavüzcü değilsiniz. Kendinizi ihlâlcı olarak hissetmeyin.
- Orta ve kısa vadede, mağdurlar için kendi hikayelerini anlatmış olmaları olumsuz bir şey değildir.
- Ne olduğunu anlamak ve bununla nasıl baş edileceğinin farkına varmak için mağdurların kendi öykülerini anlatabilmeleri mağdurlar için terapi özelliğini taşır.

2- Kısa dönemli etkiler ve görüşme

- Görüşme, kısa dönemde, travma sonrası stresi yeniden canlandırabilir. Açıklamadan sonra, mağdur ya da tanık genellikle kâbus görme, olayları yeniden yaşama gibi travmatik tepkiler gösterir.
- İdeal olarak, tüm görüşmeler ardından, aynı gün ya da ertesi gün, mağdura ya da tanığa yalnız ya da diğerleri ile birlikte, görüşme ile ilgili olarak ne hissettiklerinin sorulduğu bir değerlendirme oturumu yapılır.

3- Değerlendirme yapılmadığında;

- Görüşülen kişiye (ve kendinize) işinizin sınırlarını anlatın
- Görüşme sırasında: “Ne kadar üzgün olduğunuzu anlıyorum” gibi kaygılarınızı dile getirerek dikkatinizi ve ilginizi gösterin
- Onların sahip olduğu gücü destekleyin: Güçlerini artıracak her fırsatı kullanın. “Buraya gelmiş olmanız gerçek bir cesaret” , “Bu durumda büyük dayanıklılık gösterdiğinizizi düşünüyorum” vb.
- Kendi korkularınızın farkında olun: Konuyla ilgili olarak mağdurun korkularını hissedip konudan kaçıyor musunuz? Bu durum mağdurun bu konunun tartışılmasının korkutucu, utandırıcı ve acı verici olduğu yolundaki inancını güçlendirir.
- Görüşmenin sonunda:
  - İnsan hakları ihlâllerinin mağdurlarına hizmet veren yerel kuruluşlar varsa onları bu kuruluşlara yönlendirebilirsiniz.
  - Mağdurun görüşme nedeniyle nasıl sarsıntı geçirdiğini anlamak için birkaç dakika ayırın, sorun: “Görüşme sizi sarstı mı?”, “Sizi yeniden üzdüm galiba”.
  - Gidebileceği aile fertleri ve arkadaşları olup olmadığını sorun. Yakınlık hissettiği birileri varsa görmesini önerin.
  - Kültürel açıdan hangisi uygunsa; el sıkışın ya da omuzlarını tutun ya da benzeri bir yakın davranış sergileyin.
- Suçlu olduğunuzu düşünmeyin, kendinizi germeyin: Birçok mağdur; arkadaşları, aile fertleri, cezaevi arkadaşları vb. gibi kişilerden oluşan bir destek ağına sahiptir. Görüşmeyle ilgili olarak onlarla konuşacaklardır (Onları bunu yapmaya teşvik edebilirsiniz).

4- Kendi ruhsal sağlığınıza da dikkat edin!

- İnsan hakları ihlâllerinin mağdurları ile görüşme son derece stres dolu bir egzersizdir. Yukarıdaki noktalar sizin için de geçerli olabilir. Arkadaşlarınızla görüşme hakkında konuşun; ülkede sunulmakta olan hizmetlerden yararlanmaya açık olun.

Görüşmenin Başlangıcında...

1- Gizlilik içinde bire bir mülakat yapın!

- Görüşme oturumları hiç bir biçimde ihlâl durumunu hatırlatmamalıdır
- Mağdurun kendisi bir başkasının katılmasını istemediği sürece, görüşmeler bire-bir temelde yapılmalıdır.
- Kadınlar ve erkeklerle aynı zamanda yapılan toplu görüşmelerden kaçının
- Görüşmeler mümkün olduğu kadar gizlilik kurallarına uygun gerçekleştirilmelidir.
  - Görüşmeler olabildiğince, başkalarının bulunduğu yerlerden uzakta ya da ayrı bir mekanda özel olarak yapılmalıdır.
  - Sadece tek bir odaya erişiminiz varsa sandalyeyle ve masalarla bir çeşit mahremiyet sağlayacak bir alan yaratın.

2- Güven oluşturun!

- Mağdurlar ve tanıklar, kendilerinin öykülerini dinlemek istediğinizden, dinlemek ve ayrıntıları kayıt altına almak için vakit harcamaya hazır olduğunuzdan, kendilerinin gizlilik ve diğer kaygılarına karşılık vermeye hazır olduğunuzdan emin olmalıdırlar.
  - Görüşme yapacağınız kişinin kültürüne uygun olarak selamlayarak görüşmeye başlayın.
  - Rahat olup olmadığını ve görüşme yapılmasına istekli olup olmadığını belirleyin.
  - Kendinizi tanımlayın: Ne yaptığınızı açıklayın.
  - Örgütünüzün kim olduğunu, ne yapabileceğini ve yapabileceklerinin sınırlarını açıklayın.

3- Gizliliğe saygı gösterin!

- Görüşmenin amacını net bir biçimde açıklayın ve kişiyi bilginin nasıl kullanılacağından haberdar edin. Görüşme yapılan kişi, bilgi sağlamanın ortaya çıkaracağı (varsa) yararları ve sonuçları ve hangi temelde bilgi paylaştığını anlamalıdır.
  - Raporunuzda görüşme yapılan kişinin adını kullanmak eğiliminde iseniz, izin alın.
  - Görüşme sırasında not almak için izin isteyin.

4- Mağdura ve tanıklara yanlış güvenceler vermeyin!

- Mağduru (ve kendinizi) işinizin sınırları konusunda bilgilendirin
- Sizden, tekrar tekrar, herşeyin yolunda gideceği konusunda güvence isteyebilirler. Doğruluğunu bilemeyeceğiniz şeyler söylediğinizde yalan söylemiş olursunuz.

Görüşmeye İlişkin Öneriler

1- Dinleme

- Açık uçlu bir soru sorarak başlayın ve mağdurun kendi üslubu ile ve istediği sürede sorunu anlatmasına olanak sağlayın.

-“Bana neler olduğunu anlatın...” ya da “...yaşadıklarınızı bana tanımlayabilir misiniz?”

- Bazı noktalar net olmasa bile hemen kesmeyin. Mağdurun ya da tanığın olaylar dizisini kendi anlattığı gibi anlatmasına izin verin.

- Eğer not almada sorun yaşıyorsanız biraz daha yavaş konuşmasını isteyebilirsiniz.

- Mağdurun zaten yanıtlamış olduğu soruları not alın.

2- Ayrıntıları aydınlatırken;

• Kısa cevaplar vermesini isteyerek sorularla mağdurun hikayesine geri dönün.

• Zaman, tarih, yer, kişiler, sayılar, konumlar, yaşlar gibi belirli noktalara ilişkin açıklığa kavuşturulacak konulara geri dönün. “Bana askerlerin evinize geldiğini söylediniz. Kaç kişi olduklarını hatırlıyor musunuz?” ya da “Rütbelerinin ne olduğunu hatırlıyor musunuz? İsimlerini? Takma adlarını?” ya da “Üç kişinin öldürüldüğünü söylediniz, isimlerini biliyor musunuz?” ya da “Size saldıranların polis gücüne bağlı özel bir birim olduğunu nereden biliyorsunuz?” ya da “Hiç silah gördünüz mü? Cinsi neydi?” gibi.

• Konu gerektiriyor ise, ilişkileri ve arka planı anlatmak için bir kaç yıl öncesine de dönülebilir.

3- Görüşülen kişi konuşmaya nasıl ikna edilebilir.

• Mağdur ya da tanık ilişki kurmakta zorluk çekebilir. Rahat olup olmadıklarını sorabilir ve ardından da anlatmaya teşvik edebilirsiniz: “Bu konuda başka bir şey söylemek ister misiniz? Bunun hakkında konuşmak ister misiniz?” .

• Açık uçlu sorular iletişim kurmada cesaret verirler ve yardımcı olurlar. Bunlar, basit bir evet ya da hayır yanıtının yeterli olmadığı tam veya yarım kalmış ifadeler ya da sorular olabilir. Örneğin: “...hakkında sanki bir dizi kaygınız varmış gibi görünüyor” “...bu konuda biraz daha bilgi verebilir misiniz?”

• Sağlık, olası fiziksel acılar konusunda sorular sorun: “Sağlığınız nasıl?”, “Baş ağrısı çekiyor musunuz? “sonra da “Bu ağrılara neyin yol açtığını düşünüyorsunuz?”.

• “Tutuklu kaldığınız dönemde en çok nefret ettiğiniz şey neydi?” gibi daha genel bir soru sorabilirsiniz.

4- Aşğılamadan sorgulama yapmak.

• Kişinin öyküsünün, olayla ilgili olarak hali hazırda elde edilmiş olan bilgiyle çeliştiği, net olmadığı durumda nedenini bulmak önemlidir. Bunu bir eleştiri biçiminde değil açıklığa kavuşturmak için yapmalısınız. Özellikle:

- Sıkıştırarak biçimde sorgulamayın

- Açık olmayan noktalar konusunda görüşmenin farklı aşamalarında farklı sorular sorun.

- Referans noktaları ya da olayları kullanarak net bir olaylar kronolojisi oluşturun. Örneğin, kişiye ait bilgilerle (örneğin çalışmaya, mahkemeye, pazara gitme saati,vb) olayın zamanını, tarihini, gününü oluşturabilirsiniz; “Camiye gittikten çok sonra mı tutuklandınız?” “Köye saldırı yılbaşından önce mi oldu?” “Başkanlık seçiminden önce mi kaçırıldınız?”

• Eğer hâlâ yeterince açık olmadıysa “Bir parça kafam karıştı” diyerek daha doğrudan ve yönlendirici sorular sorun.

5- Mağdurun ya da tanığın siyasi konumunun farkında olun!

• Söylenen veya gizlenen şeyler kişinin ifadesini etkileyebilir. Örneğin bir tanık ya da mağdur, üyesi olduğu topluluk ya da siyasi parti tarafından işlenen ihlallere ilişkin bilgi vermede gönüllü olmayabilir. Ancak soru sorulursa, görüşülen kişi bilgi sağlayabilir. Örneğin “hapisten önce X ve Y arasında bir sorun var mıydı?” ya da “isyancıları köye saldırmaya zorlayan neden neydi?” gibi sorular sorabilirsiniz.

6- Mağdurun ya da tanığın sosyal ve kültürel düşüncelerine karşı duyarlı olun!

• Bazı durumlarda sosyal ve kültürel düşünceler, ihlâl hakkında konuşmadan önce açığa çıkarılmıdır: Ne oldu ve nasıl oldu? Uluslararası ilkelere göre bazı eylemlerin insan hakları ihlali olduğunu açıklayın. “tecavüzü ...gibi görmek yanlıştır” ya da “bunun işkence olmadığını düşünmen yanlıştır” gibi ifadelerle mağdurun duygularını hemen olumsuzlamayın.

7- Nasıl dinlemeli ve yanıt vermeli?

- Sakin olmalısınız ve bu sükûneti mağdura da aktarabilmelisiniz
- Açık fikirlilikle, empati kurarak, yargılamadan ve önyargısız dinleyin. Bir insanla konuştuğunuzu unutmayın.
- Kendinizin ve onların ses tonu ve hızının farkına varın.
- “meli”, “malı” gibi değer yüklü kelimeler içeren cümlelerden sakınmaya özen gösterin.
- Görüşme süresince görüşülen kişiyle göz kontağı kurmaya çalışın.
- Dinlerken başınızı sallayın.

8- Eğer görüşülen kişi durmaksızın konuşuyorsa ne yapmalı?

- Mağdur çok üzgünse uzun bir zaman hiç susmadan konuşabilir. Onu hemen susturmaya çalışmayın.
- Eğer konuşmaya makul bir süreden daha fazla devam ederse, derin bir nefes almasını ve bir süre hiç konuşmadan sessizce oturmasını isteyebilirsiniz.
- Kendi kaygılarınızı açıklamak uygun olabilir: Onun ne kadar üzgün olabileceğini, nasıl alt üst olabileceğini kendisine ifade edin.

Görüşmenin Sonlandırılması

1- Mağdur mahkemeye gidiyorsa ya da adalet arıyorsa ne yapmalı?

- Mağdura, bir yeminli ifade vermesi gerektiğini açıklayın.
- Mahkemeye çıkışı için mağduru hazırlayabilirsiniz.
- Mahkemede ne olabileceğini tahmin edin ve mağduru aşağıdakiler için hazırlayın.
  - Kendi toplumunun üyeleriyle karşılaşma olasılığı
  - Saldırganlarla karşılaşma olasılığı
  - Hukuki sistemin nasıl işlediği ve bir cezalandırma için gerekli kanıtların niteliği; açılacak bir soruşturmada sağlanması gereken ayrıntılar; dava sürecinin yol açabileceği travma ve savunma avukatlarının kullanacağı taktiklerin kendisini yargılanan kişi konumuna sokabileceği konusunda bilgilendirme

2- Mağdura ya da tanığa eklemek istediği bir şey olup olmadığını ya da herhangi bir sorunun olup olmadığını sorun!

3- Elde edilmiş olan bilginin nasıl kullanılabileceğini kontrol edin!

- Görüşülen kişinin bilgiyi nasıl kullanacağını anlamasını sağlayın.

4- Tutamayacağınız sözler vermeyin!

5- Gerekli ise ya da olanaklı ise görüşülen kişiyi sorunuyla ilgilenmek üzere diğer örgütlere yönlendirin!

6- Desteği ifade edin!

- Çektiği acılara ve güvenliğine önem veren insanların var olduğunu vurgula,
- Katkısının değerini vurgula,
- Duygusal destek sağla: Mağdur/tanık eğer ağlıyorsa biraz zaman tanı, eğer uygunsa teselli etmek üzere omuzlarını tut.

3.3: İddia olunan failer hakkında bilgi: İsimler, unvanlar, kurumlar, birimler. Faileri teşhis etmek nasıl mümkün oldu?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. Kaynak kişi hakkında bilgi, kaynak kişinin bilgi aktarımı için rızası
İsmi (Soyadı ve ilk adı, takma adı):

.....

Adresi:.....

Telefonları: ..... E-posta .....

Mağdurla arasındaki ilişki ve/veya olaydaki katılımı (seyirci, vb.):

.....
.....
.....

Bilgi, medya veya yetkililere iletilebilir mi? ..... (evet/hayır)

Kaynağın ismi medya veya yetkililere iletilebilir mi? ..... (evet/hayır)

Yorumlar: .....

.....
.....

5. Görüşme hakkında

Görüşmenin yeri:..... Görüşmenin tarihi: .....

Görüşme yapan kişinin ismi: .....Şube ofisi: .....

6- Görüşmeyi yapan kişinin yorumları

Kaynak kişiye veya mağdura sağlanan destek veya tavsiye, kaynağın güvenilirliği hakkında yorumlar, ileride yapılması gereken bilgi toplama, ileride gerçekleştirilmesi gereken eylemler, vb.

.....
.....
.....
.....
.....

IV. BÖLÜM

Zorluklar ve Olası Çözümler

IV.1. İnsan Hakları Savunucularının Maruz Kaldığı Zorluklar ve Olası Çözümler

Dünyanın neresinde olursa olsun, insan hakları savunucuları her türlü insan hakları ihlâline barışçıl ve etkin bir biçimde karşı çıkma, ihlâller meydana geldiğinde bunları açığa çıkarma ve ihlâl mağdurlarına destek verme hakkına sahiptirler.

Bu haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde, diğer uluslararası ve bölgesel Sözleşmelerde yer almaktadır. 9 Aralık 1998 tarihinde BM Genel Kurulu, Evrensel Olarak Kabul Edilmiş İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Yaygınlaştırılması İçin Kişilerin, Grupların ve Toplumsal Organların Hakları ve Sorumluluklarına İlişkin Bildirgeyi kabul etmiştir.

İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi olarak da bilinen bu bildirge, özel olarak diğer insanların haklarını savunma hakkını, insan hakları toplantıları düzenlemeyi, uluslararası örgütlere erişimi ve insan haklarına dair bilginin elde edilmesi ve yayınlanmasını kapsar. Bildirge aynı zamanda, devletin insan hakları savunucularını herhangi bir ihlâl, tehdide, misillemeye, negatif ayrımcılığa, baskıya ya da herhangi bir keyfi eyleme karşı koruma yükümlülüğünü de içerir. Buna rağmen, gündelik çalışmalarında insan hakları savunucuları olağanüstü baskı ve tehlikeye maruz kalmakta ve hakları çoğunlukla ihlâl edilmektedir.

İnsan hakları savunucularının karşı karşıya kaldığı engeller ve insan haklarına ilişkin araştırma yaparken karşılaştıkları sorunlar çoktur. Bu yayının amacı, bu sorunların bir bölümünü sıralamak ve bunların üstesinden gelmek için olası çözümleri ya da telafi mekanizmalarını tanımlamaktır. Karşılaşılan temel sorunlar ve olası çözümler aşağıdakileri içerebilir.

- 1- Ekonomik zorluklar
- 2- Baskıcı hukuk rejimi
- 3- Karalama
- 4- Lojistik sorunlar
- 5- Bilgiye erişim yetersizliği
- 6- Yıpranmış olmak
- 7- Kişisel güvenliğin risk altında olması

Ekonomik Zorluklar

İnsan hakları savunucuları ve onların aileleri, insan hakları alanındaki çalışmalarının doğrudan sonucu olarak ekonomik zorluklarla karşılaşabilirler. Bu zorluklar aşağıdakileri içerebilir:

- az ya da hiç gelir
- çalışmak, iş yapmak için verilen izinlerin kaldırılması
- işsizlik

- işten, okuldan ya da üniversiteden atılma
- aşırı vergi
- iş fırsatlarını ve iş sözleşmelerini kaybetme
- mülkiyetin tahribatı ya da kaybı (hem kişisel olarak hem de örgüt olarak)
- mali yardım taleplerinin reddi
- öğrencilere karşı disiplin uygulaması

Ekonomik Zorluklar

Sorunlar	Uzun Vadeli önlemler	Acil Önlemler
Gelir yetersizliği ya da kaybı	<ul style="list-style-type: none"> - Mali sıkıntı zamanlarında İnsan hakları savunucularını ve ailelerini destekleyin. - Banka hesaplarınızı sağlam ve şeffaf tutun. 	<ul style="list-style-type: none"> - Hızlıca hukuki süreci başlatın; mülkiyetin, toprağın, işin hukuk dışı yollarla alınmasına karşı avukatları arayın. - Fon kuruluşlarını hızlıca bilgilendirin ve alternatif mali mekanizmalar ayarlayın.
Sözleşme kaybı; izinlerin geri çekilmesi, vb	<ul style="list-style-type: none"> - Yetkililerle müzakerelerde bulunun. - Uluslararası tanınma için çaba harcayın. - Etkili kişilerden ve medyadan destek arayın. - Çalışmaları ve sözleşmelerinizi yaygınlaştırın; tek bir büyük sözleşme ile çalışmaktansa küçük sözleşmeleri çoğaltın; uluslararası örgütlerle sözleşme yapmayı gözetin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Sözleşmelerin ya da izinlerin kaybindan dolayı yetkililere karşı hukuki süreçleri başlatın. - Yasadışı yasaklamaları göz ardı edin. - Medya kampanyasını yoğunlaştırın ve halkı hareketlendirin.

Baskıcı Hukuk Rejimi

Pek çok ÷lkede, savunucuların karşı karşıya kaldığı yasal tehditler aşağıdakileri içerebilir:

- Örgütlenme özgürlüğünün ya da ifade özgürlüğünün reddi, yargı sisteminin bağımsız olmayışı gibi uluslararası insan hakları standartlarını ihlâl eden yasaların varlığı.
- Kamu Güvenliğı Yasası, Özel Gönüllü Örgütler Yasası, Resmi Sır Yasası, Olağanüstü Hal Yasaları gibi insan hakları izlemesini engelleyen kanunların varlığı.
- Hükümet yetkililerinin kanunları kötüye kullanması. Buradaki sorun, baskılayıcı kanunların varlığı değil ama onların resmi görevliler tarafından nasıl yorumlandığı ve uygulandığı ile ilgilidir. Bu kategori içinde toplanabilecek sorunlar aşağıdakileri içerebilir:
  - Hukuk dışı örgütler ya da faaliyetlerle ilgili yasaların bir gecede çıkarılması
  - Farklı insanlara kanunların seçici biçimde uygulanması
  - Toplantı düzenlemek için izinlerin inkârı, toplantı ya da gösteri hakkının inkârı
  - Polis ya da diğerleri tarafından bilgiye erişimin reddi
  - Polisin kasıtlı olarak avukatın müvekkiline erişme hakkının engellenmesi
  - Kamusal bilginin inkârı
  - Hükümet Dışı Kuruluşun hukuki statüsünü etkileyecek biçimde kaydını ya da kaydının silinmesini geciktirmek
  - Avukatların, lisanslarının elinden alınması ile tehdit edilmeleri
- Yanlış suçlama, kötü niyetli cezalandırma
- Yasa dışı tutuklama
- Yozlaşmış avukatlar

Baskıcı Hukuk Rejimi

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
Baskıcı yasalar	<ul style="list-style-type: none"> - Diğer örgütlerle güçlerinizi birleştirin. - Anayasal reformlar için ve adil olmayan yasalara karşı hem içerde hem yurt dışında lobi yapın, medyanın demokratikleşmesi için baskı oluşturun.	<ul style="list-style-type: none"> - Yasalardaki boşlukları belirleyin - Ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde hareketlilik sağlayın. - Sivillerle barışçıl gösteriler düzenleyin.
Yasaların manipülasyonu	<ul style="list-style-type: none"> - Şeffaflık ve diyalog için baskı oluşturun. - Muhafız olarak değil ortak olarak görevlilerle iletişimi iyileştirin.	<ul style="list-style-type: none"> - Yasalardaki boşlukları belirleyin. - Hukuka uygunluk için kampanya düzenleyin. - Hukuk davaları açın.
Medya sansürü	<ul style="list-style-type: none"> - Yasaların ifade özgürlüğüne izin veren hükümlerinin uygulanması için kampanya düzenleyin; bölgesel ve uluslararası standartları vurgulayın. - Medyanın bağımsızlığı için kampanya düzenleyin. - İfade özgürlüğünü ihlâl eden zamanı geçmiş tüm yasaların iptali için kampanya düzenleyin.	<ul style="list-style-type: none"> - Sansüre karşı dava açın. - İfade özgürlüğü ve medyada sansürle ilgilenen uluslararası ağları uyarın.
Seyahat kısıtlaması	<ul style="list-style-type: none"> - Vize talep etmeyen ülkelere seyahat edin. - Ülke dışına çıkışların güvenlik gereğiyle yasaklanmasına karşı hukuk mücadelesi yürütün. - Gelecekteki çıkışlarınızı kolaylaştırmak için yetkililerle ilişkilerinizi geliştirin.	<ul style="list-style-type: none"> - Gizli seyahat edin - Uluslararası toplantı ya da gezilere tanınmayan arkadaşlarınızı gönderin. - Gerekli olduğunda çabuk ayrılabilmek için üzerinizde yeterli para bulundurun.
Örgütlerin yasaklanması	<ul style="list-style-type: none"> - Hükümet dışı örgütlere ilişkin tüm kayıt yükümlülüklerini yerine getirin - Mali konularda (ör. vergiler) ve bütçede sorun olmamasını sağlayın - İkinci bir örgüt kurun, böylece biri kapatılırsa	<ul style="list-style-type: none"> - Örgütün yasaklanması durumunda tüm üyeleri haberdar edin - Yetkililerle görüşün - Hemen hukuk mücadelesine başlayın - Medya kampanyası ve kamuoyunu harekete geçirme çabalarını yoğunlaştırın - Çalışmayı sürdürürebilmek için diğer örgütlerin desteğini sağlamaya çalışın(- Faaliyetlerinizi durdurmayın)

Karalama

İnsan hakları savunucularının çalışmalarının destek görmesi, hükümet yetkililerinin, muhalefet partilerinin ya da sivil toplum üyelerinin (bazı kültürel uygulamalara karşı yapılan çalışmalar sivil toplumun, aile bireylerinin vb. karalanmasıyla sonuçlanabilir) olumsuz karalamaları nedeniyle zordur. Sizi karalayan ya da aşağılayanların çoğunun medyaya erişiminin kolay olması ya da medya üzerinde kontrolü, insan hakları savunucusu olarak sizin saygınlığınıza zarar verebilir.

- İnsan hakları ihlallerini ortaya çıkarma ya da dokümanete etme gayretleri her zaman hükümeti ve hükümet yetkililerini kötülemek olarak algılanır. Savunucu, hükümet karşıtı ya da devlete/hükümete karşı bazı yabancı çıkarların uşaklığını yapan kişi(ler) olarak karalanmaya çalışılır.

- Kadın insan hakları savunucuları karalanmaya karşı özellikle savunmasız durumdadır. En az üç taraf tarafından zorluğa maruz kalırlar: Hükümet, kendi aileleri ve kendi iş arkadaşları.

- Kişisel olarak resmi görevliler ya da medya tarafından, kötü anne ve eş olmak, bir kadının göstermesi gereken dikkati ailesine göstermemek gibi kötü örnekler oluşturularak saldırıya uğralar.

- Erkek egemen toplumlarda kadınların rolleri, insan hakları savunucusu olarak çalışma gayretlerini de zorlaştırır: Kendi ailelerinin üyeleri, arkadaşları destekleyici olmayabilir ya da faaliyetlerine son vermeleri için baskı uygulayabilirler.

- Ek olarak, genelde hükümet dışı kuruluşlar alanı ve özelde de insan hakları örgütleri cinsiyet duyarlılığına sahip olmayabilirler: Kadınların bu alandaki temsili son derece düşüktür ve liderlik pozisyonlarında daha az sayıda kadın bulunur; erkek aktivistler kadınların insan hakları alanında çalışmasını teşvik etmezler; kadınlar, erkeklerle yan yana çalıştıklarında genellikle bilgiyi edinen son kişi olurlar. En kötü durum da kadın savunucuların cinsel olarak taciz edilmesi ya da kendi iş arkadaşları tarafından cinsiyet duyarsız davranışların mağduru olmaları durumudur.

- Karalanma özellikle insan hakları savunucularının insan hakları ihlallerini bilmedikleri bir ortamda araştırıldıkları zaman akut hale gelir. Bu durum, nüfusun düşük eğitim düzeyi tarafından da kolaylaştırılabilir.

Karalama

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
Karalanma	<ul style="list-style-type: none"> - Örgütün amaç ve hedeflerini kamuoyuna anlatın. - Örgütün mali kaynakları ve görevi konusunda şeffaflığı sağlayın; bu konularda düzenli olarak açıklamalar yapın. - Farklı örgütlerle sağlıklı rekabetin önüne geçin. - Sivil toplum üyeleri ile destek ağları geliştirin. - Uluslararası ağlar geliştirin.	<ul style="list-style-type: none"> - Örgüt ya da üyelerine karşı girişilen tüm karalama saldırılarına karşı kamuoyunu bilgilendirin - Bilgi yaymak için kiliseler, camiler ve diğer dini kuruluş ya da toplantı yerlerini kullanın - Verdiğiniz bilgilerin doğruluğuna vurgu yapın.
Kadın savunucularının utandırılması	<ul style="list-style-type: none"> - Hükümet dışı kuruluşlar, medya ve benzerleriyle cinsiyet duyarlılığı konusunda eğitimler düzenleyin. - Kadın savunucular ağı oluşturun - Güçlendirme eğitimleri düzenleyin - Kadınların hükümet dışı kuruluşlarda yönetici konumuna gelmelerini teşvik edin ve destekleyin. - Kadınlara karşı ayrımcılık taşıyan yasaların düzeltilmesi için girişimde bulunun.	<ul style="list-style-type: none"> - Medya, resmi görevliler ya da diğer hükümet dışı kuruluşlar tarafından yöneltilen tüm cinsiyetçi hedef gösterme ya da saldırılara anında cevap verin. - Personelin cinsiyetçi herhangi bir davranışına müsamaha göstermeyin.

Yıpranmışlık Hissi

“Diğer insanların çektiği dehşet ile yüz yüze kalmaya ve onların ihtiyaçlarının acilen yerine getirilmesine zamanımızın çoğunu ayırmamızı gerektiren işimiz bunaltıcı hale gelebilir. Kaçınılmaz olarak yaralanırız. Kendimize dikkat etmezsek başka hiç kimseye iyilikte bulunamayabiliriz”.

İnsan hakları çalışması, insan hakları savunucuları ve ailelerinin zihinsel sağlığını etkiler. Pek çok insan hakları savunucusu en azından insan hakları ihlallerine uğrayan mağdurlarla görüşme yapmışlardır. Aynı zamanda insan hakları savunucuları gerilimli olayların ve insan hakları ihlallerinin tanığı olmuşlardır. En kötü durum senaryosunda, bizzat kendiniz bir savunucu olarak ihlâl mağduru olmuş ya da kendi hayatınızın, ailenizin ve yakınlarınızın hayatının tehlike altında olması nedeniyle sürekli önlem almak zorunda kalmışsınızdır.

Çalışmalarınızın, kendi zihinsel ve fiziksel sağlığınız üzerindeki sonuçlarının ve ailenizin ve yakınlarınızın üzerinde etkisinin farkında olmanız ve bunları kabul etmeniz temel önem arz eder.

İşinizin kendi zihinsel sağlığınız üzerindeki olası olumsuz etkilerini kabul etmek, çözüm bulmaya doğru atılmış ilk ve en önemli adımı oluşturur.

Olası Belirtiler

Depresyon belirtileri ve travmanın etkileri kişiden kişiye değişir. Aşağıda, yaptığınız iş sayesinde stresli olduğunuzu ve olasılıkla travmaya maruz kaldığınızı gösteren olası belirtilere ilişkin bir liste yer almaktadır.

- Uykusuzluk
- Kâbuslar
- Geçmişe dönüş
- Kopukluk hissi ya da diğerlerinden ayrılma hissi;
- Arkadaşlara ya da aile üyelerine yöneltilmiş şiddet patlaması (örneğin aile içi şiddet); ailenin göz ardı edilmesi
- Yoğunlaşmada güçlük çekmek
- Uzun saatler çalışmak; diğer konulara azalan bir ilgi göstermek ya da hiç ilgilenmemek
- İçki problemleri
- Depresyon (gerekçesi olmadan ağlamak gibi)

Depresyon için Başvurulacak Olası Yollar

1- Olmasını önlemek

- Ruhsal sağlık problemlerinin, insan hakları ihlallerine maruz kalmanızdan ötürü kaynaklandığının farkında olun.
- Bir örgüt için çalışıyorsanız, bu tür sorunların bilinmesi konusunda ve örgütün bu tür sorunları ele alacak rehber ilkelere sahip olması konusunda ısrarlı olun.
- Sorunlarınızı konuşun; iş arkadaşlarınızı bu sorunları konuşmaya teşvik edin.
- Düzenli görüşme oturumları düzenleyin: Afrika'daki bir dizi insan hakları örgütü çalışanların; insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalma, stresli bir olay, zor misyonlar ya da acı dolu görüşmeler

gibi zor deneyimlerden sonra birbirini bilgilendirdiği bir sistem geliştirmiştir. Bu oturumlar en azından olaylar hakkında konuşma ve özellikle de yaşanan duygular hakkında konuşmayı içerirler.

- Egzersiz yapın! Fiziksel egzersizler, çalışma sırasında yaşadığınız stresinizden kurtulmanıza yardımcı olabilir.

- İşten sonra dinlenme ve gevşemeye vakit ayırın: Eğlenmeye şakalaşmaya vakit ayırın, masaj gibi diğer stresle baş etme mekanizmalarına vakit ayırın.

2- Depresyon ya da travma sonrası stres bozukluğundan yakınmanız varsa;

- Gergin ve travmaya maruz kalmış olduğunuzu kabul edin.
- Yardım isteyin: Size ve ailenize sorunlarla baş etmenize yardımcı olabilecek doktorlar, zihinsel sağlık profesyonelleri, işkence mağdurları için merkezler gibi hükümet dışı kuruluşlar vardır.
- Güvenilir arkadaşlarınız, iş arkadaşlarınız, aile üyelerinizle sorunlarınız hakkında konuşun.
- Aileniz sizin stresiniz nedeniyle ızdırap çekiyorsa yardım isteyin, sorunu ailenizle birlikte konuşun. Stresinizin devam etmesine izin vermeyin. Ailenizi göz ardı etmeniz, öfkenin patlamasına ve en kötü durum senaryosunda ise aile içi şiddete, aile yaşantınızın zarar görmesine, saygınlığınıza zarar verir ve aile içi şiddet açısından insan hakları ihlali oluşturur.

Lojistik Sorunlar

İnsan hakları savunucuları, iletişim araçlarının ve temel ekipman (bilgisayar, daktilo, kamera, telefon vb) yetersizliğinden, kötü altyapı ya da hava koşulları, telefon ya da elektrik bağlantısı yokluğu gibi daha genelde karşılaşılan genel sorunlara kadar sayısız lojistik sorunlarla karşı karşıya kalırlar. Bu tür sorunlar özellikle kırsal alanlarda akut haldedir.

Lojistik Sorunlar

Sorunlar	Acil Önlemler
<ul style="list-style-type: none"> - Ulaşım araçlarının yokluğu - Kamera, ses kayıt cihazı vb. yokluğu	<ul style="list-style-type: none"> - Araç ya da cep telefonu vb. edinebilmek için finansman sağlama ya çalışın. - Ulaşım konusunda yardımcı olabilecek güvenilir ilişkiler kurun. - Diğer hükümet dışı kuruluşlarla cihaz paylaşımını geliştirin. - Olanaklarınızı artırın; örneğin bu tür cihazlar konusunda uzman işyerlerinden destek isteyin.
Zayıf altyapı (yollar, elektrik, telefon, vb)	<ul style="list-style-type: none"> - Araçlarını kullanabileceğiniz güvenilir ve dost örgütlerle ilişkilerinizi geliştirin (ör. BM büroları, kalkınma ve insan hakları örgütleri vb).
Kötü altyapı ya da kötü hava koşulları	<ul style="list-style-type: none"> - Seyahate çıkmadan önce yol ve hava koşulları hakkında bilgi alın, farklı ulaşım güzergâhları belirleyin.

Bilgiye Erişememe

Bilgiye erişim yetersizliği insan hakları çalışanları tarafından sıkça karşılaşılan bir sorundur. Bu durum, resmi yetkililerin işbirliği yapmamasından, tanıkların ve mağdurların çekingenliği ya da korku duymasından, olayın vuku bulduğu yere seyahat etmenin olanaksızlığından kaynaklanır. Örneğin, insan hakları savunucularının çalışması, yerel insanları ya da savunucularını taciz eden, onları aşağılayan ya da tehdit eden yetkililer tarafından da engellenebilir.

Pek çok vakada, insanlar yetkililer kendilerine izin verene kadar ya da izin vermedikçe işbirliği yapmayı reddedebilirler. Ya da insanlar yanlış varsayımlar temelinde işbirliğinde bulunabilirler: İnsanların davranışları bazen insan hakları örgütlerinin çalışmalarını yavaşlatabilir. Örneğin insanlar hükümet dışı insan hakları örgütlerinin çok güçlü olduğunu ve insanların cezaevinden serbest bırakılmasını sağlayabileceklerini düşünebilirler.

Ek olarak, savunucular da kültürel hassasiyet ya da anlayış konusunda eksiklik gösterebilirler. Örneğin, kırsal alanlardaki ihlalleri araştırırken, yerel toplum tarafından “çok şehirli” olarak görülebilir ya da gerçekten şehirlilere has davranışlar gösterebilirler. Dahası, yerel dilleri akıcı biçimde ya da hiç konuşmıyor olabilirler, yerel ya da kültürel özellikleri anlamayabilirler.

Bilgiye Erişememe

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
Yetkililerin işbirliği yapmaması	<ul style="list-style-type: none"> - Yardımlarını sağlamak için resmi görevlilerle yakınlık ve dostluk kurun; tüm kuruluşlara giriş için izin sağlayın - Uzak bölgelerden üyeler bulmaya çalışın - Bilgi sağlamak için komiteler oluşturun - Yetkilileri insan haklarını desteklemeye ikna edin.	<ul style="list-style-type: none"> - Bir üst yetkili ile görüşün. - Dini kuruluşlar ya da diğer kurumlar içinde çalışın. - Komşu köy ya da mahallelere gidin - Mahkeme belgelerini alın. - Geleneksel önderlere saygı gösterin; işbirliği yapmalarını sağlayın. - Yetkililerin işbirliği yapmamasını teşhir edin.
Toplumdan düşmanca tavırlar	<ul style="list-style-type: none"> - Amirler, resmi görevliler ve topluma yönelik yurttaşlık ve insan hakları eğitimleri düzenleyin. - Uzak olanlar da dâhil tüm bölgelerde örgütlenmeye çalışın. - Aracılık yapabilecek kişileri belirleyin - İnsan hakları savunucularını toplumda güven sağlamak konusunda eğitin. - Ortaklık, becerilerin aktarılması ve bilgi sağlanması konularında somut kurallar koyun.	<ul style="list-style-type: none"> - Geleneksel önderlerden yardım isteyin. - Orada neden bulunduğunuzu açıklamak için toplantılar düzenleyin. - Çalışmalarınızı açıklamak için zaman harcayın; sabırlı olun! - Hiyerarşiyi gözetin: Kilit yetkili ve yöneticilerin desteğini alın. - Ayrıldığınızda bir boşluk ya da kırgınlık bırakmamaya dikkat edin.
Olay yerine gidişin yasaklanması (ör. cezaevi)	<ul style="list-style-type: none"> -Yardımlarını sağlamak için resmi görevlilerle yakınlık ve dostluk kurun. - Tüm kuruluşlara giriş için izin sağlayın.	<ul style="list-style-type: none"> - Daha üst bir yetkili ile görüşün - Yetkililerin işbirliği yapmamasını teşhir edin. - Olay yerine gidebilmek için mahkeme kararı isteyin - Tanık ya da ilişkili olanları sizinle temasa geçmeye çağırın.

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
İletişimde zorluk	- Yaygın dilleri kullanın, malzemeyi yerel dillere çevirin, zaman içinde güven oluşturun ve gizliliğe bağlılığınızı gösterin. - Personeli kültürel duyarlılık konusunda eğitin.	- Alçakgönüllü olun. - Önyargılarınızın farkında olun ve gidermek için çaba harcayın. - Kırsal alanda çalışan örgütlerle ağ oluşturun; bilgi alın.
Farkındalığın olmaması	- Yaygın dilleri kullanın, malzemeyi yerel dillere çevirin, zaman içinde güven oluşturun ve gizliliğe bağlılığınızı gösterin. - Personeli kültürel duyarlılık konusunda eğitin.	- Alçakgönüllü olun. - Önyargılarınızın farkında olun ve gidermek için çaba harcayın. - Kırsal alanda çalışan örgütlerle ağ oluşturun; bilgi alın ve önerilerini dinleyin.
Çelişkili, yanlış bilgi	Lütfen II. Bölüme bakınız.	

Kişisel Güvenliğe Karşı Riskler

1- Kim risk altında olabilir?

- Savunucular: İnsan hakları savunucularının yaşamına, güvenliğine ve özgürlüğüne karşı pek çok potansiyel tehdit bulunur.
- Savunucuların bağlantıları: Bunlar potansiyel olarak benzer tehlikelere maruzdurlar.
- Savunucuların aileleri, arkadaşları, iş arkadaşları, vb.

2- Riskler nereden geliyor?

- Riskler, polis, güvenlik ya da askeri güçlerden; muhalif gruplardan; isyan güçlerinden; bireysel insan hakları faillerinden ve yakınlarından; sivil toplum üyelerinden gelebilir.

3- Riskler nelerdir?

- İnsan hakları savunucularının fiziksel güvenliğine yönelik tehditler: Ölüm tehditleri, kadın insan hakları savunucularına yönelik tecavüz ya da tecavüze yeltenme; dövülme, polis şiddeti ve tacizi, keyfi alıkonma, ev ya da ofislerin bombalanması, kundaklama; sahte haydutluk; insan hakları savunucuların ev ve ofislerine yönelik siyasi olarak güdülenmiş hırsızlık; gözdağı verme, aşığılama, vb.
- Kişi güvenliğine yönelik diğer riskler, örgüte sızma, telefon dinleme, insanların takip edilmesi; polis korumasının yetersizliği, vb.

4- Bilgi toplama sırasında özellikle risk altında olabilirsiniz!

- İnsan hakları savunucularının yaşamı ya da fiziksel sağlığına yönelik riskler, araştırılan vakanın ya da araştırma yerinin niteliği nedeniyle özel bir araştırma sırasında çoğalabilir. Örneğin, zayıf iletişim ağırları, alışıldık destek ağlarının yokluğu, savaş bölgelerine seyahat gibi nedenlerden ötürü maruz kalınabilecek tehlikeler artabilir.

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
Bütün Riskler	<ul style="list-style-type: none"> - İş arkadaşlarınızla düzenli olarak risk değerlendirmesi yapın. - Duruma bağlı olarak, açık olmaktan tedbirli olmaya kadar en iyi stratejileri belirleyin. - Ulusal ve uluslararası ağlara katılın. - Güvenebileceğiniz insanları işe alın. - Güvenlik tehditlerine karşı sizi uyara-bilecek tüm kanalları oluşturun ve kullanın, örneğin güvenlik görevlileri ve aileleri vb. - Güvenlik görevlilerine arkadaşça davranın. - Ailenizi ve arkadaşlarınızı risk önleme ve örneğin, tutuklama gibi sorunlara tepki gösterme konusunda eğitin.	<ul style="list-style-type: none"> - Tehditleri kamuoyuna açıklayın. - Mahkemelere şikâyetle bulunun. - Koruma talep edin.
Binaların (Ofis ve evler) Güvenliği	<ul style="list-style-type: none"> - Ofis ve evler güvenli ve iyi aydınlatılmış mahallelerde bulunmalıdır. - Ofisinizde konuklar varken ofisinizi gözetimsiz bırakmayın. - Tüm konuklar ev ya da ofisinize gir-erken kaydedilmelidir. - Kuruluşunuz için tepki çekecek ya da muhalif isimler seçmeyin. - Daha güvenli, küçük alternatif ofisler edinin. - Ofis ya da evinizde girişi gözetimsiz bırakmayın. - Kapı güvenliğini artırın.	<ul style="list-style-type: none"> - Ofisinize yönelik riskleri değerlendirin ve ofisi kapatmak ya da çalışmayı sürdürmek konusunda karar verin. - Her durumda ilişkilerinizi ve bir-likte çalıştığınız kişileri uyarın.
Ofisin gözetim altında olması	<ul style="list-style-type: none"> - Telefonda gizlilik gerektiren konuların konuşulmasını önleyin.	<ul style="list-style-type: none"> - İlişkilerinizi ve birlikte çalıştığınız kişileri uyarın. - Diğer hükümet dışı örgütleri ve ortaklarınızı uyarın. - İçişleri Bakanlığına yazı yazın. - Yetkililer hakkında şikâyetle bulun.

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
Ajan yerleştirme	<ul style="list-style-type: none"> - Yeni üye ya da destekçiler hakkında dikkatli olun. - Yeni üyeler için bir deneme dönemi tespit edin, onlara bir eski üye ile birlikte yerine getirecekleri görevler verin. - Konuklardan kimlik sorun. 	<ul style="list-style-type: none"> - Ajanların istifa etmelerini ve ofisi terk etmelerini isteyin. - Neler yapmış olduklarını ve kimlerle ilişkide olduklarını öğrenin. - Diğer hükümet dışı örgütleri ve tüm ilişkilerinizi uyarın.
İzlenme	<ul style="list-style-type: none"> - Uyanık olun. - İlişkilerinizi izlendiğiniz konusunda uyarın. - Kamu toplu taşıma araçlarını kullanın. - Planlarınızı değiştirin. - Yavaşlayın ve sizi izleyen aracın plakasını kaydedin. - Sizi izleyenlere farkında olduğunuzu hissettirin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Normal davranın. İzleyen ısrar ederse ve acil bir tehlike olduğunu düşünüyorsanız kalabalık bir yere, bir eve ya da polis karakoluna gidin. Özellikle kapıyı açmak zaman alıyorsa evinize ya da ofisinize gitmeyin. - Mümkünse araç değiştirin.
Sözlü saldırı ve tehdit	<ul style="list-style-type: none"> - Duyarlı konularda açık ve savunabileceğiniz görüşler öne sürün. - Gazetecilere dikkat edin, "kayıt dışı" konuşmaktan kaçının, emin değilseniz hiçbir şey söylemeyin. 	<ul style="list-style-type: none"> - Rapor ya da gazete haberlerinin kopyalarını edinin. - Sözlü saldırılara 24 saat içinde ve topluca karşılık verin. - Diğerlerini hemen uyarın. - Düşmanca davranmayın, gerçekçi olun. - İkna edin.
Tutuklama	<ul style="list-style-type: none"> - Tartışmalı konularda partizan gibi davranmayın, açık olun. - Kendinizi savunmasız bırakacak ve onurunuzu tehlikeye atacak durumlardan sakının. - Hassas konularda, mümkün olduğu kadar, ortak davranın ya da ortaklıklar oluşturun - Acil başvuru yapılabilecek bir sistem kurun. 	<ul style="list-style-type: none"> - Tutuklama emrini ve polisin kimliğini talep edin. - Haklarınızın bilincinde olun; çok sarsılmayın, sakin olun. - Karakola sizinle birlikte başka bir kişinin daha gelmesi için ısrar edin, böylece başkaları nereye götürüldüğünüzü bilecektir.

Sorunlar	Uzun Vadeli Önlemler	Acil Önlemler
Kişisel saldırılar	<ul style="list-style-type: none"> - Gittiğiniz her yerde birisinin size eşlik etmesini sağlayın. - Size yakın olan kişilere, ne yapıyor olduğunuzu ve nereye gidiyor olduğunuzu bildirin. - Evinize ya da işinize giderken kullanabileceğiniz farklı bir güzergâh belirleyin. - Hazır ve temkinli olun; uyanık kalın - Kuytu, ıssız yerlerden, barlardan ve geç saate kadar çalışmaktan kaçınin. - Motoru çalıştırmadan önce arabanızı kontrol edin. - Mektupları bomba olasılığı için kontrol edin. - Ayakta ve yatarak kapsamlı bir tıbbi kontrolden geçin, güvenilir doktorlar listesi hazırlayın. 	<ul style="list-style-type: none"> - İnsan hakları savunucuları ile çalışmaya istekli doktorlarla ilişki kurun - İkna edin; düşmanca davranmayın; sağduyulu davranın. - Gerekliyse: Kendinizi savunun; başınızı her zaman koruyun. - Çılgık atın (gerçekten çok acı çektiğinizi düşüneceklerdir).
Zorla kaçırılma	<ul style="list-style-type: none"> - Uyanık olun. - Yalnız olmaktan kaçınin. - Ofisin ve evin önünü ve etrafını her zaman iyi aydınlatın. - Araba sürerken arabanın kapılarını daima kilitli tutun. - Eğer mümkünse, tek başına yaşamayın. - Tehlike söz konusu ise saklanın. 	<ul style="list-style-type: none"> - Durumu tartın: Konuşmaları dinleyin ve kaçırma nedenlerini anlamaya çalışın.

IV.2. Stresle Baş Etmek

Stres Nedir?

Stres normal bir durumdur. Fiziksel ve/veya duygusal bir tehdide karşı vücudun verdiği doğal bir tepkidir. Stres, bir kişinin vücudunu, aklını ve enerjisini aktif hale getirmesi açısından olumlu olabilir. Herhangi bir verili duruma karşı vücudun hemen ve yeterince tepki göstermek zorunda olduğu her kaynağı kişinin harekete geçirme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Ancak, eğer stres çok uzun sürerse, vücudun kaynakları tükenecek ve kişi negatif ya da zararlı stres tepki biçimleri geliştirecektir.

Temel Stres: Bu, gizli nedeni oluşturan strestir. Temel stresi, kişisel, duygusal, aile ya da toplumsal düzeylerdeki çeşitli gerilim kaynakları oluşturur. Gündelik çevrede meydana gelen değişiklikler (yeterli iletişim olmaksızın aileden uzak kalmak, farklı kültürlerden gelen yeni insanlarla çalışmak, işteki belirsizlikler, özümsemesi gereken yeni bilgiler, vs.) stresi artırabilir. Aktivistler bunun için hazırlıklı olmalı ve bununla baş etmek için nasıl stratejiler geliştireceklerini öğrenmelidirler. Temel stres normal olarak yeni bir görevin ilk bir kaç haftasında azalır.

Kümülatif Stres

Bu, iş ve iş dışı stres faktörlerinin uzun bir süre meydana gelmesidir ve “yıpranma” olarak bilinen mesleki tükenmeyi beraberinde getirebilir.

Yıpranma

Yıpranma normal stresle baş etme mekanizmalarının tüketilmesidir.

Travmatik Stres ya da Kritik Vaka Stresi

Gündelik deneyimin dışında aktivistin, yaşamının yakın bir tehdit altında olduğuna dair algılamanın olduğu, şiddete ya da doğal bir afete tanıklık ettiği ya da maruz kaldığı durumlarda meydana gelir. Belirli sayıda vakada, travmatik stres, daha sonra zihinsel sağlık uzmanları tarafından ele alınması gereken travma sonrası stres bozukluğu olarak adlandırılan patolojik bir duruma evrilebilir.

Howard Davies Federasyonu alandaki stres nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

- Zor yaşam koşulları
- Ağır iş yükü ya da durağanlık
- İlişkiler ve iletişim
- Kültürel farklılıklar
- Mahremiyetin olmaması/kişilik çatışmaları
- Dinlenme faaliyetlerinin, sosyal ve kültürel yaşamın yetersizliği

- Güvensizlik
  - Savaş/ Güvenlik olayları
  - Saldırı ya da hırsızlık hedefi
- Sağlık riskleri, iyilik durumuna yönelik tehdit
  - Güvenlik kısıtlamaları altında yaşam
  - Afet sonrası tehditler ya da afetin yeniden meydana gelmesi
  - Kaza ve hastalık riskleri
  - Tıbbi altyapının eksikliği
- Bir kişinin değerlerine, ideallerine ve inançlarına yönelik tehditler
  - Savaşın, afetlerin ya da insan tarafından yapılan katliamların akut sonuçlarına maruz kalma
  - Mağdurların devam eden acılarına ve travmalarına maruz kalma
  - Yolsuzluk, belirsiz durumlar ya da motivasyonlar
  - Yararlanıcıların düşmanlığı/yararlanıcıların karşılanmayan ihtiyaçları
- Aktivistin ailesi ile ilgili stres
  - Ortağının stresi
  - Aile ile iletişim yetersizliği
- Eve dönüş
  - Aile, arkadaşlar, iş arkadaşlarıyla iletişim
  - “Sıradan” hayata geri dönüş
- Mali istikrarsızlık
  - Gelecek iş fırsatları hakkında kaygılanma

Kümülatif (Eklenecek Artan) Stres

Kümülatif stres, ağır iş yükü, zayıf iletişim, yararlanıcıların ihtiyaçlarını karşılayamamaktan doğan hayal kırıklığı, güçsüzlük duygusuna yol açan durumlarla baş etmek zorunda kalmak, temel ihtiyaçların yetersizliği ve dinlenememek ya da gevşeyememek gibi çeşitli stres faktörlerinin birikmesinin sonucunda meydana gelir. Normal koşullar altında yeterli kişisel ve ekip stres yönetimi tarafından izlenebilir; ancak afet gibi bazı durumlarda kümülatif stres hızla artabilir ve “yıpranma” olarak telaffuz edilen mesleki tükenmeye yol açabilir.

Kümülatif stres, en çok belirli bir görev üstlenen delegasyonlarda karşılaşılan bir stres biçimidir. Delegasyon üyeleri ve delegasyon şefleri bunu küçümsememelidir. Büyük ölçüde insani ve acil yardım işlerinin içinde yerleşik olmasına rağmen, personel, süregitmekte olan koşulları göz önüne alarak bunun makul sınırlar içinde kalmasını sağlamalıdır.

Kümülatif Stresin Nasıl farkına Varılır?

- Kümülâtif stresin en yaygın işaretleri aşağıdakileri içerir:

- **Fiziksel belirtiler:** Aşırı yorgunluk, ishal, kabızlık, baş ağrıları, karın ve sırt ağrıları, uyku bozuklukları, iştah değişiklikleri.

- **Duygusal belirtiler:** Sinirlilik, hayal kırıklığı, suçluluk, ruhi değişimler, aşırı kötümserlik ya da iyimserlik, ağlama nöbetleri, kayıtsız kalma, kâbuslar, depresyon.

- **Ruhsal belirtiler:** Unutkanlık, yoğunlaşma eksikliği, iş performansındaki zayıflık, olumsuz davranış, yaratıcılığın ve motivasyon kaybı, sıkılma, kendine olumsuz bakma, paranoyak düşünceler.

- **İlişkisel belirtiler:** İzole edilmiş hissetmek, diğerlerine karşı hoşgörüsüzlük, yalnızlık, evlilik sorunları, sosyal geri çekilme, anti sosyal davranış.

- **Davranışsal değişiklikler:** Artan alkol, uyuşturucu ve/veya sigara kullanımı, yeme alışkanlıklarında ya da cinsel davranışlarda değişim, riskli davranışlarda artış, hiperaktivite, şüpheli davranışlar, durumlardan kaçınma.

- **İnanç sistemlerinde çöküntü:** Boşluk duygusu, dinsel inançlara şüpheli yaklaşım, affedilmeme duygusu, sihirli çözümler arama, yaşam amacını yitirme, yaşama karşı şüphecilik, kendi değerini ispat etme ihtiyacı.

- Kişisel zayıflık ya da profesyonel olmamanın işareti olmadığını farkına varmak;
- Baş etme mekanizmalarınıza aşırı yük bindirildiğini gösteren işaret ve belirtileri fark etme sorumluluğuna sahip olmak;
- Destek aldığınızı, sadece stresin belirtileri ile değil ama aynı zamanda stresin kaynaklarını belirlemek ve uğraşmak için de destek almak önemlidir.
- Bir ekipte, aşağıda belirtilen grup tepkileri kümülâtif stres etkisi olabilir:
  - Yöneticilere karşı öfke
  - İnisiyatif alma yetersizliği
  - Klik oluşumu (iç ve dış çevre)
  - Gruplar arası çatışma
  - Yüksek düzeyde personel giriş çıkışı
  - İşyerine yönelik olumsuz davranış
  - İş arkadaşlarına yönelik eleştirel davranış
  - Günah keçisi anlayışı

Yönetimin Rolü

Yöneticiler, sağlıklı bir çalışma çevresini koruyarak kümülâtif stresin önlenmesinde hayati bir rol oynarlar. Sadece kendi personelleri için sağlıklı bir rol modeli oluşturmaya hizmet etmezler, ama aynı zamanda delegasyonda ortaya çıkan gerginlikler ve iletişim sorunları hakkında konuşmak üzere fırsatlar yaratabilirler, spor ya da sosyal etkinlikler örgütleyerek iş dışı faaliyetleri kolaylaştırabilirler.

Yöneticiler olumsuz eğilimlerin farkına vardığında, bundan olumsuz etkilenen kişi için dinlenme ve kişinin stresinin nedenleri konusunda kendisiyle konuşma fırsatı sağlamalıdır. Durumun ciddiyetine bağlı olarak, uzun bir hafta sonu ya da bulunulan yerin dışında dinlenme ve eğlenme olanaklarının sağlanmasını içerebilir.

Kümülatif Stres Nasıl Önlenir?

• Kişisel Kaynaklarınızı Kullanın

- Sosyal ağ.
- Yeterli eğlenme faaliyetleri.
- Kendinizi Tanıyın.
- Kaynaklarınız neler?
- Sınırlarınız neler?
- Stres tepkileriniz (stresle ilgili ankete bakınız) neler?

• Paylaş- İletişim Kur-Net Ol

- Kuşkularınızı, korkularınızı ve hayal kırıklıklarınızı paylaşacağınız birini bulun.
- (Delegasyon şefine, iş arkadaşlarınıza) ihtiyaçlarınızı ifade edin.
- “Hayır” deyin (örneğin, makul olmayan iş taleplerine karşı).

• Birbirinizi Destekleyin

- Arkadaşlarınızı dikkate aldığınızı gösterin ve onları dinleyin.
  - Gözlemlerinizi eleştirmekten ya da küçümsemekten kaçının.
  - Davranış değişikliklerine karşı uyanık olun ve gerekirse eylem önerin (uzun bir hafta sonu tatili almak gibi).
  - Güvenlik olayları durumunda, konuşmak ve duyguları paylaşmak için zaman tanıyın.
- Genel Merkezinizden destek isteyin.
- Sağlık görevlisinden.
  - Stres danışmanından (telefonla destek, e-posta, faks, gerekirse ziyaret ederek)

Strese Karşı İpuçları

- Olanaklı olduğu her zaman, normal çalışma saatlerine uyun. Hafta sonları çalışmaktan kaçının.
- Dinlenmek, gevşemek ve ilişkiler için yeterli zaman ayırın.
- Düzenli olarak dengesi iyi ayarlanmış biçimde öğünlerinizi yiyin. Aşırı alkolden kaçının.
- Vücudunuzu dingin tutun. Zevk aldığınız şeyleri yapın.

Travmatik Deneyimlerle Baş Etmek

1- Travmatik Deneyim Nedir?

Bir travmatik deneyim, bizzat yaşadığınız ya da şahit olduğunuz üzüntü verici bir olaydır. Bu, bir yakınınızın kaybı ya da yaralanması, bir kazaya karışmış olması ya da şiddete maruz kalması olabilir. Sizi şok eden bir şeye şahit olmuş olabilirsiniz ya da savaş, toplu katliam, doğal ya da endüstriyel bir afet gibi tehdit edici bir durumun içinde olabilirsiniz. Bu olayların herhangi biri herhangi bir kişiyi mutsuz kılacaktır.

Travmatik bir deneyim sonrasında, tepki göstermek sağlıklı ve normal bir davranıştır. İlk günlerde ve haftalarda verilen tepkiler:

- Her şey gerçek dışı, kâbus gibi hissedilir. Ne olduğunu anlamanız ve kabul etmeniz son derece zordur.
- Baş ağrısı çekersiniz; hasta ya da üşümüş hissedersiniz; terli ve kas gerginliği hissedersiniz.
- Üzgün, ilgisini kaybetmiş ve duygusal boşluk hissedersiniz.
- Olayları hatırladığınızda ve travmayı akla getiren durumlardan kaçındığınızda gergin ve sinirli olursunuz.
- Uyku uymakta zorlanırsınız ya da uykunuz kaçır, kâbus görürsünüz.
- Olayı sürekli hatırlarsınız.
- Aynı korkunç olayın tekrarlayacağından ya da delireceğinizden korkarsınız.
- Tekrar olaya geri döner ve sorumlu hissederek ve farklı bir şey yapmış olmayı dileyerek “neden böyle” olduğunu sorgularsınız.

2- Travmatik Deneyimlerle Baş Etmek

Aynı duruma karşı bazı insanlar diğerlerine nazaran daha fazla tepki gösterirler. Olağan olmayan durumların neden olduğu normal tepkiler zamanla ortadan kalkar. Tepkileriniz aklınızdaki deneyimlerle işinizi yapmanıza yardım edecektir. Azar azar, travmatik deneyimin etkisinden kurtulacaksınız ve yaşam devam edecektir.

3- Kendinize nasıl yardım edebilirsiniz?

- Travmatik bir olayın olması durumunda, delegasyon başkanınız idari usuller hakkında size tavsiyede bulunacaktır. Kendinizi rahat hissettiğiniz birisiyle konuşun ve ona olay sırasında ve sonrasında ne düşüncünüz ve hissetmiş olduğunuzu anlatın.
- Tepkilerinizin normal ve kaçınılmaz olduğunu hatırlayın. Korkuyu ve yabancı duyguları seslendirmek yararlıdır. Bazen duygularınızı anlatmaktan ziyade “yaparak” ifade etmek daha kolaydır. Çizin, boyayın, yazın, enstrüman çalın, egzersiz yapın.
- Geriliminizin farkında olun ve amaçlı olarak gevşemeye çalışın. Ağır ağır nefes alın ve kaslarınızı gevşetin.
- Size yakın olan kişilerin ne söylediğini dinleyin ve olay hakkında düşünün. Olay onları da etkilemiştir.
- Kendinize özel dikkat sarfedin. Doğru dürüst yemeğe gayret edin ve alkol almaktan kaçının. Fiziksel egzersizler geriliminizi azaltmak için iyidir.
- Eğer talep edilen görevleri yapmakta zorlanıyorsanız rutin görevlerinizi yerine getirmeye devam edin. İş arkadaşlarınıza ve üstlerinize anlayabilmeleri için bu travmatik olayın sizi nasıl etkilediğini anlatın.
- Uyuyamıyorsanız ya da çok sinirli hissediyorsanız, güvенеbileceğiniz birisiyle ya da şefinizle bu konuyu görüşün. Kendi kendinize ilaç almayın ama mutlaka tıbbi tavsiye alın.
- Kayıplarınızın farkına varın. Kendinize iyi davranın. Önemli bir travmatik olay meydana geldikten sonra olanları nasıl göreceğinize ilişkin değerlendirme vakit alabilir.

- Bir kaç hafta sonra eğer hala kendinize gelemiyorsanız ya da tepkileriniz aşırı görünüyorsa, kurumunuzun sağlık görevlisi ile bağlantı kurmalı ve tepkileriniz konusunda görüşmelisiniz.
- Genel merkezimize döndüğünüzde stres danışmanı ile belirli bir süre görüşmelisiniz.

Unutmayın!

- Duygularınızı ifade edin ve olabildiğince çabuk bir biçimde duygularınız hakkında konuşun.
- Travmatik bir olay sonrasında üzgün olduğunuzu belirten tepkilere sahip olmanız normaldir.
- Travmadan çıkmak vakit alır.
- Saplanıp kalmış hissediyorsanız, yardım alın. Kendinizi tecrit etmeyin.
- Güvenlik olayı olduğunda, sağlık ve güvenlik görevlileri hemen bilgilendirilmelidir.

Stres Üzerine Küçük Bir Anket

Bu ölçüm için biçimsel bir norm bulunmamaktadır. Her bir sorunun içeriğine bağlı olarak, 0–15 puan arası, temsilcinin kendi işinde stresle yeterince baş ettiğini gösterir. 1–25 arasında alınan puanlar, çalışanın iş stresi altında olduğunu ve bazı önleyici tedbirlerin alınması gerektiğini belirtir. 26–35 arası puan olası bir yıpranmışlığın işareti olabilir. Alınan puanlar 35'in üstünde ise tam anlamıyla yıpranmışlık işaretidir. Geçen ay içinde aşağıdaki belirtilerden ne kadarının sizin için doğru olduğunu sıralayın.

0=Hiç • 1 = Nadiren • 2 = Ara sıra • 3 = Sıklıkla • 4 = Neredeyse her zaman

- 1- Kolaylıkla yoruluyor musunuz? Yeterince uyumuş olsanız bile çoğu zaman kendinizi yorgun hissediyor musunuz?
- 2- İnsanların talepleri ve günlük faaliyetlerine ilişkin hikâyeleri dinlemekten sıkılıyor musunuz? Ufak tefek rahatsızlıklar sizi sabırsız ya da kızgın hale getiriyor mu?
- 3- Giderek kendinizi eleştirel, şüpheli ya da hayal kırıklığı içinde mi hissediyorsunuz?
- 4- İfade edemediğiniz bir üzüntüden etkileniyor musunuz? Her zamankinden daha fazla ağlıyor musunuz?
- 5- Randevuları, nihai tarihleri, kişisel eşyalarınızı unutuyor musunuz? Unutkanlaştınız mı?
- 6- Yakın arkadaşlarınız ve aile fertleri ile daha az sıklıkta mı görüşüyorsunuz? Kendinizi yalnız kalmayı ister ve hatta en yakın arkadaşlarınızdan kaçır halde buluyor musunuz?
- 7- Rutin işleri yapıyor olmak bir çaba olarak mı görünüyor?
- 8- Mide ağrısı, baş ağrısı, genel ağrı ve acı, sürekli üşüme gibi fiziksel şikâyetleriniz var mı?
- 9- Günlük aktiviteler bittiğinde şaşırılmış ya da oryantasyonu bozulmuş hissediyor musunuz?
- 10- Geçmişte ilgilendiğiniz hatta keyif aldığınız faaliyetlere karşı ilginizi kaybettiniz mi?
11. İşiniz için küçük bir istekliliğiniz var mı? İşinize karşı olumsuz, değersiz ya da depresif hissediyor musunuz?
12. Olmanız gerektiğini düşündüğünüzden daha az mı üretkensiniz?
13. İşinizle baş etmek için daha fazla (ya da az) mı yemek yiyorsunuz, daha çok sigara mı içiyorsunuz ya da ilaç kullanıyorsunuz?

Toplam Puan (1–13 için puan ekleyin): .....

V. BÖLÜM

Rapor Yazmak

V.1. Rapor Nasıl Yazılır?

İnsan hakları ihlallerine ilişkin raporlar çok çeşitli biçimler alabilir ve birçok farklı yaklaşımı izleyebilirler. Fakat bir rapor yazmaya başlamadan önce kendinize sormanız gereken birkaç can alıcı soru vardır:

- Neler Kanıtlanmalı ve Vurgulanmalıdır?

Tüm olaylarda, insan hakları ihlallerinin gerçekleştiğini göstermeyi istersiniz. Fakat vermek istediğiniz genel mesajınız nedir? Bir cezadan muafiyet örneğinin altını çizmek mi? Şiddet? İlgisizlik? Haklar konusunda ilerleme sağlanmaması?

- Raporun Temel Hedefi Nedir?

Mağdurlara çeşitli telafiler temin etmenin yanı sıra, raporunuzun başka hedefleri de yerine getirmesini arzu edebilirsiniz; örn. politika değişiklikleri önermek, insan hakları ihlallerinden sorumlu olanları adaletin önüne getirmek, kamuoyunu uyarmak, hükümet veya silahlı karşıt gruplar üzerinde baskı oluşturmak gibi.

- Hedeflenen Kitle Kimdir?

Bu raporu esas olarak kimin için yazıyorsunuz: Hükümet; medya; toplumun tümü; uluslararası topluluk; diğer sivil toplum örgütleri; vb.?

- Raporunda Söz Edilen Kişiler Yazılanları Kabul Ediyor mu?

Bir kişiden isim vererek alıntı yapmadan önce, söz konusu kişinin bunu kabul ettiğinden ve bu durumun onun için herhangi bir tehlike doğurmadığından emin olmalısınız.

- Raporun İkna Edici ve Güvenilir Olabilmesi İçin Bulguları En İyi Biçimde Nasıl Sunarsınız?

Temel mesajınızı, hedeflerinizi ve hedef kitlenizi belirledikten sonra, iddialarınızın ve bilgilerin sunumuna geçmeniz gerekir. Bu aşamada kendinize sormanız gereken en önemli soru şudur: Gerçekleri En İyi Biçimde Nasıl Sunarım?

Gerçekleri sunmanın tek bir yolu yoktur. İzlenecek biçim, büyük ölçüde ilk sorulara verdiğiniz yanıtlara dayanır. Fakat raporunuz aşağıdaki konuları içermelidir:

- siyasi, tarihsel veya ekonomik bağlam ve şartlar;
- vakaların anlatılması;
- insan hakları ihlallerinin niteliği (İhlâl bir işkence mi? Öldürme mi?);
- eğer gizli değilse mağdurların kimlik bilgileri;
- iddia olunan failer ve/veya yetkililerin sorumluluğu;
- yapılması gereken eylemler üzerine öneriler.

Olgu ve kanıtları toplarken ve öneriler geliştirirken izlediğiniz yöntemi belirtmek de isteyebilirsiniz.

Kullandığınız dil;

- açık ve öz olmalı,
- hakaret içeren sözcükler yer almamalıdır.
- tarafsızlığa gölge düşürecek politik anlatım biçimlerinden kaçınmalısınız.

Bilgi Notu

Raporlama

İyi Bir Raporun Öğeleri

Bir raporun yapısı ve içeriği aşağıdaki gibi olmalıdır. Aşağıdaki bölümde planlanmalıdır:

1. Yönetici Özeti

- Raporun temel bulgularını ve önerilerini özetleyen, neler elde etmek istediğinizi (örn. ihlâlin ya da inkârın durdurulması vb.) belirten en fazla bir sayfalık bu yazı en son yazılmalıdır.

2. Giriş

- Raporun hedefi ortaya konmalı, amaçladığı hedef kitle belirlenmelidir.
- Örgütünüzü, çalışma alanınızı açıklayıp, bunu örnekleyen önceki raporlarınıza ya da gerçekleştirdiğiniz eylemlere atıfta bulunabilirsiniz.
- Yöntemlerinizi açıklayın: Bilgi nasıl toplanmıştı? (Açıklamalar).

3. Rapor Metni: Bulgularınız

- Bulgular başlığa, coğrafi alana, faile vb bağlı olarak düzenlenebilir.
- Her bölüm için: Sorunun genel gözden geçirilmesi, sonuçlarının betimlenmesi, yetkililerin tutum ya da ifadelerinin tarifi gerekir.
- Sorunlar örneklerle (seçilmiş mağdur ifadeleri, belirli olayların anlatımları, vb), istatistiki kanıtlarla (tablolar, grafikler, haritalar) ya da fotoğraflarla gösterilebilir.

4. Sonuç

- İlgili uluslararası ve ulusal yasalarla bir bağlantı oluşturulmalıdır.
- Ciddi, ağır vb olayla ilgili değerlendirme eklenmelidir.
- Öneriler sunulmalıdır.

İç Raporun Yapısı

- Giriş: Kapsam, yöntem, vb
- Raporun Temeli: Sorun tarifi
- Sonuç: Yasal standartlar, öneriler
- Takip: Yerel olarak alınan (ya da alınacak) önlemler, genel merkez tarafından alınacak önlemler

V.2. Belgelemenin Temel Prensipleri

İnsan hakları ihlallerine ilişkin iddiaların belgelenmesinin temel amacı olayların, doğru, güvenilir ve titiz bir kaydını çıkarmaktır. Bu kayıtlar değişik biçimlerde kullanılabilir, ancak bütün bu kullanıma biçimleri, eşit düzeyde, gerçekleştirilen kaydın kalitesini dayanak alır. Bu, iddiaları belgelendirirken şu hususlara dikkat etmeniz gerektiği anlamına gelir:

- İyi nitelikli bilgi elde etmek için çabalamak
- Bilginin doğruluk ve güvenilirliğini azami hale getirmek için tedbirler almak

Bu prensipler neden önemlidir?

Kendi tecrübelerinize dayanarak bir iddiada bulunmadıkça; topladığınız bilginin niteliği, doğruluğu ve güvenilirliğinden her zaman emin olmak pek de kolay değildir. İnsan hakları ihlalleri genellikle duyguların ve bağlılıkların oldukça güçlü olduğu bir hava içerisinde meydana gelir; bu hava, alınan iddiaları ve hazırlanan raporları da etkileyebilir. Bilginin yapısını değerlendirirken objektif olabilmek için elinizden geleni yapmanız önem arz etmektedir. İnsan haklarının o bölgedeki genel durumuna ilişkin görüşünüzü ve iddiaların içeriğine ilişkin duygusal yaklaşımınızı bir kenara bırakarak, nesnel olarak, iç hukukta ya da uluslararası düzeyde bir girişimde bulunmak için elde yeterince doğru, güvenilir ve iyi kalitede bilgi olup olmadığına bakmalısınız. Aşağıda göreceğiniz üzere, gerekli doğruluk, güvenilirlik ve kalite düzeyi, tercih edilen yola göre değişiklikler gösterir; fakat her zaman, söz konusu koşullar altında mümkün olabilecek en yüksek standarda ulaşmak için gayret sarf etmelisiniz. Ne kadar titiz davranacağınız sizin ya da örgütünüzün seçimidir; ancak sunduğunuz bilginin sizin kendi güvenilirliğinizin bir yansımasını oluşturacağını da hatırdan çıkarmayınız. Bu durum, uluslar arası kuruluşlar nezdindeki şöhretinizi ve iddialarınızın ciddiye alınma düzeyini etkileyecektir.

Kaliteli bir bilgi neleri içerir?

Belli bir iddiayla ilgili olarak gereken kaliteli bilgi, bu bilginin hangi amaçla kullanılacağına bağlıdır. Örneğin ister ulusal isterse uluslar arası düzeyde olsun, yargılama sürecinde genellikle yüksek standartlara sahip kanıtlar aranır. Bunun tersine, rapor süreçleri çok az ve hatta hiç destekleyici belge olmaksızın ya da az sayıda ayrıntıya dayanarak harekete geçirilebilirler. Verili koşullar altında mümkün olan en iyi bilgiyi toplamayı hedeflemelisiniz. Bu, bilgiyi sunmadan önce her zaman en yüksek standartlara ulaşmanız gerektiğine değil; mevcut bilgileri kullanarak güçlü bir iddiayı oluşturmak için elinizden gelenin en iyisini yapmanız gereğine işaret eder.

Elinizdeki bilginin niteliğine katkıda bulunan faktörler şunlardır:

- Bilginin kaynağı: Bilgiye hangi kaynaktan ulaşıldı? Doğrudan mağdurdan mı, mağdurun ailesi ya da arkadaşlarından mı; olay yerinde hazır bulunan bir tanıktan mı; sadece olayı duymuş olan birisinden mi; ya da basından mı? Mağdur ya da olaydan uzaklaştığınız ölçüde, bilginin güvenilirliği azalır.

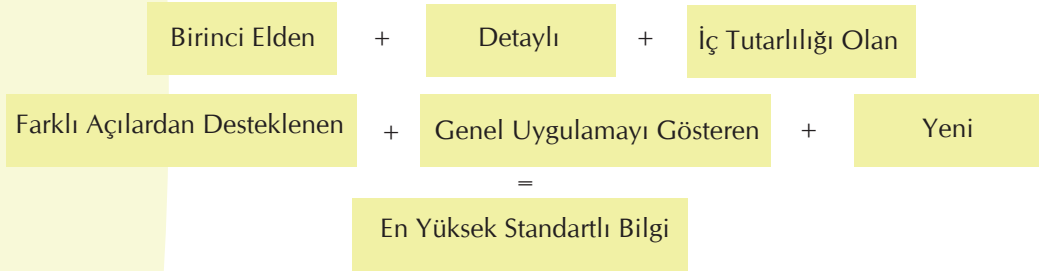
• **Ayrıntı Düzeyi:** İddia çok ayrıntılı mı? Anlatımda açıklanmamış boşluklar var mı? Sadece yalın olguları mı biliyorsunuz? Ne kadar çok ayrıntı elde ederseniz o kadar iyidir, çünkü ayrıntılar diğer kişilerin olayı anlamasına yardımcı olur.

• **Çelişkilerin varlığı/yokluğu:** Anlatım baştan sona tutarlı mı? Anlatımda çelişkili ya da anlamsız gelen unsurlar var mı? İyi bir bilgi tutarlı olmalı; eğer tutarsızlık içeriyorsa bunun gerekçesini açıklamaya çalışmalıdır. Örneğin, tanık ya da mağdur birbiriyle çelişen iki ifade vermişse, bu gözdağının bir sonucu olabilir. Küçük tutarsızlıklar bütün anlatımlarda olabilir; bu bilginin bir bütün olarak güvenilirliğini etkilemeyebilir. Ancak büyük çaplı çelişkiler mevcut ise bu, sizi bilginin daha fazla doğrulanması yolunda çalışmaya sevk etmelidir.

• **İddiaları destekleyen (teyit eden) ya da yanlışlayan unsurların varlığı/yokluğu:** Mağdurun anlatımlarını teyit eden tanık ifadeleri var mı? Mağdurun yara berelerinin varlığını teyit eden bir tıbbi rapor ya da otopsi raporu var mı? Ne kadar destekleyici belge sağlayabilirsiniz iddialarınızın doğru bulunma olasılığı da o kadar artar.

• **Bilgi ne ölçüde bir genel uygulamayı ortaya koyuyor:** Bu iddia, benzeri olgulara işaret eden pek çok yakınmanın bir parçası niteliğinde mi? Yoksa o ülke ya da bölgede daha önce hiç görülmemiş bir türü mü oluşturuyor? Yaygın uygulamaya ilişkin deliller olduğunda, sunulan bilginin doğru olduğu varsayımı güçlenebilir.

• **Bilginin güncelliği:** Bilgi çok yakın bir zamanda mı elde edilmiş, birkaç yıl önceki bir olaya mı ilişkin? Bilgi ne kadar taze ise soruşturulması ve iddiaların teyit edilmesi o kadar kolaylaşır.

Yukarıdaki tablo en yüksek standarda işaret etmektedir. Genellikle bu kadar kaliteli bilgiyi elde etmek pek mümkün değildir, ancak bu, daha düşük düzeyde kaliteli bir bilgiyi kullanamayacağınız anlamına gelmez. Aslında, eldeki bilginin kalitesi, bununla harekete geçirmeyi arzuladığınız süreçleri seçerken göz önüne alınacak etkenlerden birisi olacaktır. Bu bölümdeki temel vurgu, eldeki bilginin, mevcut herhangi bir prosedürün gereklerine uygun olarak sunulabilecek şekilde belgelenmesi hususu üzerinde olacaktır.

Bilginin Doğruluğunu ve Güvenilirliğini Artırmak için Neler Yapabilirsiniz?

Bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini test etmek hem güç hem de hassas bir iştir. Genel olarak bakıldığında, siz de size bilgi sağlayan kişilerin iyi niyetine tabisinizdir. Bununla birlikte genel bazı tedbirler alarak; özel olayları teyit eden unsurları bularak ve – hem görüşme sırasında ve hem de sonrasında – iyi bir akıl yürütmeye bilginin doğru ve güvenilir olması olasılığını en üst düzeye çıkarmak mümkündür.

Güvenilirliği artırmak için alabileceğiniz genel tedbirler şunları içerir:

- Kaynaklarınızı ve iddianın ileri sürüldüğü bağlamı bilmek
- Kaynaklarla bağlantıyı sürdürmek; (daha sonraki evrelerde bazı detayları almak ya da bunları teyit etmeye ihtiyaç duyabilirsiniz)
- Açıklamayacak bile olsanız, mağdurun adını ve kendisiyle bağlantı kurmaya yarayacak diğer detayları kaydetmek
- Soyut ya da genel nitelikteki bilgilere daha ihtiyatlı ve dikkatli yaklaşmak
- Başka kaynaklardan da teyit etmeden, iddiaları sadece medyadan yansıyan haberlere ya da dedikodulara dayandırmaktan kaçınmak

Görüşme yaparken, aşağıdaki hususlara dikkat ederek, hem doğruluğu ve hem de güvenilirliği maksimize edebilirsiniz:

- Net sorular sorarak
- Tutarsızlıkları tespit etmemizi ve ortadan kaldırmamızı kolaylaştırması için anlatıma kronolojik bir şekilde yaklaşarak
- Gerekğinde sorunuzu yeniden formüle ederek, belirgin tutarsızlıkları farklı açılardan gözden geçirerek (görüşülen kişinin kafası karışmış ya da sorduğunuz soruyu anlamamış olabilir)
- İddia edilen olaya tanık olan başka bir kişi bulunup bulunmadığını; tıbbi rapor ya da olay akabinde verilmiş bir dilekçe gibi destekleyici belgelerin bulunup bulunmadığını sorarak (destekleyici belgelerin iddiayı daha güçlü hale getireceğini, başvurulabilecek alternatif yolları arttıracığını görüşülen kişiye izah ediniz.)
- Görüşülen kişinin vücut dili ve tavrını gözlemleyip not ederek, bu kişinin güvenilir bir izlenim verip vermediğini kendinize sorun? Bu bağlamda, kültürün, cinsiyetin ve psikolojik durumun yaratabileceği etkiler de gözden kaçırılmamalıdır.

Görüşülen kişi muhtemel destekleyici delillerden söz ettiğinde, mümkün olur olmaz, bu delilleri elde etmeye çalışmalısınız.

Son olarak da muhakeme yeteneğinizi kullanmalısınız. Bir iddianın güvenilirliği ya da doğruluğuna ilişkin şüpheleriniz olduğunda, araştırma için biraz zaman harcıyıp, samimiyetten emin olmak, gösterdiğiniz çabaya değecek bir husustur. İddialar hakkında çekinceleriniz var ise – onlar ancak sizin sunumunuzdaki perspektif aracılığıyla olayları göreceklerinden – muhtemelen başkalarının da çekinceleri olacaktır. Eğer şüphelerinizi ortadan kaldıramıyorsanız, sonradan haklı ya da haksız çıkabilecek, bir iddia için daha çok zaman ve kaynak harcıyor olabilirsiniz.

Bir kişinin tehlikede olduğuna ve acil eylem gerektiğine inanmak için samimi nedenler bulunduğunda, güvenilirliğe ilişkin hala bazı şüpheler olmasına rağmen süratle harekete geçmeniz gerekebileceğini hatırdan çıkarmayın; bu tür durumlarda kişinin güvenliğinin önceliği alması gerektiği açıkça ortadadır.

V.3. Kaydedilmesi Gereken Bilgiler

Aşağıdaki yol gösterici ilkeler, toplayabileceğiniz ideal bilgiye işaret etmektedir. Ancak bu katı bir kontrol listesi değil, özel koşullara uydurulması gereken esnek bir rehberdir. Belli sayıdaki detayı elde etmek gibi bir iş üzerine aşırı derecede odaklanılmamalıdır. Böylesi bir tutum, söz konusu vakada uygunsuz olabileceği gibi, önceden beklemediğiniz önemli noktaları gözden kaçırmanıza da neden olabilir. Daha da önemlisi, bireye saygı göstermeniz ve onu basit bir bilgi kaynağı olarak görmekten kaçınmanızdır. Aksi takdirde görüşmenin kendisi bir tür sorguya dönüşebilir.

İfadenin netliği konusundaki izleniminizin size yol göstermesine izin verin. Bütün bu süreç boyunca, kendinize, anlamadığınız, açıklığa kavuşmamış, muğlak ya da çelişkili herhangi bir yan bulunup bulunmadığını sorun. İfadenin size anlamlı gelip gelmediğini kontrol edin. İfadede yer almayan zaman dilimleri bulunduğunda, kronolojide bir boşluk bulunup bulunmadığına dikkat edin. Bu boşluklara ve belirgin çelişkilere geri dönmek, daha önce sormayı düşünmediğiniz bazı unsurları ortaya çıkarabilir. İdeal olarak, yayınlanmamış esaslı sorular yok ise, tuttuğunuz notlar, olayları ardışık bir biçimde aktarmanızı sağlayabilmelidir.

Aşağıda belirtilen bazı detaylar (ki bunlar temel önemde ya da konuyla alakalı olmayabilirler) yok diye, iddialarınızı göndermeyi geciktirmeyiniz; ancak, en azından bir fena muamele iddiası için gereken minimum düzeydeki unsurları koyduğunuzdan emin olun: Bir mağdur, devlet yetkililerinin elinde veya bunların kabul uya da bilgisi dâhilinde fena muameleye maruz kalmış veya maruz kalma riskiyle karşılaşmış olmalıdır.

Model Bilgiler

Bilmeniz Gerekenler

Kim, Kime, Ne Yaptı?

Nerede, Ne Zaman, Niçin ve Nasıl?

Yukarıdaki temel soruları yanıtlamak için bilmeniz gereken detayları ?

- 1- Mağdur(ların) teşhisi
- 2- Faillerin teşhisi
- 3- Mağdurun kamu yetkililerinin eline nasıl geçtiğinin tasviri
- 4- Mağdurun nereye götürüldüğünün/nerede alıkonulduğunun açıklanması
- 5- Alıkoyma koşullarının tasviri
- 6- Kötü muamele yönteminin tasviri
- 7- Olaya ilişkin resmi yanıtın tasviri (Eğer resmi yanıt yoksa bu da belirtilmeli).

Mağdur(ların) Teşhisi

Ne kadar çok detay alırsanız, kişinin hüviyetini o kadar net tasvir edersiniz:

- Açık ismi (bazı kültürlerde baba ismi de)
- Cinsiyeti (bu tek başına isimden anlaşılmayabilir)
- Doğum tarihi / yaşı
- Mesleği
- Adresi
- Sıra dışı izler de dâhil olmak üzere fiziksel görünüşü
- Mağdurun ölü ya da diri fotoğrafı (bunlar uzmanlara, fotoğrafta görünen fena muameleye ilişkin herhangi belirgin bir izi yorumlayabilme imkânı verebilir)
- Tıbbi kanıt ya da tanık ifadeleri gibi, kişinin gözaltı ya da tutuklama öncesi sağlık durumuna ilişkin bilgiler

Acil eylemlerin normalde kişinin ismi bilinmeden başlayamadığını hatırlayın.

Fail(lerin) Teşhisi

Bir ihlâlin tam olarak ortaya çıkabilmesi için, mağdurun yetkililerin gözetimi altında ya da onların bilgisi dâhilinde alıkonulduğunun; ya da yetkililerin mağduru koruyamadığı hususlarının tespit edilmesi gerektiğini unutmayın. Devletle bağlantılı olduklarını ortaya koyabildikten sonra; failleri teşhis etme gibi (tabii eğer yapabilecek durumdaysanız, bununla yükümlüsünüz) bir zorunluluk söz konusu değildir.

Mağduru kim gözaltına aldı? İdeal olanı, kaç kişiden ibaret oldukları, isimleri, rütbeleri ve bağlı buldukları birimin de bilinmesidir. Eğer bunlar bilinmiyorsa, aşağıdaki detaylar teşhise yardımcı olabilir:

- Hangi güvenlik gücüne- askeri ya da paramiliter birime bağlılar?
- Nasıl giyiniyorlardı? Üniformalı ya da sivil?
- Görünümleri nasıldı? Herhangi bir sıra dışı özellikleri var mıydı?
- Ne tür silahlar taşıyorlardı? Bazı silahlar sadece belli birimler tarafından kullanılıyor olabilir.
- Ne tür araçlar kullanıyorlardı? İşaretli işaretli; plaka ya da kayıt numarası not alındı mı?

Mağdurun Kamu Yetkililerinin Eline Nasıl Geçtiğinin Tasviri

Kaçırma ya da gözaltına alma yönteminin ve bunları takip eden muamelenin bizatihi kendisi bir bölgede faaliyet gösteren bir grubun karakteristik özelliği olabilir (uluslar arası yapıya daha önce yapılan sunumlarla bu özellikler tespit edilmiş olabilir) ve bu da mağdurun failer tarafından alıkonulduğunun tespitine yarayabilir.

- Kişi nerede gözaltına alındı? Ev, sokak, çalışma yeri, askeri bir üssün dışı vs.
- Kişi ne zaman gözaltına alındı? Yaklaşık olarak gün, ay ya da yılın hangi mevsimi olduğu. Gün içindeki zaman; sabah, öğleden sonra ya da akşam mı olduğu?
- Nasıl meydana geldi? Herhangi bir biçimde zor kullanıldı mı? Olay sırasında orada bulunan ve olayı gören birileri var mıydı? Bu detaylar bilinmiyorsa, kişi en son nerede, ne zaman ve kimin eşliğinde görüldü? Herhangi bir uyarı var mıydı? Kişi polis karakoluna çağrılmış mıydı? Kişiler sokakta bir gösteri yürüyüşünde miydiler vs.
- Gözaltı için herhangi bir gerekçe belirtildi mi? Resmen bir gerekçe belirtilmemiş olsa bile; gözaltına alma tarzından ve bu esnada sorulan sorulardan bir sonuç çıkarmak da mümkün olabilir.

Mağdurun Nereye Götürüldüğünün/ Nerede Alıkonulduğunun Açıklanması

Kişi belli bir yerde alıkonulabileceği gibi, şehrin herhangi bir yerine götürüp orada serbest bırakılmış ve bu yolculuk esnasında fena muamele görmüş olabilir.

- Polis / Jandarma karakolunun, askeri üssün ya da kurumun yeri ve ismi neydi?
- Ne kadar süre alıkonuldular?
- Herhangi bir yere transfer edildiler mi? Eğer yanıt evet ise: nereye, kimler tarafından, yaklaşık olarak hangi tarihte? Oraya nasıl götürüldüler? Transfer işleminin gerekçesi açıklandı mı? Geçici idiye, ne kadar sürdü?

Alıkoyma Koşullarının Tasviri

Alıkoyma koşullarının kendisi kötü muamelenin unsurlarından birini oluşturabilir. Fakat bu hususun takdiri, iddiaları sunacağınız kuruma aittir. Gizli yerde alıkonulma durumunda; değişik bireylerin bir araya geçirilmiş ifadeleri bu yerin gerçekten var olduğuna delalet edebilir ve teşhisine yardımcı olabilir. Hatta kurumun planını gösteren bir harita çizmenize olanak sağlayabilir. Bu nedenle de mümkün olduğunca çok detayı kaydetmelisiniz.

Mağdurdan alıkonuldukları hücre ya da uyudukları yer ve sorgu mekânı da dâhil olmak üzere götürüldükleri diğer odaları mümkün olduğunca detaylı bir şekilde tasvir etmesini isteyin. Mağdurun gözleri bağlı olabilir, bu durumda görme dışındaki diğer duyularını sormalısınız. Ne duydu? Nasıl bir koku vardı? Neye dokundu? Aşağıda koşullara ilişkin olarak belgelenmesi gereken bilgi türlerini bulacaksınız:

- Odanın kurum içindeki yeri: İçeri girdikten sonra merdivenlerden yukarı/aşağı gittiler mi; ne duyuyorlar nasıl bir koku alıyorlardı; yolda göze çarpan herhangi bir şey var mıydı; odanın penceresinden dışarı bakıldığında herhangi bir şey görünüyor muydu?
- Odanın kendisi: Ne büyüklükteydi? Duvarları, zemini, tavanı, kapısı hangi malzemeden yapılmıştı? Nasıl bir şekildedeydi? Sıradışı birşey var mıydı?
- Odada tutulan diğer kişiler: Odada tutulan başka kişiler var mıydı; eğer varsa, kaç tanesi olayların olası tanığıdır; mağdurun sağlık durumuna dikkat etmiş miydiler; odadaki diğer kişilerin sağlık durumu nasıldı?

- Tecrit: Eğer mağdur tecrit altında tutuluyorduysa, ne kadar süre ve hangi biçimde tecrit edilmişti?
- Odanın içeriği: Odanın içinde ne vardı? Yatak, mobilya, tuvalet, lavabo vs.
- Odanın iklimi: Odanın ısısı kaç dereceydi; havalandırma imkânı, rutubet var mıydı?
- Işık: Odada ışık var mıydı; pencereden gelen doğal ışık mı, elektrik ışığı mı; elektrik ışığıysa ne kadar süre yanık duruyordu; görünüşü, verdiği his, rengi, yoğunluğu vs. nasıldı?
- Hijyen: Odada kişisel sağlık olanakları var mıydı; tuvalet ve banyo ihtiyacı nasıl, nerede karşılanıyordu; o mekânların genel olarak sağlığa uygunluk durumu nasıldı; böcek, fare vs. var mıydı?
- Kıyafetler: Nasıl kıyafetler verildi, bunlar değiştiriliyor/yıkaniyor muydu?
- Yemek ve içme suyu: Ne sıklıkla, ne kadar yiyecek ve içecek veriliyordu; bunların kalitesi nasıldı; kim veriyordu; ücretsiz olarak mı temin ediliyordu?
- Egzersiz: Hücreden ayrılma olanağı var mıydı; eğer varsa, ne sıklıkla, ne kadar süre?
- Yönetim: Yönetimin özellikle katı ve sürekli uygulanan yönleri var mıydı?
- Tıbbi olanaklar: Herhangi bir doktor ya da sağlık mensubu mevcut muydu ya da bunlara ulaşmak mümkün müydü; mahpusların, bir aile doktoru ya da hastane gibi farklı tıbbi bakım ve kontrolden geçme olanağı var mıydı; ilaç var mıydı; kim tarafından temin ediliyordu?
- Aile ziyaretleri: Aileyle görüşme olanağı var mıydı; vardıysa nerede; konuşmalar duyulabiliyor muydu; aile kişinin nerede olduğunu biliyor muydu?
- Hukuki temsil: Avukatla görüşme olanağı var mıydı; ilk görüşme ne zaman oldu (mağdur gözaltına alındıktan ne kadar süre sonra);ne sıklıkla görüşebiliyorlardı; bu ziyaretler nerede gerçekleşiyordu; konuşmalar duyulabiliyor muydu?
- Adli makam önüne çıkma: Mağdur bir hâkim ya da mahkeme önüne çıkarıldı mı; ne zaman (gözaltından ne kadar sonra) ?
- Rüşvet: Yukarıda sayılan olanaklar için rüşvet verme zorunluluğu var mıydı?

Kötü Muamele Yönteminin Tasviri

Kötü muamelenin fiziksel ya da psikolojik olabileceğini ve her ikisinin de işkenceye yol açabileceğini unutmayın. Kötü muamelenin alacağı biçim işkencecinin hayal gücüne kalmıştır; bir liste vermek ne mümkün ne de arzu edilir bir şeydir. Kötü muamelenin uygulandığı gün ve yerin tespiti (örneğin; o tarihte kimlerin görevli olduğunu tespit edilmesi suretiyle) faillerin tespitine yardımcı olabilir.

Mağdur ya da tanıklara kötü muamelenin tasvirine ilişkin net sorular sorulmalıdır:

Nerede meydana geldi- ne oldu- ne sıklıkla uygulandı- hemen akabinde ve sonrasında mağdurun üzerinde ne gibi etkiler bıraktı?

Şunları sorabilirsiniz:

- Faillerin kimliğine ilişkin neler hatırlıyor?
- Kötü muamelenin gerçekleştiği odaya özgü ayırt edici özellikler var mıydı?
- O esnada başkaca mahpuslar vardıysa, bunlar kötü muameleye tanık oldular mı, kendilerine de yapıldı mı ?

- Mağdura kötü muamele esnasında sorular sorulmuş ya da bazı şeyler söylenmişse bunlar kötü muamelenin amacına ilişkin ipuçları verebilir.
- Tam olarak ne olduğunun ve ne sıklıkla uygulandığının tasviri- kötü muamelenin fiziksel olması durumunda, herhangi bir araç (ya da araçlar) kullanılmışsa bunların ve muamelenin vücudun hangi bölümlerine uygulandığının tarif edilmesini istemelisiniz. Kötü muamelenin psikolojik olması durumunda ise, mağdura, o esnada ve sonrasında tam olarak neler hissettiğini tarif edemeyeceğini sorunuz.
- Her bir kötü muamelenin birey üzerinde derhal meydana gelen etkileri nelerdi?
- Serbest bırakıldıktan sonra gerçekleşen de dahil olmak üzere, olayın hemen akabinde ya da daha sonraki bir aşamada tıbbi bakım sağlandı mı?
- Kötü muamele öncesinde, sırasında ya da sonrasında hazır bulunan tıbbi personel var mıydı? Eğer yanıt evetse, bunlar kimliklerini açıkladılar mı; rolleri neydi?
- Mağdurun işkenceye bağladığı (fiziksel ya da psikolojik) uzun erimli etkiler söz konusu mudur?

Eğer Varsa Olaya İlişkin Resmi Yanıt Neydi?

- Göz altının ilk dönemleri de dahil olmak üzere, mağdurun ailesi herhangi bir dönemde bilgi almak amacıyla yetkililere başvurdu mu ? Herhangi bir yanıt aldı mı?
- Eğer mağdur gözaltının herhangi bir aşamasında bir hukuki makam ya da mahkeme önüne çıkartıldıysa, kendisine herhangi bir suç ithamı bildirildi mi; bir avukat hazır bulundu mu; bu esnada mağdurun üzerinde gözle görülebilir izler var mıydı?
- Mağdurun gözaltı süresince ya da sonrasında doktora görünme olanağı oldu mu? Bu ne tür bir doktordu, (özel/hapishane/devlet vd)? Mağdur oraya nasıl gitti? Kendisine eşlik eden kimse var mıydı? Orada bulunduğu sırada doktor muayene etti mi? Muayene sırasında hazır bulunan başka kimseler var mıydı? Doktor bir rapor tanzim etti mi? Bu raporda ne deniyordu? Bu esnada mağdurun üzerinde belirgin izler var mıydı?
- Mağdur, kötü muamele hakkında herhangi bir kişiye yakındı ya da yetkili bir kişiyle konuştu mu ? Yanıt neydi?
- Bu konuda bir soruşturma yürütüldü mü, kapsamı neydi? Tanık dinlendi mi? Fail olduğu iddia edilen kişiler dinlendi mi? Eğer mağdur gözaltında öldüyse, otopsi yapıldı mı?
- Olaydan sonra mağdurun, kendisini gözaltına alanlarla (ya da aynı birim-güçten farklı kişilerle) herhangi bir bağlantısı oldu mu?

Bu Ayrıntıları, İfadenin İçeriğini Etkilemeksizin Almak İçin Ne Yapabilirsiniz?

Bütün bu olan biteni bu kadar detaylı, kesin kronolojik biçimde anlatmak, mağdurların birçoğu için kolay değildir. Mağdurlar genellikle açıklama yapılacak noktaların tespiti için görüşmecinin rehberliğine ihtiyaç duyarlar. Ancak rolünüzün sadece rehberlikle sınırlı olduğunu, görüşülen kişi adına konuşmak olmadığını aklınızdan çıkarmayın.

Her zaman genel ve ucu açık (örneğin “işkenceye uğradınız mı” demektense “Başınıza herhangi bir şey geldi mi?” gibi verilebilecek cevapların sınırlı olmadığı) sorularla başlayın ve size sunulan bilgi temelinde olaya özgü ayrıntılara eğilin.

Örnek Çalışma

Vaka İnceleme

Aşağıda aynı hikayenin birbirinden oldukça farklı iki anlatım biçimini bulacaksınız.

Anlatım1: Temel Düzey

23 yaşındaki Jose Torres'in, 23 Ocak 1999 günü gözaltına alınarak Anytown Central Polis Karakoluna götürüldüğü, 25 Ocak tarihinde herhangi bir suçlama yöneltilemeksizin serbest bırakıldığı bildirildi. Jose Torres, göz altında bulunduğu sürede defalarca başına vurulduğunu, sorgulandığı esnada kimliklerini teşhis edemediği görevlilerce kendisine bir defasında elektrik verildiğini iddia etti.

Anlatım 2: Ayrıntılandırılmış Biçim

23 yaşındaki Jose Torres'in, 23 Ocak 1999 günü sabah 05.00'da evinden göz altına alınarak, saat 07.00'da Anytown Central Polis karakoluna götürüldüğü bildirildi. Burada, zemin katta, pencere ve tuvaletin bulunmadığı, farelerle dolu bir hücreye tek başına kapatıldı.

Jose, yaklaşık 4 saat kadar sonra sivil kıyafetler giymiş iki görevli tarafından hücreden alınarak, asansörle, 3.kattaki uzun bir koridorun sağ tarafındaki bir büroya götürüldü. Büro 3 tane gri plastik ve metal sandalye, tahta bir masa ve üç tane gri dosya kabiniyle donatılmıştı. Kısa kahverengi bir halı ve kapının karşısındaki duvarda kapalı halde bulunan jaluziyle kaplı bir pencere bulunmaktaydı. Kapının sol tarafındaki duvarda üzerinde araba resimleri bulunan bir takvim asılıydı. Görevlilerden biri oldukça kısa boyluydu; kıvrıkcık saçları ve sakalı vardı. Diğeri gözlük takıyordu, sağ kaşının üzerinde üçgen biçiminde küçük bir yara izi vardı ve sigara içiyordu. Sorgulama sırasında sakallı görevli, yara izi bulunan görevliye "çavuş" diye hitap ediyordu.

Jose iki saat ofiste tutuldu. Bu sırada, yara izi olan görevli, kendisinden, sürekli olarak Anytown da faaliyet gösteren uyuşturucu çetesine ilişkin bilgi vermesini istedi. Uyuşturucu çetesi hakkında hiçbir şey bilmediğini söyleyince, sakallı görevli Jose'nin ellerini arkadan kelepçeledi ve dosya kabininin en üstteki çekmecesindimi çıkardığı sarı renkli bir telefon rehberini defalarca kafasına vurdu.

Jose tekrar hücrene götürüldü. On sekiz saat sonra iki sivil giyimli görevli tarafından tekrar alındı. Bunlardan birisi önceki gün kendisini sorgulayan, yara izi bulunan görevliydi. Diğerinin ise kısa sarı saçları vardı ve genizden konuşuyordu. Onu 3. kattaki aynı büroya götürdüler. Bu defa, sarı saçlı olan görevli üzerindeki gömleği çıkarmasını söyledi ve sandalyede otururken ellerini kelepçeledi. Aynı görevli masanın sol tarafındaki çekmecedeki üçgen şeklinde siyah bir kutu çıkardı; kutu 5 cm x 7 cm boyutlarındaydı ve bir ucunda iki tane keskin metal çıkıntı duruyordu. Kutuyu Jose'nin sağ meme başına değırdirdi ve bir düğmeye bastı. Jose kısa bir vızıltı sesi duydu, meme başı civarında keskin acı hissetti. Bu işlem üç defa tekrar etti. Yine, bu büroda geçen zaman zarfında, kendisine, yara izi bulunan görevli tarafından Anytown uyuşturucu çetesi ve gelecek hafta gerçekleşmesi beklenen büyük çaplı eroin transferi hakkında sorular soruldu.

Jose 25 Ocak tarihinde hakkında herhangi bir dava açılmaksızın serbest bırakıldı. X isimli HDK'nın temsilcisi Maria'nın Jose ile 28 Ocak tarihinde evinde yaptığı görüşme esnasında, Jose'nin hem el bileklerini çevreleyen daire biçimindeki, pembe ve sarı çürük izleri ve hem de sağ meme başının 8 milimetre berisindeki iki küçük yuvarlak izi görebilmek mümkündü. Jose ayrıca sırtının alt kısmındaki geniş çürük bölgelerini ve böbrek üstündeki belirgin şişliği gösterdi; idrar yaparken duyduğu acıdan yakındı. Kronik baş ağrısı ve kulaklarındaki çınlama sesinden de yakındı. Olayları anlatırken asabi görünüyordu; gözlerinin altında koyu halkalar oluşmuştu; sürekli olarak pozisyon değıştiriyor ve ısı normal düzeyde olmasına rağmen üşüdüğü görülyordu.

Yorumlar

Anlatım 1 yanlış ya da hatalı değildir, sadece detayları içermemektedir. Halbuki, bu detaylar takip etmeyi arzulanabileceğiniz pek çok gerçekleştirilebilir eylem silsilesi için anahtar role sahiptir. Anlatım 1'e bakılacak olur ise bir işkence iddiasına ilişkin temel unsurların (mağdur; yetkililerle bağlantı içindeki failer; fena muamele) sunulduğunu görebilirsiniz; ancak kötü muamelenin tasviri en düşük düzeydedir ve birey olarak failerin kimler olabileceği ve iddianın nasıl desteklenebileceği çok sınırlı bir şekilde işaret edilmiştir. Bunlar da iddialara ilişkin olarak gerçekleştirilebilecek anlamlı herhangi bir eylemi güçleştirmektedir.

Diğer yandan anlatım 2, son derece detaylı ve aydınlatıcıdır, iddiaların desteklenmesi için pek çok imkan sunmaktadır. Bu anlatım bir işkence iddiasına ilişkin temel unsurları sunmasının yanı sıra:

- Tek tek failere ilişkin olarak, teşhisi mümkün kılan pek çok detay vermektedir.
- Kötü muamelenin meydana geldiği büronun pozisyonu ve planı, polis karakoluna bir ziyaret yapılması halinde bulunmasını mümkün kılacak bir şekilde tarif edilmiştir.
- Anlatım, polis karakoluna bir ziyaret yapılması durumunda fena muamelede kullanılan araçların bulunmasını mümkün kılmaktadır.
- Yakalama ve sorgunun amacını açıkça ortaya koymaktadır.
- Mağdurun alıkonulduğu koşullara ilişkin olarak bazı detaylar vermektedir.
- Kötü muameleyi, bir tıp uzmanının, mağdurun yaralarıyla ilişkisi hakkında fikir beyan etmesini mümkün kılacak bir kesinlikte tarif etmektedir.
- Mağdurun yaralarını, duygusal durumuna ilişkin temel verileri içerecek bir biçimde tarif etmektedir.

Maria'nın daha bütünlüklü bir anlatım elde etmek için sorduğu sorular aşağıdakileri içerebilir:

Jose'nin Beyanları	Maria'nın Soruları
"23 Ocak tarihinde gözaltına alındım"	- Gözaltına alma işlemi nerde gerçekleşti? - Gözaltı ne zaman meydana geldi?
"Anytown Central Polis Karakoluna götürüldüm"	- Polis karakoluna ne zaman ulaştınız? - Hücrede hiç pencere var mıydı? - Karakola vardığınızda nereye götürüldünüz? - Hücrede tuvalet tesisatı var mıydı? - Hücrede sizinle birlikte birisi var mıydı? - Hücre hijyen bakımından nasıldı?

“Gözüne bulduğum sırada sürekli kafama vuruldu”

- Bu ne zaman oldu?
- Bu nerde oldu?
- Oraya nasıl gittiniz?
- Yukarı mı aşağı mı gittiniz?
- Sizi oraya kim götürdü?
- Görünümleri nasıldı?
- Görünümlerinde sıra dışı bir şey dikkatinizi çekti mi?
- Büronun görünümü nasıldı?
- Mobilya var mıydı?
- Özel birşey dikkatinizi çekti mi?
- Oraya ulaştığınızda tam olarak ne oldu?
- Etrafta serbestçe hareket edebiliyor muydunuz?, Size vurulduğunu söylediniz, kim vurdu?
- Size vurmak için herhangi birşey kullandılar mı? Onu nereden bulduklarına dikkat ettiniz mi?
- Size herhangi birşey söylendi ya da soruldu mu? Size ne hakkında sorduklarını hatırlayabiliyor musunuz?
- Bu ne kadar sürdü?
- Daha sonra sizi nereye götürdüler?

“Sorgulanırken bir keresinde elektriğe maruz kaldım”

- Bu ne zaman oldu?
- Ardından ne yaptı?
- Bu nerede oldu?
- Herhangi birşey duydunuz ya da hissettiniz mi?
- Sizi oraya kim götürdü?
- Bu kaç defa oldu?
- Oraya geldiğinizde ne oldu?
- Size herhangi birşey söyledi ya da soru sordular mı?
- Etrafta serbestçe hareket edebiliyor muydunuz?
- Bu muamele herhangi bir iz bıraktı mı?
- Ardından ne oldu?
- Rahatsız olmazsanız bir bakabilir miyim?
- Kutunun görünümü nasıldı?
- Onunla size ne yaptı?
- Onunla tam olarak nerenize dokundu?
- Meydana gelenlerin sonucu olarak başka yakınmanız var mı?

Halihazırda, pek çok amaç için, yeterinden fazla bilgi sunmakla birlikte, Anlatım 2 de belli bakımlardan geliştirilebilir. Bu anlatım muhtemel tanıkları teşhis etmemektedir; örneğin, Jose'nin evden alınışını gören olup olmadığını bilmiyoruz. Alıkoyma koşullarının tasviri taslak niteliğindedir ve geliştirilmeye açıktır. Bu tasvir, Jose'nin avukatıyla görüşmesine izin verilip verilmediğini; gözaltında bulunduğu süreçte herhangi bir aşamada tıbbi kontrolden geçip geçmediğini ve fena muameleyle ilişkin olarak yetkili bir makama suç duyurusunda bulunup bulunmadığını belirtmemektedir. Yine Jose'nin ikinci sorgusu ile serbest bırakılması arasında geçen zaman zarfında meydana gelmiş olabilecek olaylara ilişkin hiçbir bilgi içermemektedir.

Daha da önemlisi, dikkatli bir biçimde bakıldığında Maria'nın bazı şeyleri gözden kaçırdığı görülmektedir. Jose, 05.00'de gözaltına alınmış ancak 07.00'de polis karakoluna ulaşmıştır. O yöreden olmayan bir kişi olarak, Jose'nin evinden polis karakolunun ne kadar mesafede olduğunu sormayı akıl edememiştir. Aslında karakol üç sokak ötededir. Öyleyse, 05.00-07.00 arasında Jose'nin başına neler gelmiştir? Maria, ayrıca başka bir ipucunu da ıskalamıştır; sırtının alt kısmındaki çürük bölgeleri ve böbrek üstündeki şişlik; idrar yaparken acı duyduğu şeklindeki yakınma. Konunun uzmanı olmayan bir kişi için bile, bu semptomları, Jose'nin kafasına vurulduğu ve meme ucuna elektrik verildiği -polis karakolunda uğradığı kötü muamelenin sadece bunlardan ibaret olduğunu belirtmektedir- yönündeki anlatımıyla bağdaştırmak güç olurdu. Öyle görünmektedir ki; muhtemelen, Jose polis karakoluna götürülmeden önce başka bir yere götürülmüş, burada feci şekilde dövülmüş ve belki de - özellikle de böbrek civarına- tekme yemiştir. Zaman aralıklarındaki tutarsızlıklara dikkat etmek, Jose'nin anlatmayı unutmuş olabileceği ya da polis karakolunda meydana gelenlere oranla üzerinde konuşmaya değer bulmadığı başkaca fena muameleleri de ortaya çıkarabilirdi. Maria, Jose'ye, evinden alındıktan sonra başına neler geldiğini sormaktansa, polis karakolunda neler olduğunu sorarak, görüşmenin başında sorduğu sorularla kısıtlayıcı davranmış olabilir.

Özel Koşullar

En yaygın iddia biçimi bu olduğundan, model bilgilere ilişkin önceki bölümde verilen örnekler ve sorular polisteki ve diğer türden kısa süreli alıkoyma bağlamında meydana gelen kötü muamele olaylarına yönelmiştir. Genel yol gösterici ilkelerin ve unsurların büyük çoğunluğu farklı koşullar altında da iş görebilir olmakla birlikte, bu ilkelerin her zaman uygun ve ilişkili olmayabileceğinin de farkında olmak gerekir. Başka tipteki bir kuruma ziyarete ya da önceki bölümde bahsedilenden farklı koşullardaki bir görüşmeye hazırlanırken, araştırmanız gereken alanda soracağınız sorulara ilişkin farklılıklar üzerine bir süre kafa yormanız gerekir.

Uzun süreli alıkoyma kurumlarına ilişkin örnekler (hem tutuklu ve hem de hükümlüleri barındıran) hapis-haneleri; yargılanmayı bekleyen mahpusların tutulduğu diğer yerleri ve çocukların alıkonulduğu merkezleri içerir. Bu tür kurumlarda, (kapatılmadan önce meydana gelen olaylar değil de) kurumdaki muamele üzerine odaklanıyorsanız, muhtemelen yakalamaya ya da kaçtırmaya ilişkin meselelerle ilgilenmezsiniz. Bunlar yerine, cezaevi koşulları, cezaevi sistemi, infaz memurlarıyla ilişkiler ve bireylere yönelik kötü muamele meselelerine ilişkin araştırıcı sorular sormanız gerekir. Kötü muamelelere ilişkin olarak, Maria'nın Jose hücreden alındığında neler olduğunu araştırırken sorduklarıyla aynı tipte sorular sorabilirsiniz. Ayrıca, guruplara yönelik kötü muamele; aşırı güç kullanımı ya da ayaklanma gibi disiplin problemlerine misilleme olarak yapılan kötü muamele gibi olasılıklara da açık olmanız gerekir.

Hapishane gibi kurumların -polisin uyguladığı kötü muamele başta olmak üzere- cezaevine konmadan önce meydana gelen olaylara ilişkin iddialarla ilgili temel kaynaklardan birini oluşturduğu da unutulmamalıdır. Bu durum, yaşadıkları tecrübeleri anlatma konusunda belki de ilk kez kendilerini yeterince güvencede hissettikleri için bilhassa cezaevine yeni gelen mahpuslar için söz konusudur.

Çocuk yurdu ya da yaşlılar evi veya psikiyatrik kurumlar gibi ceza dışı nezaret ünitelerinde de dikkatinizin, genel çevre ve koşullar, denetçi personelle ilişkiler ve bireylere yönelik fena muamele olaylarına odaklanması gerekir. Bu tür yerlerde, fena muamele fiziki ya da cinsel suiistimal biçimine bürünebileceği gibi psikolojik kötü muamele de söz konusu olabilir. Çocuklar için en iyi olanın, görüşmenin çocuklarla çalışma konusunda biraz da olsa tecrübesi olan bir kişi tarafından yapılması olduğunu hatırlınızdan çıkarmayın. Hastalar üzerinde uygulanan kısıtlamalar, pek çok psikiyatrik kurumda yaygındır ve bunlar tartışmalara yol açmaktadır.

Askeri kurumlarda problemler, genellikle katı olan disiplin rejiminden kaynaklanabilmektedir. Bu tür vakalarda, hücre hapsi ya da belli bazı imtiyazların geri alınması gibi muhtemelen kötü muamele düzeyine ulaşan cezalandırmalara ilişkin iddiaları soruşturuyor olabilirsiniz. Bu durumda nasıl icra edildiği, ne kadar sürdüğü, ne sıklıkla uygulandığı vb sadece cezalandırmanın kendisine ilişkin değil, fakat aynı zamanda ceza ya da disiplin cezalarının verilme usulüne ilişkin meseleleri de soruşturmayı unutmayın. Kaygıya yol açan diğer muhtemel bir neden de –bazı vakalarda kötü muamele düzeyine ulaşan- silahlı kuvvetlerdeki zorbalığa karşı oluşturulan resmi hoşgörünün belli bazı biçimleridir. Bu tür durumlarda zorbalığın tam olarak nasıl bir biçim aldığı; sıklığı ve yoğunluğu; bu işlere katılan kişilerin sayısı; ne ölçüde yaygın olduğu; mağdurların katlandığı fiziksel ve psikolojik etkiler ve uygulamalara yönelik herhangi bir resmi hoşgörüye ilişkin ipuçlarıyla ilgili detayları kayda geçirmek özel bir önem arz etmektedir.

Yabancıların alıkonulduğu yerlerde sorun, yabancılara, yerel polis ya da diğer yetkililerce uygulanan kötü muamele olabilir (ki bu durumda da, genel olarak, diğer kısa süreli alıkoyma biçimlerindeki benzer bir yaklaşım benimsenmelidir). Fakat büyük olasılıkla kaygı verici olan, kişilerin kötü muameleye uğrama riski bulunduğu inanılan bir ülkeye sınır dışı edilmesidir. Bu tür vakalarda, detaylı bir biçimde bütün bir sınır dışı sürecini incelemeli ve ilgili kararların birer suretini edinmelisiniz. Kişilerin sınır dışı edilmesini engelleyecek güçlü bir zemin oluşturabilmek için, niçin işkenceye maruz kalmaktan korktukları hakkında onlarla görüşme yapmalısınız. Görüşülen kişinin ya da yakın akrabalarının maruz kaldığı önceki işkence olayları; herhangi bir tehdit alıp almadıkları ve kişiye yönelik olarak riskin söz konusu olduğu kaygısı yaratan diğer nedenleri sormanız gerekir. Önceki değil, mevcut risk üzerinde odaklanmanız gerektiğini hatırdan çıkarmayın.

Kaçırılma, kayıplar ya da yargısız infazların söz konusu olduğu durumlarda, genellikle mağdurun kendisiyle değil, büyük olasılıkla bir akrabasıyla ya da yakından tanıyan kişilerle görüşürsünüz. Kişinin kaybolduğu koşullar; kaçırılan kişilerin hareket tarzı ve özellikle de - sadece kişinin gözaltına alındığı koşulları değil, fakat aynı zamanda – mağdurun gözaltına alındığı sıradaki durumuna ilişkin bilgi verebilecek olan tanıkları teşhis etme görevi üzerinde yoğunlaşmanız gerekir. Mağdurun cesedinin bulunması, ceset üzerinde gözaltı sırasında meydana gelmiş olması lazım gelen yara izlerini tespit etmek bakımından oldukça önemlidir.

Mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin bulunduğu kamplardaki iddiaları dinlerken, hem kampa ulaşmadan önceki hem de kampın içinde meydana gelen kötü muamelelere ilişkin yakınlıkları alıyor olabileceğinizin farkında olun. Meydana geldiği iddia edilen olayların failleri hakkında eksiksiz bir kayıt tutmak ve onları teşhis etmek için çok titiz davranmak büyük önem arz etmektedir. Bu, eşit düzeyde çatışma bölgelerine ilişkin iddialar için de geçerlidir.

Özet

İddiaların Belgelenmesi

1- Belgelemenin temel prensipleri

İddiaları belgelerken şunları yapmalısınız:

- **İyi kalitede bilgi elde etmek için çabalamak:** Elinizdeki bilginin kalitesine katkıda bulunan faktörler, bilginin kaynağı, detay düzeyi, çelişkilerin varlığı / yokluğu, iddiaları destekleyen (teyit eden) ya da yanlışlayan unsurların varlığı ya da yokluğu, bilginin ne ölçüde genel uygulamayı ortaya koyduğu ve bilginin güncelliğidir.
- **Bilginin doğruluğu ve güvenilirliğini en üst düzeye çıkartmak için çabalamak:** Genel bazı tedbirler alarak, görüşme sırasında ve sonrasında belirli olayları teyit eden unsurları bularak ve iyi bir akıl yürütme yoluyla, bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini en üst düzeye çıkarabilirsiniz.

2. İşkence iddiasında bulunan kişiyle görüşme

İşkence iddiasında bulunan kişiyle görüşme güç ve hassas bir görevdir; önceden yapılacak bazı hazırlıklar ve üzerine düşünmek suretiyle, bu sürece katılan herkes için daha kolay bir hale getirilebilir.

Görüşme boyunca şu hususlar arasında bir denge oluşturmanız gerekir:

- İşe yarar bilgi ihtiyacı ve görüşülen kişinin gereksinimlerine saygı gösterme ihtiyacı.
- Mümkün olduğunca çok detay elde etme ihtiyacı ve anlatımı yönlendirmemenin önemi

Görüşmeye başlamadan önce, aşağıdaki hususlar üzerine kafa yormalısınız: Bilinçli muvafakat, görüşmeye nasıl başlamalı, görüşmenin kimin tarafından yapılması gerektiği, tercüman kullanma, görüşülen kişinin rahatlatılması, konuşmaktan korkan kişilerle ilgilenme, kişilerin grup olarak alıkonulduğu yerlerde görüşme yapılması, konunun hassasiyetini vurgulamak, bilginin güvenilirliğini artırmak, görüşmecisi grubun cinsiyet kompozisyonu, çocuklarla görüşme. (öneriler için ana metne bakın)

3. Kaydedilmesi gereken bilgiler

Bilgi size şunları sağlamalıdır:

Kim, Kime, Ne Yaptı? Nerede?, Ne Zaman?, Niçin?

Bilginin içerdiği özellikler aşağıdaki kapsamdadır:

- Mağdur(ların) teşhisi
- Fail(lerin) teşhisi
- Mağdurun kamu yetkililerinin eline nasıl geçtiğinin tasviri
- Mağdurun nereye götürüldüğünün / nerede alıkonulduğunun açıklanması
- Alıkoyma koşullarının tasviri
- Kötü muamele yönteminin tasviri
- Olaya ilişkin resmi yanıtın tasviri

Bu ayrıntıları, ifadenin içeriğini etkilemeden almak için, yönlendirici sorulardan kaçınmalısınız. Her zaman genel ve ucu açık (örneğin “İşkenceye uğradınız mı” denektense “Başınıza herhangi bir şey geldi mi?” gibi, verilebilecek cevapların sınırlı olmadığı) sorularla başlayın ve size sunulan bilgi temelinde giderek daha spesifik detaylara eğilin. (Bkz. Vaka inceleme)

Farklı görüşme koşullarının farklı yaklaşımları gerekyirebileceğinin farkında olun (öneriler için ana metne bakın).

3. Kanıtlar: Bir iddiayı sunarken her zaman mümkün olduğunca çok destekleyici delili sağlamayı hedeflemelisiniz. Bu, diğer kişilerin, hem sizin hem de mağdurun samimiyetine inanmalarına; sizin ya da başkalarının iddiaların doğruluğu konusunda sahip olabileceği şüphelerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olur; aynı zamanda bu husus hukuki usuller başta olmak üzere, girişilecek bazı eylemler için de gerekliliktir.

Genel kanıt türleri şunları içerir:

- **Tıbbi kanıtlar:** Hem fiziki ve hem de psikolojik olanları
- **İddiayı öne süren kişinin ifadesi:** Bu, yazılı hale getirilmiş bir ifade olabileceği gibi bir anket biçiminde de olabilir.
- **Tanık kanıtı:** Bu, işkenceye; mağdurun gözaltına alınmasına; gözaltından önce ve sonra mağdurun fiziki durumuna; ya da kişinin gözaltına alınmasından önce yetkililerden gelen herhangi bir tehdit edici davranışa tanıklığı içerebilir. Diğer türden kanıtlar medyadaki haberleri; uzman raporlarını; resmi açıklama ve raporları; ülkede yaygın işkence uygulamasını gösteren herhangi bir delili; spesifik araştırmayı; ulusal düzeydeki, hukuki ya da idari karar suretlerini kapsamına alır.